

శ్రీ ర ను .

ఇదిభరతశాస్త్రంబు నభ్యశింపగోరెడు యల్లవారలకు
నత్యంతోపయుక్తంబగునటుల, మృదుమధురవాక్యసమేతంబుగా
కోహళ, అర్దున, నారదాది, భరతశాస్త్రంబుల బరిశీలించి,
రాజమహేంద్ర పురనివాసులగు

బ్రహ్మశ్రీ వేదుల సీతారామ శాస్త్రిలవారిచే

రచియింపబడిన

భరతసంగ్రహము

తదుక్తభావదర్పణ టీకాసమేతంబుగా

లేఖప్రమాద దోషరాహిత్యంబుగా

రాజమండ్రి

శ్రీకళానికేతన ముద్రాక్షరశాలయందు

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

ముద్రించి ప్రచురింపబడియె.

దీనివెల రు 1-4-0

1908

రిజిస్టర్డ్ కాపీరైట్

విషయస్థూచిక .

- 1 భావాధ్యాయము—యిందు శాస్త్రోపనయనము, అభిగయలక్షణము, సభాలక్షణము, పాత్రలక్షణము, నటనలక్షణము, సభానాయకలక్షణము, శిరోభేదములు, నేత్రభేదములు, గ్రీవాభేదములు, హస్తద్వాదశప్రాణములు, అసంయుతహస్తములు, సంయుతహస్తములు, ప్రస్థారహస్తములు, సప్టోద్దిష్టములు, యితరహస్తములు వాటికి స్థాననిరూపణములు మొదలుగాగల అనేకవిషయములు స్పష్టముగా వ్రాయబడియున్నవి.
- 2 రసప్రకరణము—యిందు నాయికానాయక లక్షణములు, వాటి భేదములు, శృంగారాదిరస భేదములు, ద్వాదశావస్థలు, సంచారీభావములు, ఆలంబనములు, తటస్థములు, వృద్ధిపనములు, రసాభాసలు, భావోదయము, భావసంధి, భావశబలత మొదలగు పెక్కువిషయములు వ్రాయబడినవి.
- 3 రాగప్రకరణము—నాదోత్పత్తి, శృతిభేదంబులు, 72 మేళకర్తలు ప్రస్థారమేరువులు, జన్యరాగములు మొదలగు విషయంబులుగలవు.
- 4 తాళప్రకరణము—యిందు తాళోత్పత్తియు, దశప్రాణవివరణంబును, ప్రస్థారమేరువులు, మార్గతాళములు, దేశీతాళములు వై నముగావిశేషించి వ్రాయబడియున్నవి.
- 5 పాదప్రకరణము—సమవక్రపాదాదిభేదంబులు, తాండవాదిభేదంబులు, పంచప్రాణంబులు, కర్పత్రితయంబును, కళాపంచకము, న్యాసత్రయము గమనపంచకమును, మండలభేదములు మొదలగునవి వ్రాయబడినవి.

భరతసంగ్రహము.

నెల	రూ. ల. పై.
క్యాలికో బెండ్	1—4—0
మార్బిల్ డిటో	1—2—0
సాదా డిటో	1—0—0

శిల్పిసంగ్రహము.

ఇందుగృహములు దేవాలయములు గోపురములు మొదలైనవి కట్టకొనుటకు ఆయములు శంఖస్థాపనములు, 128 విమానములకు వేదికలమానములు స్త్రీ, పురుష నపుంసక భేదంబులు కోలతలురూపధ్యానంబులు పుషదేవతలు మొదలగు విషయంబులెల్లను భరద్వాజ సంహితనుంచి సంగ్రహముగా తెనుగుటీకతో వ్రాయబడినది—దీనివెల రూ0-6-0ఆరు అణాలు.

భరతసంగ్రహమును. శిల్పిసంగ్రహమును. కావలయువారు

వేదులసీతారామశాస్త్రిల వారికి వ్రాసిపొందవచ్చును

రాజమండ్రి

మై-రోడు, నెం415రు గృహం.

శ్రీరాము

శ్రీ శారదాంబాయైనమః

భరతసంగ్రహము.

సీ॥ శ్రీగిరిజాధీశ శ్రీతహృదాబ్యుదినేశ
భవహరకీనాశ భయవినాశ
గోరాజఘనవాహ క్యూరాలసవదాహ
యగరాజగేహయార్యార్థదేహ
భవమదోధతిభంగభస్మవిలిస్తాంగ
బాసూధృతకురంగ భరితగంగ, 14
మరణైరితస్త్రిసన్మృదిజనస్తుతిపాత్ర
పాలాగ్నినేత్రపావనచరిత్ర
గీ॥ బాలమునిపాలలీలాక పాలమాల
విధృతవరశూలదాన వాభీలహల,
హలవిచిత్రితగళవ్యాళ హరినిగమ
పాలత్రిభువనపూజిత పాదసాంబా॥

తా॥ శ్రీభాయమానంబగు పార్వతీదేవికి పెనిమిటి అయినటువంటి
న్ని భక్తులహృదయపద్మములకు సూర్యునివంటిన్ని జన్మరాహి
త్యముజేయునట్టిన్ని యమునియొక్క భయమునునశింప జేయు
నట్టిన్ని వృషభవాహనముగలుగు నట్టిన్ని క్యూరశత్రుడగు
దక్షప్రజాపతియజ్ఞమునుదహించునట్టిన్ని శ్రీకైలపర్వతముగృహ
ముగాగలుగునట్టిన్ని పుమార్ధధారుడైనటువంటిన్ని మదనగర్వా

భరతసంగ్రహము

పహారుడై నటువంటిన్ని భూతిచేబూయబడు ధేహముగలుగు
 నట్టిన్ని చేతియందు ధరించిన లేడి గలిగినటువంటిన్ని
 గంగనుదరించునట్టిన్ని విష్ణువు తాణముగా గలిగినటువంటిన్ని
 నుదుటియందు యగ్ని సేత్రముగా గలిగినటువంటిన్ని మునికుమార
 దుశేనమార్కండేయుని రక్షించినట్టిన్ని విలాసార్థముగా ధరిం
 చిన పునుకమాలికలు గలుగునట్టిన్ని త్రిశూలము ధరించున
 ట్టిన్ని రాక్షసులకులగ్నివంటిన్ని గిరళముచే చిహ్నముగల కం
 తము గలిగినటువంటిన్ని నాగాభరణములు గలిగినటువంటిన్ని
 పేదపాలసముగావించునట్టిన్ని ముగ్ధోకములచేత పూజింపబ
 డునట్టిపాదములుగలిగినట్టిహేసాంశా॥

సీ॥ ప్రమథగణంబుల బ్రణతియొనర్చియు

భారతీసతినిభా వమున నెంచి

సత్కవిప్రవరుల సంస్మరించిమదీయ్య

గురుయుగ్మమునకుగేల్గినిమోడ్చి

భగతశాస్త్రీల భావమందుభజించి

కులదైవతంబుల గూర్చినెంచి

నిగమాగమజ్ఞుల నిపుణతనగ్గించి

తత్వదర్శనులను దాల్చినెంచి

సీ॥ కర్తృభర్తృపుహర్తృవై కరముమించు

నీకునంకితమగునట్లు నిరతభక్తి

నీసతతకంబుజెప్పెద జిత్తగింపు

మకుటభృతచంద్ర సర్వోత్తమాంగసాంశా॥ 2

తా. ప్రమథగణములకు నమస్కరించి సరస్వతిని మనస్సున తలంచి

కవిశ్రేష్ఠులస్మరించి గురువులకుగేల్గొడ్చి భగతశాస్త్రీప్రవీణుల

భరతసంగ్రహము

3

భావములను నెంచి కులదైవముల శ్రేమణోనమస్కరించి నిగ
మాగమ వేత్తల గొనియాడి సాధులగొల్పి యీలోకముల
బుట్టించునట్టియుబోషించునట్టియు సంహృదించునట్టియు నీకుసం
కితిముగా నీస శతకంబుచేయుచున్నాను చిత్తగింపవలయును
కిరీటమందు ధరించుచంద్రుడుగల్గి శిరస్సుగలుగుపొసాంబా॥

సీ. శ్రీకరంబగుచు నాస్త్రితజనాభారమై

జెన్నెందురాజరాజేంద్రపురము

ఁగనువేకులనామ కాన్వయసోముండు

యశ్శేష్వరాంహ్వయుఁడెలమిఁదలయు

తత్సంతకుండు గిధరసత్తురు సీతారామ

యాఖ్యుడంజేవాసు లలిఁగొలువ

భరతి శాస్త్రార్థముల్బిసీలనముజేసి

బాలబోధాన్తమైబరగునఁబల

గీ. భావసరాగతాళాను భరిత భరత

సంగ్రహముజేసి మీకు నెఁసంగెభక్తి

నేని జేకొనిబ్రానంగ జెల్లునుమ్ము

శైలతసూర్యబింబశ్రీ శైలసాంబా॥

3

తా. సకలశోభాయమానంబై సర్వజనాశ్రయముగా బ్రకాశించురా
జనుపేంద్రవరమునందు వేదలయశ్శేష్వరాంహ్వయుని కుమూ
రుండుగు సీతారామ శాస్త్రీశిష్యులు బోధించుటచేత భరత
శాస్త్రార్థింబులు బాలులకు బోధజేయదలంచి భావసరాగ
తాళములతో బ్రకాశించు నీభరత సంగ్రహము జేసిమీకు
సమర్పణ చేసెను దీన్నిగ్రహించిదయతో రక్షింపవలయును
అర్ధసాంశ్వర రూపుడగు శ్రీశైలనివాసుడగు పొసాంబా ॥

సీ నృత్తంబునాట్యంబు నృత్యమనంగను .
 నలరుముత్తైరగుల నవనియందు
 రసభావములులేక రాగతాళముపితో
 రంజితనృత్తమై రమ్యమగును
 నాటకంబులపూర్వ ననక భాయుతమైన
 నదియునాట్యంబని రవనిబుధులు
 రసభావతాళరా గసమన్వితంబైన
 నృత్యంబటంచు నెన్నికపహించు

గీ. నదియురెండుదెరంగుల సతిశయిల్లు
 సగునులాశ్వంబు గూర్చుండినభినయింప
 నిలిచినటియింప నటనమానిందునృత్త
 లాస్యములుజూడ పర్వములగునుసాంబా

తా. నృత్తము నాట్యము నృత్యము అనిమూడువిధములై యుండును
 రసభావరహితమై రాగతాళయంతంబగునది నృత్తంబనంబడును
 నాటకంబులయందు పూర్వమందైనదిగాని నూతనమైనదిగాని
 కథామ్యంబు గలిగియుండిన నాట్యంబనంబడును రసము భావ
 మురాగము తాళము గలిగియుండి బ్రకాశించునది నృత్యంబనం
 బడును ఆనృత్యము మరియు రెండువిధంబులై యుండును
 గూర్చునిసుఖితరముగా నభినయించునదిలాస్యంబనియునుతాళా
 నువర్తిగానిలిచినటు పాద విన్యాసరూపంబు గలది నటనమని
 యును నెప్పంబడును యిందునృత్తలావ్యంబులు పర్వముల
 యందు చూడనగును॥

సీ. శుభమహిమత్సవముల సాబగునృత్యముజూడ
 నాయురారోగ్యంబులతిశయిల్లు!

వేదమున్నా లుగు వేదంబులందుండి

ననువుగ వాద్యాభి నయనములను
గానర సాదుల గడువడిసమీకూర్చి
గడుదుఃఖ తతులను గడకు దివియ
గారణంబని ధర్మగా మార్గసిధికి.

గడగినారదునకు గరుణదెల్పె.

గీ॥ నద్ది రాజసభలందు నర్హును
సభయు పట్టుస్త్రీ వేత్తల సహితమగుచు
హావభావజ్ఞుడును శాంతయశసు విమల
గుణసమన్వితపతి గూడగూడు సాంభా॥

5

తా. శుభమహోత్సవములందు సుందరమగు నృత్యమును హాడ
ఆయురారోగ్యవృద్ధి నెందునని, బ్రహ్మదేవుడు రుక్వేదమునుంచి
వాద్యమును యజుర్వేదమునుంచి అభినయమును సామవేదము
నుంచి గానమును అధర్వణవేదమునుంచి రసమును సంగ్రహించి
సకలదుఃఖములను పోగొట్టినని దయచే నారదునకు నుపదే
శించెను గాన నది రాజసభలయందు నాచరణార్హంబై యుండు
ను నాసభయును పట్టుస్త్రీవేత్తలగు విద్వజ్జనులతోగూడుకొని
హావభావముల గుర్తెరుంగు వాడును శాంతుడును యశోవంతు
డును, నిర్మలమైన గుణములుగల సభానాయకునితో గూడియుం
డవలయును.

సీ. యిట్టిసభాధ్యక్షు డింపుగా ప్రాజ్ఞుఁడు

దుగసుహృజ్జనుల గూడుండనదియు

రంగమంటపమందు రమణియ్యతరచాత్ర

దనవెన్న నటుడు దక్షిణపుపార్శ్వ

మునతాళధారుడు మురజానగుడుప్రక్క

వానిప్రక్కలదాన వాద్యపరులు

వెనుకనుశృతిధారి వేడుకగానిల్చి

పాత్రానుసరణిగా పరగవలయు

గీ. పాత్రయునురూపరిసగుణ ప్రాజ్ఞయగుచు

లంబకుచకుబ్జపుష్పక్షీలనయుగాక,

హస్తరాంగాంగలయలచే నతిశయిల్లు

పాత్రనాట్యమునిడుశుభ ఫలముసాంబా||

6

తా. పైలక్షణములుగల సభానాయకునిపై బంధుమిత్రసమేతులై
 తూర్పుముఖముగా గూర్చుండియుండు నదిరంగిస్థలంబనంబడును
 అట్టిరంగమధ్యంబున నానాలంకారశోభితయగు పాత్రనిలువనగు
 ను దానివెనుక నటుడును దక్షిణపుదిక్కున తాళధరుడును వా
 నిప్రక్కనుమృదంగధరుడును వానిప్రక్కలనుగాన వాయిద్యము
 లగు వేణు వీణ ఫిడెలు మొదలగువానిని వాయిండునారును
 వారివెనుక శృతిధారియును పాత్రననుసరించి ప్రవర్తించవల
 యును పాత్రయును రూపరిసగుణవతి గావలయును కుబ్జయును
 పుష్పక్షీయు లంబకుచయు కృశాగియు గాకూడదు హస్తముల
 యందును రాగములయందును తాళములయందును అంగిరా
 గాదులయందును సేర్పరిగావలయును అట్టిపాత్ర చేయు నాట్యము
 శుభమునుగలుగజేయును

సీ. తారతాంబ్రములై న దగకాశ్యముననై న

తారాకృతిగమువ్యతతులగూర్చి

నీలితాటను ముఖుని మిడిచిపదముల

నూరునిన్నూరుగానుంపవలయు

భరతశాస్త్రము బహురూపవంతుడు

సామర్థ్యచతురుడు సత్కులాను

మాన్యుడౌనటుడు మర్దలతాళ శృతివీణ

వేణులు వెలిప్రాణ వితతులగును

గీ. త్వరయుధైర్యము శ్రద్ధయుదగినమతియు

నవరసాంచితవాక్కులు నశ్రమమును

భ్రమనిపుణతదృష్టి విధాంతిశేఖ

లనుపదియుపాత్రలో ప్రాణులగునుసాంబా॥

7

తా. వెండిచేతగాని రాగిచేతగాని కంచుచేతగాని నక్షత్రాకారము
లుగా మున్వలను జేయించి నీలిధారమునగుచ్చినడుమ ముళ్ళు
వేయుచునుండనలయును అట్టిజంగులుకుడిపాదంబున నూరును
నెడిమపాదంబున రెండువందలును యుండనలయును భరతశా
స్త్ర ప్రవీణుడును రూపవంతుడును సామర్థ్యముగలవాడును మం
చికులమునబుట్టినవాడును నగు నటుడును మద్దిల తాళము
శృతి వీణయు వేణువులనునూరును పాత్రకుబహిష్పిణంబులనం
బుడును త్వరయు ధైర్యము శ్రద్ధయు బుద్ధియు మధురవాక్కులు
శ్రమలేకయుండుటయు భ్రమనిపుణత్వము మంచిదృష్టియు
ఆచుకీపదియును అంతఃప్రాణంబు లనబడును

సీ. గానబూర్వికులచే గరవినధర్మము

ల్లంఘించిగణనాధు గణనజీసి

గురుదై నముల గనుగురిగొనిభజించి

భక్తిచేసభవేడి బాజుగీత

మానకర్థమును హస్తములజూపి భావంబు

నేత్రయుగంబుచే నేరుగబరచి

తాళంబుదనపాద తలమునస్సంధించి

రక్తిమార్గక్రిమారతినుతించి

గీ. హస్తములపైనిమతినిల్ప యగు రసంబు

బల్కుశదార్థ మభినయం బనగబరగు

హార్యసాత్వికములవాచి కాంగికముల

నగునునాలుగు విధముల నదియుసాంబా॥

8

తా. గనుక బూర్వికులచే చెప్పబడునీతులు దెలుసుకొని గణపతిని గురువును దైవములను బ్రార్థించి సభావందనముజేసి దాను శాడుచుండు గీతార్థమును హస్తములచేతను భావంబు నేత్రముల చేతను తాళము పాదములచేతను గనుబరచుచు రక్తిగల మార్గముననుసరించి హస్తములపైని మనసు నిల్పునేని రసంబు బుట్టును దానుబలుకుచున్న శబ్దార్థము అభినయం బనంబడును. హార్యము వాచకము సాత్వికము అంగికములని అభినయము నాలుగువిధములుగా నుండును.

సీ. అంగికాభినయంబు సరయముగ్గతులంగ

మవలత్ర్యంగము పాంగములని

కటిపార్వ్యకరకక్ష గళశిరంబులుసదా

అంగికసంజ్ఞనునతిశయిల్లు

వ్రదరమూపురపాణి లూరుజంఘలుపృష్ఠ

మునునెన్న పత్ర్యంగములనజెల్లు

మరిజానుకూర్పరమణిబంధములటండ్రు

పాంగముల్లుక్కుచెంపలునుచుబుక

గీ. తాలుభ్యాదృష్టిహనువులుతారకలును

అధర జిహ్వ శిరోలప నాంగులును

నగ్గునుప్రత్యంగఫల శిద్ధియంగికమున

జెప్పెదనుచృత్యమునకగు చెల్లుసాంబా॥

8

తా. అభినయము మూడువిధములై యుండును అందు 1 అంగాభినయ
నము 2 ప్రత్యంగాభి నయనము 3 వుపాంగాభి నయనము
పిరుదులు ప్రక్కలు హస్తములు శిరస్సు చంకలు మెడ అంగము
లగును భుజములు హస్తములు వెనుకభాగము కడుపు తొడుగు
పిక్కలు ప్రత్యంగములు ముంజేతులు జానువులు కొందగు
ప్రత్యంగములుగా జెప్పిరి ముక్కు చెక్కిళ్లు గడ్డము
నేత్రములు కనుబొమ్మలు కనుపాపలు హనుప్రదేశము అధర
ము నాలుక శిరస్సు ముఖము అంగుళులు వుపాంగములు అం
గాభినయనముచేత ప్రత్యంగాభినయనము శిద్ధించునుగాన
చృత్యమునకు తగినరీతియే యిందుచెప్పబడును॥ 8

వనవిధశిరోభేదములు

సీ. సమముగానుంచిన సమశిరంబగునది

స్థంబగర్వక్రోధసమితులందు

ఆరంభనృత్యక్రియాజపరహితవి

శ్వాసంబులకుజెల్లు సంతసముగ

నూర్ధ్వభాగముకెత్తియునుసమంబుగనుంప

నూర్ధ్వాహితంబన నుచితమగును

చంద్రధ్వజవ్యోమచరతుంగమగువస్థు

చయముజూపుటయందు చనుచునుండు

గీ. ముందుదలవంపగానన్దోముఖమగునది
 శిగ్గునకుభేదమూఁ ఛాదుశ్చింతలంను
 మక్కువను మొక్కుటొందునుమంచినదుల
 దనరిస్తా నము సేయంగదగునుసాంబా॥

10

తా. శిరస్సుకదలకుండా సమముగనుంచిన నదిసమశిరంబగును 1 నది
 స్థంభించుటయందును గర్వమందును క్రోధమందును సృత్యారం
 భమందును జపమునందును క్రియా రాహిత్యమందును చెల్లును॥
 1 పైకినెత్తితిరిగినమముగానుంచిన శిరస్సు పూర్ణాహితశిరస్స
 నబును 2 నది ఆకాశమందును సత్కులయందును జండాయం
 దును చంద్రనియందును పొడవగునస్తువులు జూపుటయందును
 చెల్లును 2 శిరస్సును క్రిందకువంచిననది అధోముఖ శిరస్సగును
 3 నదిశిగ్గునందును దుఃఖమందును దురాలోచన చేయుటయం
 దును మూర్ఛయందును బ్రేమతో నమస్కరించుటయందును
 మహానదులస్తా నముచేయుటయందును చెల్లును॥ 3॥ 10

సీ. దలనుజక్రమునలె దగద్రిప్పినిలిపిన

నాలోభితశిరంబటండ్లబుధులు

గాఢనిద్రమదంబు గనుబిశాచవికల్ప

ములదలదిరుగుమూర్ఛకగును

వామదక్షిణములవడిదలగదిలింప

ధుతశిరంబంచునం దురువిబధులు

వలివస్తువులయందు వలదులేదనుటందు

నెడలువీక్షించెనునొప్పునందు

గీ. జందుగోపమునందునాశ్చర్యమందు

సమరమందల్లదాపునాసవమునందు

భయభరమునందుబంధుభేదబటలమందు

దనకుహితప్రగ లేదనదగునుసాంబా॥

తా. దలను జక్రాకారముగాద్రిప్పి సమముగానుంచిన నదిఆలోచిత
శిరంబగును॥ 4॥ నదిగాఢమగు నిద్రయందును మందమందును
దెయ్యముబట్టుటందును దలదిరుగుటందును మూర్ఛనెందుటయ
దను వికల్పమునందును చెల్లుచు ॥ 4॥ శిరస్సును నెడమకుడిప్రక్కల
కు క్రమముగద్రిప్పిన నది భుతశిరస్సనబడును 5 నదిచల్లనిపదార్థ
ములందును వలదనుటయందును లేదనుటయందును దనలినయ
నములదాను జూచుకొనుటయందును బ్రబలమైన కోపమునం
దను హాశ్చర్యమందును యుద్ధమునందును అపుషుద్రాపుమద్య
మునందును అధికమగుభయమునందును దుఃఖించుటయందును
దినకు యిట్టములేకపోవుటయందును చెల్లును॥ 5॥ 11

సీ. క్రిందికిమీదికి బొందుగాగదలింప

కంపితశిరమనగడగునదియు

బెదిరించుటందును బెడిదంబునందును

బ్రబలుగోపమునందు బశ్చేమందు

కూర్చుండుమనుటందుకొమరోప్పుశిరమును

ప్రక్కకుద్రిప్పపరాశ్చక్రింబు

కోపలజ్జాశూణక్రోమ్ముడుల్లనుటందు

నలులనాదరణంబునందుచెల్లు

గీ. నుక్షిప్తమగునుపారోశ్వర్థ్యములచలనము.

పొమ్ముచేకొమ్ముసంమ్మతింబ్రోతుననగ

ఖచరవ్యోమచరంబుల గనగబ్రియుల

బాడగనుగొనుటందును జనునుసాంబా 12

తా. శిరస్సును గ్రహముగా క్రిందికి మీదికి ద్రిప్పిన నది, కంపితశిరంబు
 సంబడును 6 నది బెడలించుటందును బెడిదంబునందును అధిక
 కోపమునందును బ్రశ్న సేయుటయందును వచ్చి కూర్చుండుమనుట
 యందును చెల్లును॥6 శిరస్సును ప్రక్కకు ద్రిప్పిన నది పరాంజ్వలము
 శిరస్ససబడును 7 నది కోపమునందును శిగ్గునందును అంబులపా
 దియందును కేశబంధమునందును ఆలాగుననే యనుటయందును
 చెల్లును 7 శిరస్సును ప్రక్కగా పైకి నెత్తిన నది పుష్టిష్టశిరస్స
 సబడును 8 నది పామ్మనుటయందును పుచ్చుకొనుమనుటయం
 దును దయతోరక్షింతుననుటయందును నక్షత్రగ్రహవిమా నా
 దులగనుగొనుటందును చ్చియులబాడలను నెడకి చూచుటయం
 దును చెల్లును॥

8 12

సీ. పరగచామరముట్లు పారోర్వోర్వముల ద్రిప్ప
 బరివాహితంబన బరిధివిల్లు
 వలచుటామోదవార్తైఖరుల్లనుటందు
 విరహవిచారోధ్వవితతిగనుట
 కగునప్పవిదములకనుదృష్టిబరగును
 ననిమిషత్వంబుగా నరయసమము
 అదియునాట్యాది యందాశ్చర్యమందును
 దేవతులాదినిర్దేశ్యమందు
 గీ. యితరచింతావినిశ్చయగతులకగును
 త్వరనుకనుబొమ్మలను జక్రతతిగద్రిప్పి
 నాలోకితంబు వ్యక్తమానస్లుజూడ
 జక్రభ్రమణేచ్ఛలనుగనజనునుసాంబా
 తా. చామరమువలె పారోర్వోర్వభాగములయందు ద్రిప్పిన శిరస్సు

పరివాహిణ శిరస్సనబడును || 9 || నదివలచుటయందును యిష్ట
మునందును సంతోషమందును వాక్చాతుర్యమందును విరహ
మందును విచారిమందును శైభాగమును జూచుటందును చెల్లును

ఋషిధర్మస్థి భేదములు

యెనిమిది విధములుగా నేత్రములయొక్క ధర్మస్థి భేదములు
గలవు అందుదేవతా స్త్రీలవలె రెప్పపాటులేక కన్నులుగదాపక
చూచిన నది సమధర్మయగును నది నాట్యదియందును ఆశ్చర్యమం
దగును దేవతాస్త్రీలయందును త్రాసుయొక్క ముల్లును జూచుటందును
మరినక ఆలోచనము కేయటయందును నిశ్చయపరచుటందును చెల్లు
ను||1|| కనుబొమ్మలను త్వరగా జక్రమునలెద్రిప్పి వ్యక్తిముగాజూచిన
నది ఆలోకితధర్మస్థియగును ||2|| ఆది చక్రమునందును భ్రమణమం
దగును యిచ్ఛయందును చెల్లును||2|| 13

సీ. కడకంటివరకునుగలయంగజూచిన

సాచిలీక్షణమండ్యసరిసమతులు

ఆశుగగురియందునభిలాషమందును

సంశుగసూచినార్థాదులందు

నాలువునాట్యమునందు దుష్టమీసమునందు

దలచుటయందునుదగునటండ్య

నుభయపార్శ్వంబుల నోరకన్నులజూడ

బ్రాలోకితంబునబ్రాభవిల్లు

గీ. బార్శ్వములవస్తువుల దానుబారజూడ

సంన్నతేయంగగదలగ సౌరుగనగ

బుద్ధిజాడ్యాదులకుచగి బొల్పుమీరు

నరగజూడనిమిలిత మగునుసాంబా

4

తా. కడకంటివరకును దృష్టివ్యాపించునట్లుచూచిననది సాచిదృష్టి
యనంబును ||3|| నది బాణమును గురిసేయుటయందును కోరిక
యందును కొంగుబట్టుటయందునువ్యభిచారనాట్యమందునుమీ
సము దువ్వుటందునుచెల్లును ||3|| రెండుప్రక్కలయందును నోర
గిండ్లగాజూచిననది బ్రోగ్గోకితదృష్టియగును ||4|| నదిప్రక్కనుం
డు వస్తువులనుజూచుటందును సంజ్ఞచేయుటయందును గమలు
టయందును సౌందర్యమును జూచుటందునుచుతిమాలుటందును
చెల్లును ||4|| సగముకన్నులు మూయనిమిలితదృష్టియగును 5||

సీ. మాన్యశౌగుఘలందు మదిమెక్కువగుటందు

మరచుటందునుచై నమననమంగు

మొక్కుటందునుసూక్ష్మ మొనరజూచుటయందు

జెల్లుపైకినిదృష్టి జెలువమొప్పు

జేశీక్రిందుగిదిష్టజెల్లునుల్లోకితం

బదిబూర్విభవతోరణాదులందు

భృజమున్నంచౌసత్యమగువస్తువులయందు

దేవమంటపమందు దేజిల్లు

గీ. అగునుసనువృత్తదృష్టిమీచరయు నెడల

కోపప్రీత్యాదులనుజూడకొనురుమీరు

నావలోకితమగు క్రిందునరయునేని

ఛాయగనుగొనజమవంగ జనునుసాంబా ||5||

తా. పైనజెప్పిన నిమిలనదృష్టిమునునేష మందును మదమెక్కు
వగుటయందును మరచుటయందును చైవస్కారము జేయుట

యందునున మస్కారమును జేయుటయందును కొద్దిచూపుచూ
చుటయందును చెల్లును || 5 || దృష్టినిపైకిదిప్పి క్రిందుగాజూచిన
నది నుల్లోకితదృష్టియగును || 6 || నదిపూర్వజన్మమునందును ధ్వజ
మునందును గోపురమందును నొడవగునస్తువులయందును దేవ
తామంటపముందును చెల్లును || 6 || క్రిందికిమీదికి గ్రిప్పినదృష్టిలను
వృత్తదృష్టియగును || 7 || నది కోపముతోగాని ప్రీతితోగాని
చూచుటయగును చెల్లును || 7 || క్రిందిగాజూచిన నది యపలో
కితదృష్టియగును || 8 || నది సిడజూచుటయందును చదువుటయం
దును చెల్లును || 8 ||

చతుర్విధగ్రీవాభేదములు

- సీ. అడ్డంబుగాద్రిప్ప నగునుండరగ్రీవ
మదిన్నేహమోదయత్నాదులందు
దలచుటకునుమంచిదనుటకు దగియుండు
నిరుగడలురగంబు కరణిగళము
క్రమముగాద్రిప్పతిరల్చినమగునది
ఖడ్గభ్రమణనాగగతికిచెలు
నర్థచంద్రాకారమలరక్రక్కలద్రిప్ప
పరివర్తగ్రీవమైపరగునదియు
గీ. నడముగనాడుటందును నరులబోడ్ల
చెక్కులనుచుంబసముచేయ చెల్లుచుండు
కంపితముసాపురము గతిగళముద్రిప్ప
నగునుడోలార్థనాట్యంబులందుసాంబా ||

తా. అడ్డముగా ద్రిప్పినకంఠమును దరగ్రీవ మనంబుడును || 1 || నది
 స్నేహమందును యత్నమందును సంశ్లోషమునందును వెనుక
 టివృత్తాంతంబునుదలచుకొనుటయందునుమంచిదనుటయందును
 చెల్లును || 1 || పామునడుచునట్లు రెండుప్రక్కలకు దిప్పినకంఠ
 ముతిరగ్నీనగ్రీవంబగును || 2 || నదికత్తినిదిప్పుటందును పామున
 డకయందును చెల్లును || 2 || ఆర్థచంద్రాకారముగా నిరుప్రక్క
 లకు ద్రిప్పినకంఠము పరివర్తగ్రీవమగును || 3 || నదిఅలదముగా నా
 ట్యమాడుటయందును స్త్రీల చెక్కిళ్ళు ముద్దుబెట్టుకొనుటయం
 దును చెల్లును || 3 || పాపురపుకంఠమువలె వెనుకకు ముందుకు
 గ్రమముగా ద్రిప్పుమెడకంపిత గ్రీవమగును || 4 || నది నయ్య
 లయూగుటయందును నాట్యమందును చెల్లును || 4. ||

ద్వాదశప్రాణములు

సీ. సకలహస్తములకు సమ్మదంబగుచును
 దిరెండుభాణముల్బరగుచుండు
 హస్తాంగుళులుజాపనది బ్రసారణముకుం
 చితముచై ముడువరేచితముగదుల
 సరమోడ్చువుంకితం పబవేష్టితముక్రిందు
 వెన్కరేరితమునుద్వేషితంబు
 పైకివ్యావృత్తియు బార్వముల్పరివృత్తి
 నెంచిజాచియు జేతులోగిగదల్చు
 గీ. సమధికవిహీనమగువ్రాహ సంజ్ఞకంబు
 వస్తురూపఘనస్థానవరపతాక

చిల్కుయోజనచేష్టలుచిహ్నమగును

వ్యంగ్యశబ్దార్థముగతీకవెలయుసాంబా

17

తా. సకలహస్తములకు పరిశ్రేణిప్రాణములుగలవు అందు, హస్తముల
యందలివేళ్ళను జూచిన నది బ్రహ్మరణ బ్రాహ్మణును వేళ్ళ
ముడిచినకుంచిత ప్రాణమగును గదలించిన గేచిత ప్రాణమగును
సగము ముడిచిన పూర్ణతప్రాణమగును క్రిందనుగా జేసిన అపవేష్టిత
ప్రాణమగును వెనుకకువంచిన శ్రేణితప్రాణమగును పైకినెత్తిన
పుష్కల్యైతప్రాణమగును క్రిందనుగా పైకినెత్తిన వ్యాన్యైతప్రా
ణమగును చేతులుచించినను నుంచిననుగదలించినను పరివృత్తిప్రా
ణమగును ప్రత్యక్షకారణములేని మనోహాసంకేత ప్రాణమ
గును వస్తువయొక్క రూపము స్థానము నిశ్చయము జండాగా
ణప్రయోజనము చేష్టలుచిహ్నప్రాణమగును స్వజ్ఞమగుశబ్దము
యొక్క అర్థనిశ్చయము తీకా ప్రాణమగును

12

స్థుప్రసిద్ధిములగు త్రింశదసంయుతహస్తములు

స్త్రీ. అంగుష్ఠమునుపంచి నరచెయ్యజూచిన

నదియుబలంకంబుననగ నెప్పు

వనమునందునిషేధవస్తుచయంబందు

వాయువందును ప్రతివర్షమందు

గమనమందుసహంబుగానుండుటందును

బొడయండయందు గొబ్బోపుటందు

సుకృతిక్రమమునందు సురసమోహమునందు

సంబోధనమునందు సంధిమందు

గీ. ఆత్మవినియోగమ్మందునునశ్వమందు
నతిశయాశిషమందునునలలయందు
అంబుదమునందునచటగు ననుటయందు
గమనశయనాదులందది గడగుసాంబా॥

18

తా. అంగుష్ఠమునువంచి దక్కినవేళ్ళను సమముగాజూచిననదిబతాక
హస్తమగును 1 నదివనమునందునునస్తువుల నిషేధింపుట
యందును గాలియందును సవత్సరము నందును, నడు
చుటయందును సమముగా నున్నదనుట యందును
విస్తారమగు యండయందును కాగలదనుట యందును
మంచివరుసయందును దేవతాసమూహమందును సంబోధనము
నందునుసముద్రమునందును తనగార్యమునందును గుర్రమునం
దును ఆశీర్వాదించుటయందును తరంగములయందును మేఘము
యందును అక్కడనే యనుటయందును ప్రక్కవేయుటయందు
ను వెళ్ళుచునుటయందును చెల్లును॥

సీ. కడువడినలబతాకమునందనామిక

ముఘవగద్యపతాకమునగునదియు
మకుటంబునందునమరనాధునకుశ్రీల
మకరికాప్రతాగ్ని మంటయందు
పరివర్తనమునందు పతిబత్నులనుటందు
బాణకపోలసంభావనందు
కులిశంబునందును కుటజార్థమందును
గేదంగినుమమందుగేలియందు

గీ. నందుజిటికినవ్రేలొంపనరబతాక
మచిజిగురుబల్కగోవురమనుటయందు

క్షుర్కకచశ్వంగకేతనశోభలందు

గట్టినందిద్దరనుటందు గడగుసాంబా||

19

తా. వెనుక జెప్పినబతాకహస్తమునీండు అనానిక వ్రేలునువొంచిననది

తృపతాక హస్తమగును || 2 || నది కిరీటమునందును

దేవేద్యనియందును స్థిలమృకరి కాపత్రములయందును
అగ్నిమంటల యందును పరివర్తనము చేయుటయగు
నును దంపతులయందును బాణమునందును చెక్కిళ్ళ

యందును కులిశాయుధమునందును వృక్షమునందును మొగలి

పుష్పమునందును ఆక్షేపించుట యందును చెల్లును|| 2

తృపతాక హస్తమునందు జటికినవ్రేలును వంచిన నది

అర్థపతాకహస్తమగును|| 3 || నది లేతచిగుళ్ళయందును
పలకయందును గోపురము నందును జండా యందు
ను పర్వత శిఖరమునందును మంగలికత్తియందును రంప
మునందును గట్టినందును యిద్దరనుటందును చెల్లును|| 3||

సీ. అరిపతాకంబున నంగుళు లెడజేయ

గర్తరీముఖమనంగనుగడంగు

నదిదంటబాయుట వ్యత్యస్తమైనఫా

నమునందు దొంగతనంబునందు

క్రిందనుబడుటందు క్రిగంటిచూపందు

డిందుమించందు ఖండించుటందు

పడక బాయుటయందు పవరంపుమృతియందు

పరగుశాఖాలతా పటలమందు

గీ. నందనామికనంగుళమందుజేర్చి

నేనగునుగ్గు నేర్చుకాపగ నగుమయార

హస్తమనితీగతిలక్షణై హరియు కేకి

నెసలుగన్నీరుగురులంగు నొప్పుసాంబా

॥20॥

తా. పైనిజెప్పిన అర్థపతాక హస్తంబునందు తదానామధ్య మములు

యడముగాజేసి జూపిన కర్తరీముఖ హస్తమగును ॥ 4 ॥

నదిదంటబాయటయందును న్యత్యస్థమగుస్థానమందును దొంగతనమునందును క్రందిన బుటయందును కీగంటి ప్రసారమునందును పెరువునందును ఖండించుటయందును పడికి గియుటయందును యుద్ధమున మృత్యునొందుటయందును చెల్లును ॥ 4 ॥

పైకిరీముఖహస్తంబున అనామికప్రేలునులంగ

గ్నమునోజేర్చి అన్యమగుప్రవేశించిన మయూరహ

స్థంబగును ॥ 5 ॥ నది తీగయందును తిలకిమును దిద్దుకొ

నుటయందును కొతియందును నెమలియందును కను

బొమ్మలయందును కన్నీళ్ళు తుడుచుటయందును ముంగు

రులదీగ్గుటయందును చెల్లును

5

సీ. మునుబతాకాంగుష్ఠమును నెడజేసిన

నదియుయర్థచంద్రాఖ్యహస్తమగును

నదియర్థశశియందునభిషేచనమునందు

నవయవములప్రేమ నంటుటందు

భల్లాయుధమునందు బ్రాకృతిబురుషుల

బ్రణుతీయందును దైవబ్రాధనందు

దనుదానుదెలుపను ధ్యానంబుసేయను

దినగిన్నెమెడబట్టి దిపురుటందు

గీ. తర్జనబతాకమునవంక దగునురాళ్ళి

హస్తమధిమంచి యమ్మతాదులనుభవింప

ఛండతరమాదుతమునంగు జనునుయంద

నామికనువంప శుఖవదనంబుసాంబా

21

తా. ముందుజెప్పిన బతాకహస్థమున బొటనప్రేలు జూచిననది ఆర్థచం

ద్రహస్థమగును || 6 || నది యర్థచంద్రియందును అభిషే-
కముచేయుటయందును ప్రేమనాశో శరీరమును నెమర్చు-
టందును భల్లాయుధమునంగును సామాన్యల ననుస్కా-
రమంగును బ్రార్థన చేయుటయంగును తినుదాను నెలు

పుకొనుటయంగును ధ్యానముచేయుటయంగును అన్న-
ముదినను గిన్నెయంగును మెడబట్టి గిట్టుట యంగును
చెల్లును || 6 || పైబతాకహస్థమున త్విసప్రేలువంచిన యెడల
అరాళహస్థమగును || 7 || నదిచూచియమృతం న ధార్థములు

భుజించుటయందును ప్రళయవాయుపునందును చెల్లును || 7 ||
పైఅరాళహస్థంబున అనామిక ప్రేలువంచిన శుఖతుండ
హస్థమగును

8

సీ. బాణప్రయోగోగ్ర భావంబులంగును

బరిమరాహశ్యముల్బల్కుటంగు

కుంతాకృతినిజూప కొమరొప్పుచుండును

ముష్టిహస్థముప్రేళ్ళు ముఖచిజూప

స్థిరమనుటంగును సిగిబట్టుటంగును

వస్తువిభాగ వినాదమంగు

ముష్టిహస్థాంగుస్త మునుసూర్యమున కెత్త

శిఖరహస్థంబన చెల్లుదాని

గీ. మధనకార్ముకశక్తితో మరములందు

పితలతర్పణమందున్న బియునియందు

కొగలించుటయందును కట్టుటందు

నోష్ఠరదనాదులనుశూప మెప్పుసాంబా

22

తా. పైనజెప్పినశుకతుండహస్తము భాణమునుప్రయోగించుట యం

దును రహస్యముగ వాక్యములను బలుకుటయందును కుతమ

నునాయుధమును జూపుటయందును నుగ్రమగునభిప్రా

యమందును రహస్యముగ మాటలు చెప్పుటందును చెల్లును

॥8॥ ప్రవేశింపు ముడిచిపూసిన నదిముప్పైహస్తముగను ॥9॥

నది స్థిరమనుట యందును శిగిబట్ట కొనుట యందును

వస్తువులువేరు జేయుటయందును వివాదమునంగును చెల్లులు॥9॥

పైనజెప్పిన ముప్పైహస్తమునందలి అంగుష్ఠమునుపైకినె

త్తిననది శిఖరహస్తంబగును ॥10॥నది మన్మథునియందు

ను ధనస్సునుబట్టుటందును శక్తియను నాయుధమును

బట్టుకొనుటందును శోమరమందును పితృదర్పణముచే

యుటయందును బ్రియునియందును కొగలించుకొనుటయందును

కట్టుటయందును అధురోప్తమును జూపుటయందును దంతము

లగనుపరచుటయందును చెల్లును ॥10॥

సీ. శిఖరహస్తాంగుష్ఠశిఖిను తర్జనిప్రేలు

వంపకపిఠాఖ్యవలనుమీరు

లలిరమాభారతు లకుదూపదీపాదు

లకుపాలుపిదుకుట లకునుపూల

చెండ్లనుధరింప చెరగుచేతనుబట్ట

చేతతాళముగొట్ట చెల్లుచుండు

నాద్యకాంగుష్ఠములొగిగర్హనివిశేష

కటకాముఖంబున గడగునదియు

గీ. బువ్వలనుదండలుగ గూర్చబూలుగోయ

బాణమును మెల్ల గనునీడ్చ బాగలిడగ

గంధవాసనలనుగ్రోలగప్పురాది

వన్దు వులనింపబలుకాడవర్తలుసాంగ

||23||

తా. ముందుజెప్పిన శిఖరహస్తాంగుష్ఠముపైని తర్జనప్రేలునంచి జూపిన నది కవిధహస్తమగును || 11 || నదిలక్ష్మిదేవియందును

సరస్వతీయందును దైవమునకు ధూపదీపాదు లర్పణము చేయుటయందును పాలుపిడుకుట యందును పువ్వలబంతులను ధరియించుటయందును చెంగుబట్టకొనుటయందును చేతతాళము వాయిచుటయందును చెల్లును || 11

మధ్యమాంగుష్ఠములు తర్జనప్రేలుతో జేర్చియుతరమగువేళ్లు

జూచి జూపిన నది కటకాముఖహస్తంబగును || 12 || నది

పువ్వలను దండలుగా జేయుటయందును పువ్వలనుగోయుటయందును బాణమును సంధించుట యందును విడియమునిచ్చుటయందును పరిమేశద్రవ్యము వాసనజూ

చుటయందును కర్పూరము మొదలగువస్థువులు గలుపుటయందును మాటలాడుటయందును చెల్లును || 12 || 23 ||

సీ కటకాముఖంబున గలతర్జనినియెత్తి

జూపిననదియగు సూచిముఖము

బానునియందును భావించుటందును

నెకటిసూరని లేఖనుడువుటందు

నలరుగ్రామమునందు నగునట్లనుటయందు

యవ్వడెవ్వతియేది యందనంగ

నదివాడనుటయందు నచ్చరువందును

నతికృత్యమందు మూలనుటయందు

గీ. భేరిహాయింతుటకుబుద్ధి భేదమందు
జడనుబాలించుటందును జక్రమందు
వ్యజనమందుది నాంతర వేళయందు
చత్రదేహశలకనన్దనుసాంబో

24

తా. పైకటకా ముఖహస్తంబున తగ్గనప్రేలునెత్తి జూపినది సూచి
ముఖహస్తమగును || 12 || నదిసూర్యునియందును భావించు
టయందును నకటి నూగుయని లెక్కబెట్టుట యందును
పట్టామునందును నటులనగునటుయందును యనమ
యన శెయ్యోదియందును అదివాఁడు ఆమెయను నర్థములయం
దనునాశ్చర్యమందును మిక్కిలి జిక్కుటయందును మూ
లయనుటయందును భేరిని వాయింతుటయందును భేదించుట
యందును జడనుభావించుటయందును జక్రమునందును విసిని
కర్రయందును సంధ్యకాలమునందును గొడుగునందును దేహ
మునందును నూగుటయందును శలకయందు చెల్లును || 13

సీ. పైసూచికరములోలను నంగుష్ఠము
జాపగ నది కళాచంద్రుడగును
ప్రంఖితాంగుళుల నింపుగగూర్చిజూపిన
వద్దకోశంబనృరగుచుండు
దక్షిణండుములయందు దిరుశిపాలిశ్శంధు
పాముపుట్టందునుత్పలములందు
మంకెనబువ్వుందు మారెడుబండందు
కువలయంబందుబూగుత్తియందు
గీ. నాబ్రహ్మమందు లిడులవాననుటయందు

నల్పహార కపిధఫలంబులందు

వర్తులమునందు చండులవైఖరంగు

ఘంటరూపంబుజూహంగగడుగుసాంబా

॥25॥

తా. పైనూచిముఖహస్తంబునందు అంగుష్ఠమును జాపిననది చంద్ర

కళాహస్తంబగును ॥14॥ నది కళామాత్ర చంద్రనియం
దుచెల్లును 14 అభయహస్తంబును పుంఖత్రబాణంబుతో
గూర్చిజూపిన నది పద్మకోశ హస్తంబగును 15 నది కో
డిమొదలగువాటి గుడ్డయందును స్త్రీలస్థనములయందు

ను పాము పుట్టయందును నల్లకలువలయందును మంకె
నబువ్వనందును మామిడిబండునందును భూమింకిడును
బువ్వలగుత్తియందును మారెడుఫలమందును బువ్వవర్ష
మందును అల్పహారమునందును వెలగఫలము నందును

గుండ్రమగు వస్త్రపులయంగును బంతి యందును ఘంట
యందును చెల్లును ॥ 25 ॥

సీ. అలపతాకంబున నరచెయ్యి కొంచము

నెంపనోరగశిరంబొప్పుచుండు

మంచగంధమునందు మంత్రోదకమునందు

మదగజశిరము నెమర్చుటందు

మహానియ్యఫణిశిర మందుమందంబందు

దేవదర్పణమందు దేజరిల్లు

నందునాద్యంతంబులగునంగుళులుజాప

నదిమృగశిరమన సలరుచుండు

గీ. కామినులచెక్కులకు కుచకలశములకు

ఘనదలంకారమిలుపడికట్టులందు

సకలమగువస్తువులు జేర్చునంచరింప
వెరపునందు వివాదందువెలయసాంబా

తా. పైనిచెప్పిన బతాకహస్థంబున నరచెయ్యకొంచము పల్లముగా

నంచిజూపిననది సర్వశీరుష హస్థంబగును 16 నదిమంచి
గంధమునందును మంత్రోదకమునందును మదపుటేను
గుళిరస్సునెమర్పుటందును మందమందును పాముపడగ
యందును దేవతులకు దర్పణముచేయుట యందును

చెల్లును 16 పైసర్వశీర్షహస్థంబుననంగుష్ఠ కనిష్ఠికములుజూపిన

నది మృగశీర్ష హస్థంబగును 17 నదిస్త్రీలకుచములయం
దును చెక్కిశ్చయందును నలంకరించుట యందునుగృహ
మునందును పడికట్టినంగును సకలవస్తువులనుచేర్చుట
యందును సంచరించుట యందును వెరపునందును

వివాదమందును చెల్లును.

17

సీ. హధ్యమాంగుష్ఠముల్మరిననామిక జేర్చు

శింహ్వాముఖంబనన్నిధిచెందు

కుంజరమందునుకుండేలునందును

కమలమాలయుదర్శగదుపుటందు

వైద్యశాస్త్రధవక్యవైఖరుల్లనశింహ్వా

ముఖమునకును హేళామమునకుజెల్లు

పద్మకోశంబులోపల ననామికవంప

లాజ్జలహస్థమాలాలితముగ

గీ. బాలికాస్థనములసారుబయలుపరుప

చాతకరధాంగకముపోతచయముజూప

పోకనింబఫలంబులపోందుబరుప

మున్వస్తుంటాకృతులబోల్ప మొనయుసాంబా॥ 26

తా. అంగుష్ఠననామిక వ్రేల్చిను మధ్యమముతో జేర్చి దక్షిణవ్రేల్చి

నుజాపిశనది శిశ్వాముఖ హస్తంబగును 18 నదియేనుగ
యందును కుండలునందును కవలమాలయందును
దర్శిచుగినుపుటందును పైన్యలుబొంపధిపాకమును గని
పెట్టుటయందును శింహముముఖమునందును శూళామము
నందును చెల్లును 18 పద్మకోశహస్తమునం దనామికను

వంచిన నది లాంఛనలహస్తమగును 19 నది బాలికాస్థన
మలయందును చాతికములు హంసలుగువ్వలు వీటియా
కారమును జూపుటందును పోకఫలమునందును నిమ్మఫ
లమునందును మువ్వయందును ఘంటయందును చెల్లును 19

అంగుళులను విరళాప్తిగాద్రిప్పిన

సోలపద్మంబనసాంపుమారు

చారుతగంబందుచందురునందును

యావర్తనమునందు నద్దమందు

కోలాహలంబందు కోపంబునందును

కొనియాడుటందును కొప్పునందు

నికచనవీనారవిదంబులందును

బడుతుకల్గబ్బగుబ్బలులయందు

గీ. బాత్రమందును బండినబండునందు

బాయుటందును కలరవబంక్తులందు

గొప్పదనమందు మేడందుగుంటయందు

గ్రామమందును గ్రహమందు గ్రాలుసాంబా॥

తా. ప్రేళ్ళుచిరళములుగా జేసివర్ణచెక్కు పల్లముగున్నట్లు ద్రిప్పిజూపిన

నది సోలవద్దహస్తమగును 20 అదిచక్కదనమందును
చంద్రుని యందును సుడియందును అద్దమునందును
కలకలక్ష్మనియందును కోవమునందును కొప్పునందును
కొనియాటయందును వికశించు కమలమందును

స్త్రీలకుచములయందును బాత్రయందును బండిచఫలమందును
బాయటయందును జక్కువ బళ్ళులయందును గొప్పదనమందు
నుమేడయందును కొలనుయందును గ్రామమందును గ్రహము
నందును చెల్లును

27

సీ. దగదర్జనాది గాదనరుమూడంగుళ

ములగల్పినామికామూలమందు

సంగుప్తమునువంచి సలకనిప్తకజాప

చతురహస్తంబనస్తనునునదియు

స్వర్ణంబు నందురసాస్వాదనమునందు

సరసంబునందునానవమునందు

తైలాదులందునుతడియందుత్రాంత్రాది

లోహలోచనయుగ్మలోలతలకు

గీ. దనరుమ్మగనాభిఛాయభేదంబునందు

మందగమనంబు నందుబ్రమాదమందు

కొంచమనుటందు తునకలకొమగునందు

దుఃఖమునకొప్పుదురితవిదూరసాంబా

తా. తర్జనప్రేలు మొదలు మూడుప్రేళ్ళుజూచి అనామికప్రేలు మొద

ట బొటనప్రేలువంచి నిటోకినప్రేలుబాచిననది చతుర
హస్తంబగును 21 నడిబంగారిమునందును రసమునుద్రా
వుటందును సరసమునాడును మధ్యమునందును ఖైలా
దులందును తడియంగును లాంబాగిలో హముల యందు
ను సేత్రములయందము జూపుచునును కుసభాగయందునువర్ణ
భేదమునందును మెల్లగానడుచుటందును బ్రహ్మాచయందును
కొంచ మనుటందును తులకలయందును దుఃఖమునందును
చెల్లును

21

సీ. అంగుష్ఠమునుమధ్యమాంగుళంబుచ జేచ్చి
ముణిచితర్జ్వినస్వములనుజాప
భ్రమరహస్తంబది భ్రమరయోగంబందు
హరిబిక బెక్కురులండుచెందు
నడిప్రేలుమొదలుగా నగుప్రేళ్ళువెలిజుచి
అంగుష్ఠతర్జ్వనులరయగూర్చు
హంసాస్యమది సోహమనెడిహావంబందు
బొట్టుగట్టను నీటిబొట్టునందు

గీ. వత్తి నెగమీటుటందును వరయుటందు
పులకలందునుముత్తింపుపూసలందు
బలుకుటందునుదృఢమందు బటమునందు
చిత్తరులయందునుమమందుచెల్లునాంబా॥

29

తా. మధ్యమప్రేలు అంగుష్ఠమున జేర్చి తర్జ్వనప్రేలువంచి దక్కిన

ప్రవేశ్యజాచిన నన్విభ్రమరహస్థంబగును 22 నదితుష్కృద
యందును బెక్కురుపక్షులయందును యోగధ్యానముందును
కోవిలయందును చెల్లున 22 నడివేలు మొదలుకొని
మూడుప్రవేశ్యనెడముగా జాచి తర్జనవేలునంగుష్ఠమున
జేచిననది హంసాస్యహస్థంబగును 23 నది సోహంబను

అభిప్రాయమందును పుష్పముడివేయుటయందును నీటిబా
ట్టించును వత్తి నెగమీటుటయందును వరపుటయందు
ను గగురుపాటునగుదును ముత్యైపు పూసలయందునుమా
టలాడుటయందును ధైర్యమందును బటమువ్రాయుటం

దునుచిత్రలేఖనమునందును మల్లిపువ్వులదండయుదును చెల్లును. 23
సీ. నురగసిరంబందు నెగిరికన్పకజాప

హంసపక్షాఖ్యను నతిశయిల్లు

గట్టుగట్టనుగోటగాబోవుననుటందు

గురినందునారని గూర్చుటందు

లలిపద్మకోశాంగుళములు వేమరుజాప

సందంశహస్థమాసమ్మతముగ

బలినిచ్చుటగుదును బడుగాయమందును

బురుగునందునుభీతి బుట్టుటందు

గీ. హంసారాద్యర్చనమునందునైదునందు

తగునుదారతయందునుదగునటండ్రు

ముణచిప్రవేశ్యనుజూపగముకుళమదియు

దానజపభోజనములందు దగునుసాంబా॥

తా. సర్వశీర్షహస్థంబునందు జిటికినవేలునుజాచిన నది హంసపక్ష.

హస్తంబగును 24 నది గట్టవేయుటయందును గోరుచేన
గుననుటయందును గురిశేయుటయందును ఆరుచునిచెప్పు
టయందును చెల్లును 24 షడ్మకోశహస్తము ప్రవేశ్యనుతిరి
గీ తిరిగిజూపిన నది సందంశ హస్తమగును 25 నది బలిని

వేయుటయందును బడినగాయము నందును క్రిమి
యందును భయము గలుగుబయందును శివకేశవుల
బూజించుటయందును అనునదిని చెప్పుట యందును

దగిన అతిశయమందును చెల్లును 26 ప్రవేశ్యను ముడుచి
జూపిన నది ముకుళహస్తంబగును 26 నది దానమందును
జపమునందును భజనమునందును చెల్లును 29

ముకుళహస్తంబున ముడువతర్జనప్రవేలు

తాంబ్రచూడంబనదనరునదియు

కొంగవంటెయుదూడ కోడికాకముద్రాలు

మల్గో కములు శూలములకుదగును

నాద్యంతములయందు నమరుప్రవేశ్యనువంచి

సేమాంగుళుల నెడ జేసిచూప

నదిద్రుశూలాఖ్యహస్తంబననలగును

చిల్వత్రిసంఖ్యకు బేర్చెనెప్పు

గీ. షడ్మకోశాంగుళులవంప బరుగువూణా

నాభమదిమృగకమతవానరములందు

నర్థనూచికపిద్ధమధ్యమముజూప

శాబకాంకురక్రిములందు జనునుసాంబా

తా. పైముకుళ హస్తమునందు త్తజఃసప్రేలును సగమువంచిన నది
తాంబ్రమాడహస్తంబగును 27

నదికొని యందును వంశైయందును దూడయందును కోడి
యందును కాకియందును వ్రాలుయందును మూడలోక
ములయందును శూలమునందును చెల్లును 27 సంగుప్త

కస్త్యములు నంచినేసించిన వ్రేళ్ళను నెడముగానుంచి
చాచిననది త్రిశూల హస్తమగును 28 నది మారేడి ద
శములయందును మూపుయను సంఖ్యయందును చెల్లును

28 పైకద్ధకోశహస్తమువ్రేళ్ళముడిచి జూపిన నదివూ
ణానాభహస్తమగును 29 నది తాబేలునందును కోతి
యందును మృగముఖము నందును చెల్లును 29 పైకపి

ధహస్తమున మధ్యనువ్రేలు జూపిననది అర్థనూచిహస్త
మగును 30 నది మొలకలయందును క్రిములయందును
చెల్లును 30

సుప్రసిద్ధమగు లురువదినాలుగు సంయుత హస్తంబులు

సీ. నీయసంయుతములు నినుమడిగాగూర్చు

సంయుతంబులు ననసమ్మదమగు

అందుముఖ్యంబులైయలరు నిర్వదినాల్గుగు

నాట్యముగృహములై నమరుచుండు
 లాలిత్యపదముల లక్ష్యలక్షణముల
 శాస్త్రానుసారణిగానన్న తింత
 నలకతాకములు కెండుగచేటిలోజేర్చ
 కంజలిహస్తమృదంగబుధులు

గీ. వై నగురువిప్రనరులకు దలకీమొక్క
 నిటలముఖిహృదయములంగన నిడగనలయు
 యుక్తిగాహిత్వముగూడెనయోక్తి ధ్యాన
 శివరూపు 2. సూరిం చెల్లునాగశా

33

తా. పైయనయుత హస్తములనుకెండు చేతులలోడనుమాన్చిమాపు
 చున్నయడలను ననేకములగు నయతహస్తంబులు బుట్టించు
 డునుటందునాట్యమునకు దగునీతిగాయిదునదినాలుగుముఖ్యము
 లైనవి మృదునగు పదమహో లక్ష్యలక్షణములు శాస్త్రవిధి
 గాయిందు వ్రాయబడుచున్నవి కెండుపతాకహస్తములు నగచే
 టిలో జేర్చిజూపిననదిఅంజలి హస్తమనంబును 1 నదిదేవతలకు
 నమస్కరించునపుడు సిగన్ననందును గురువులకు నమస్కరించు
 నపుడు ముఖమునందును బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించునపుడు
 హృదయమునందును జేర్చవలయును మరియు మేమిసేయు
 దుననుటయందును వినయమునందునుధ్యానముచేయుటయగు
 ను యీశ్వరునిరూపము నిరూపించుటయందును చెల్లును 1 33

సీ. అంజలిహస్తంబునందాది తుదపార్వ
 కరకలనకపోత కరమనబడు
 నరటిపుష్పమునందు సంగీకరణమందు
 నమృతవస్తుగ్రహణంబునందు

సంపుటశితపూగసక్రమాఃఘనందు

వినయమాదీఫల వితతులందు

అన్యోన్యమంగుళు లంతరాళములుగా

జేర్పకర్కటమనజెల్లుచుండు

గీ దుఃఖనచనగబులందునుతుంగమందు

కటకమందునుగోమ్మనుగదుపుటందు

మూగుమూకందు పెనుదరమూడుటందు

తానుదేహశ్రమముబాదగునుసాంబా॥

34

తా. పైఅంజలిహస్తముయొక్కచివర మొదటిభాగములు సమముగా జేర్చిన యడనది కపోతహస్తమగును 2 అది అరటిపువ్వునందును అంగీకారమందును అమృతయక్తమగు వస్తువులుగ్రహించుటందును భరణియందును తెల్ల పోకలయందును సప్రమాణము నంగును వినయమందును మాదీపలమునందును చెల్లును 2 పరస్పరమువేళ్ళను మొండింటిలో సంతరాళములుగా జేశిచూపిన నది కటకహస్తంబగును 3 నది దుఃఖవాక్యముల యందును నానలించుటయందును ఏడ్రకాయయందును కొమ్మనుగదుపుటయందునుశరీరాయాసమును దీర్చుకొనుటయందును చెల్లును 34

సీ. మర్రితాకయుగంబు మణికట్టుతోజేర్ప

స్వస్థికహస్తహా సంమృతముగ

వరుణాశ్వనుంగువివాదందుభయమున

వాపోవుటందు స్థనంబునందు

నూరుదేశంబున నుంపబతాకము

ల్పదియిడోలానామ హస్తమగును

నధికమందంబందు నాలశ్యమంగుఁగు

మోహాధికవిలాసమూర్ఖులందు

గీ. సర్వశిరదుగకరముల సంపుటంబు

పుష్పపుటహాస్యమదిమంత్రపుష్పమందా

దానహారతులకు సర్వదానమునకు

ధాన్యసుచుఫలములుగొన దగునుసాంశా

35

తా. పైనజెప్పిన రెండు పతాకహాస్యంబులు ముఖ్యస్థానమున జేర్చిన నది స్వస్థికహాస్యమగును 4 నది మొనలియందును వివాదమగుదును భయముతోదూకుచుట యందును పక్షిగురుతుయందును చెల్లును 4 తొడలకు సమముగా రెండు పతాకహాస్యంబు లుంచి నది డోలాహాస్యమగును 5 నదివిక్కిలిమందమందాను ఆలస్యముచేయుటయందును మోహమునందును విలాసమునందును మూర్ఖియందును చెల్లును 6 రెండుసర్వశీహాస్యంబులు సంపుటముగాగూర్చినది పుష్పపుట హాస్యమగును 6 నది మంత్రపుష్పమునందును అర్ఘ్యదాన మునందును హారతినిచ్చుటయందును ధాన్యము పుష్పములు పండ్లుచేకొనుటయందును చెల్లును 6 35

సీ. బాహుమూలమునుంప బడుమృగశిరములు

నుత్పంగమగునంచునుత్పంగింత్ర

నాలింగనమునందు నతిసిగ్గునందును

నామోదకుచగోప నములయందు

సర్వచంద్రాస్థంబునందు శిఖరముంప

సివలింగమగునది శివునియందు

కటకాముఖద్వందగములురుబందంబు

కటకవర్ధనమనగడగునదియు

గీ. పరిణయాశీర్వచనపూజపట్టబంధ
జక్కిణినాట్యరతిభేదజగ్దదండ
లాస్యకోపోషశమవాక్యలాలనముల
రూఢి తృణరణములకునా రూఢిసాంబా

36

తా. కేంఘమ్మగశీర్వ హస్తములు భుజములములందు జేర్చినది ను
త్యంగహస్తమగును 7 నదిక గలించుకొనుటందునుమిక్కిలిస్థిగ్గునం
దును ౬ంగీకారమందును స్థనముల మరుగుచేయుట యందును
చెల్లుచు 7 కుడిచేత శిఖిగహస్తము నెడమచేత అర్థచంద్రహస్త
ము హృదయసమీపమున బట్టిజూపినది శివలింగహస్తమగును
8 నది శివునియందు చెల్లును 8 రేండుకటకాముఖ హస్తములు
స్వస్థికాకారముగా జూపినది కటకాపర్థన హస్తమగును 9 నది
పెప్పదీవనయందును పూజయందును పట్టాభిషేకమునందును
జక్కిణినాట్యమందును శృంగారమందును విచారమునందును
జటకోలాటము వేయుటయందును కోపోషశమనమును చేయు
టయందును తృణమునందును రణమునందునుచెల్లును 9 36

నీ. మునుక ర్తరీహస్తములస్వస్థికంబుగా

గలయగ ర్తరిస్వస్థికమసవెలయు

దగవర్వతాగ్రపాదపశాఖలందగు

భ్రమరహస్తయుగం బుబరగగూర్చి

కుక్కుమాంగుష్ఠముల్మానుగాజూపిన

శకటమెచలగునిశాఛరూపకు

శిఖిరహస్తంబునక్షియ్యమానంగుష్ఠ

మునునితర్రాంగుష్ఠముననుగూర్చి

గీ. తజఃస్మిమొదలగు వ్రేళ్ళుద్ధగమజాప
శంఖకరమగునది చెల్లుశంఖమునకు
అర్ధశశిహస్తములు రెండునడ్డముగను
జేర్చిగనుజక్రమగునందు చెందుసాంబా

37

తా. పైరెండుకర్తరీ హస్తములు స్వస్థికాకారముగా గూర్చినది
కర్తరీస్వస్థికహస్తమగును 10 నదిపర్వత శిఖరమందును చెట్టుకొ
మ్మలయందును చెల్లును 10 రెండు భమరహస్తంబులు సమ
ముగాజేర్చిమధ్యమాంగుష్ఠములుజావిననదిశకటహస్తంబగును 11
నది రాక్షసులయందు చెల్లును 11 శిఖరిహస్తములోనుండు సం
గుష్ఠమును నితరాంగుష్ఠముతో చేర్చి తర్జనమొదలగు వ్రేళ్ళు
జావిననది శంఖహస్తమగును 12 నది శంఖమునందుచెల్లును 12
అర్ధచంద్రాస్తములు నెకటిపై నెకటి అడ్డముగా జేర్చిననది చ
క్రహస్తమగును 13 నది చక్రమందు చెల్లును 13 37

సీ. అందువ్రేళ్ళనువంపనగునంపుటంబన
నదిసంపుటార్థ గోప్యంబులందు
తగనూచికరవక్రతర్జనిబందంబు
పాశహస్తముబందపాశకలహ
ములకగుమ్మగశీర్ష ములకనిష్ఠకములు
లంకెగాగూర్చగీలకమటండ్రు
న్నహవినయమందు చెందుబతాకము
లోంహొంటిపైనుంచి నెప్పుమీర

గీ. నందుకడవ్రేళ్ళ నుంచిననగునుభూప
నదియునుచార్థముండుననమిదియుండు

జక్రముననాదితుడ్డ వ్రేళ్ళుబాచియితర

ములముడువగూర్చుమగుగూర్చుమునకుసాంబా 38

తా. పైచక్రహస్తమునందలి వ్రేళ్ళుకీంచి చూపిననది సంపుటహస్తము గును 14 నదిసంపుటమునందును ధనాదుల దాచుటయందును చెల్లును రెండుసూచీహస్తముల తర్జనవ్రేళ్ళు లంకెగాగూర్చు నది పాశహస్తముగును 15 నదితాడుతోకట్టుటగును కలహము నందును చెల్లును 15 రెండుమృగశీర్షహస్తముల చిటికినవ్రేళ్ళు ను లంకెగావేయనది గీలకహస్తముగును 16 నదిస్తేహమందును వినయమునందును చెల్లును 16 రెండుబతాకహస్తములు మెక దానిపై మెకటిచేర్చి అందునంగుట్ట కనిష్టికిల నాచిననది మ ఛహస్తముగును 17 నది మఘార్థమందుచెల్లును 17 పైచక్రహస్త మున వ్రేళ్ళుముడిచి అంగుష్టచిటికినవ్రేళ్ళును బాచిననది కూ ర్గహస్తముగును 18 నది గూర్చుమునందు చెల్లును 18 38

సీ. మునుమృగశిరము లిమ్ముగ జతగాగూర్చి

కనిష్టికాంగుష్టముల్కలయజేర్ప

నదివరాహకరంబు నగువరాహంబందు

నిడ్డంబుగను రెండు నిర్ధచంద్ర

కరములంగుష్టముల్కలయంగ జేర్చిన

గరుడహస్తంబది గరుడసకగు

మరినర్పశీర్షముల్కణికట్టుతో జేర్ప

నాగబంధంబన నతిశయిల్లు

గీ. పరగధర్వణమంత్రజ పంబునందు

నురగబంధంబునందును నురగమిధున

మూలనిరూపింపబోదరిండ్లముదున్నజూప

ననులతరక్రీడలకు నదియగుసాంబా

39

తా. రెండు మృగశీరుష హస్తంబులు జతగాగూర్చి అందుకనిష్ఠికాం
గుప్తములుజేర్చిననది వరాహహస్తంబగును 18 నదినరాహమందు
చెల్లును 19 రెండుతిర్ధచంద్ర హస్తంబులు నడ్లముగాబట్టి నంగు
ప్తములనుజేర్చిననది గరుడహస్తంబగును 20 నదిగరుడునియందు
చెల్లును 20 రెండుసర్పశీర్షహస్తంబులు మణికట్టుతోజేర్చి బట్టిన
నది నాంగబంధహస్తంబగును 21 నదిఅధర్వణ మంత్రజపమునం
దును నాగబంధంబునందును నాగదంపతులయందును పోదరిండ్ల
నూపుటయందును నిర్మలమగు క్రీడలయందును చెల్లును 21 39

సీ, చతురకరంబుల జతగూర్చివాటిపై

నంగుప్తతజః-నుచురజాప

నదిఖట్వమాదిఖట్వమందుగుమణిబంధ

మునకవిధంబుల మొనశిశూప

నదిగండభేరుండమనఃహస్తంబగు

తథంపతులయందు దగునటండ్ల

నలవడ్తిముల నెదనమంగగజూపిన

ననహిధమదియన సతితముల్లు

గీ. నందనుగునాటపాటలయందు సొలపు

కందుకక్రీడలకు కుచకలశములకు

దేనగురుబుధహస్తములైవికొలది

కర్త చేదిప్తునుగుణముగాగలుగుసాంబా

40

తా. పయినచెప్పిన చతురహస్తంబులు నెకటిపై నెకటి జేర్చిఅందు
అంగుప్తతజఃనివ్రేళ్ళను జూచిననది ఖట్వహస్తంబగును 22 నది

మంచమునందు చెల్లును 22 రెండుకపిధహస్థంబులు మణికట్టు
తోజేర్చి బట్టిననది గండభేరుండహస్థంబగును 23 నది గండ భే
రుండమునందు చెల్లును 23 రెండుసోలపద్మహస్థంబులు యెదకు
సరిగాజేర్చిజూపిననది యవహిధహస్థంబగును 24 నదిశృంగార
మగునాట్యమునందును ఏలాసార్థమగు బంతులాటయందును
స్థనములయందును చెల్లును 24 జేనతులు గుగువులుపండితులు
యింకాయితరములను గూర్చియు దేనికహస్థము లూహింపనల
యనో వారుచేయు కార్యములను బట్టియు నివాసస్థానము
జెండా చేప్టలు వాహనములు చేయుకార్యములు యింకాని
తరకారణములు నూహించినందుకు నుపయుక్తములగు ప్రైహ
స్థములను జూపుచుండిన వారివారి హస్థములగును నవి అర్థా
ను గుణములుగా నుండవలయును 40

సీ, అంగుష్ఠమాదిగా సగుసంగుళంబులు

వరవిప్రరాజస్య వైశ్యశూద్ర

సంకరజాతినాసమృతంబగుచుండు

హస్థబ్రధానాంగుళాదికమున

జాతిభేదంబులన్జాంగిహస్థంబులు

బ్రహ్మిణ్యనునైదుబ్రాణములను

గీ. అట్టిహస్థంబులందగు నంశములను

హస్థభాషానుసరణుల నరయునట్టి

బ్రాహ్మణసదగువిబుధలబాప్తివలన

కర్తకనుగుణముగ బేర్లుగలుగుసాంఖా

41

తా. బొటనవ్రేలుమొదలునైదువ్రేళ్ళను వరుసగా బ్రహ్మక్షత్రియవై
శ్యశూద్ర సంకర జాతులనంబడును హస్థములయందు బ్రధానమగు

వేళ్ళచేత హస్తములజాతులు దెలుసుకొన నగును అట్టి హస్తము
నైదు బ్రాణములచేతమాత్రము బ్రహ్మింపబడును పుష్కరాణ
ములు బ్రాణములనే ననుసరించును చిహ్నాశ్రాణావతార్థటీకా
బ్రాణములు బ్రహ్మారమ్యములుగావు అట్టిబ్రహ్మారమునందలి
గుర్తులు బ్రాణసంఖ్యములుగాను హస్తగుళులగుర్తులు లఘుపు
లరీతిగాను నుంచి బ్రహ్మింపవలయును స్వబ్రహ్మింపగా సగు
హస్తంబులచుందలి పుష్కరయోగములను హస్తాభాషానుగీతలనెరి
గియుండుబండితులయొక్క సహవాసమునల్ల నుపయోగముల
కు దగియుండునట్టి బేరులు బెట్టుకుని వాడుకొనవలయును పుదా
హరణము ద్వారా బ్రాణములలోను మొదటిదగు బ్రహ్మారణ
బ్రాణమును రెండవదియగు కుంచితబ్రాణముచేత బ్రహ్మించి
కనుబరుచుచున్నాను నారీతిగా మిగిలిననాలుగు బ్రాణములకు
బరస్పర భేదంబులూహింపవలయును బ్రహ్మారమునకు గురుతులు
బ్రహ్మారమునకు (1) నిడపగీటులు కుంచితమునకు ౨ అర్థచం
ద్రాకారముగాను యుండును

40

సంఖ్య	లింగస్వరము	పురుష	మధ్యమం	అనామిక	కనిష్ఠ	పేర్లు
1	1	1	1	1	1	అభయము
2	౨	1	1	1	1	పతాకము
3	1	౨	1	1	1	వాయుహస్త
4	౨	౨	1	1	1	అరాళము
5	1	1	౨	1	1	విరావతము
6	౨	1	౨	1	1	భృంగము

7	1	∪	∪	1	1	ఖంజరీటము
8	∪	∪	∪	1	1	కటకాముఖ
9	1	1	1	∪	1	ఘడికా
10	∪	1	1	∪	1	తృపతాకము
11	1	∪	1	∪	1	విహంగము
12	∪	∪	1	∪	1	మర్కటము
13	1	1	∪	∪	1	నిర్భళితము
14	∪	1	∪	∪	1	శింహ్వాము
15	1	∪	∪	∪	1	జింక
16	∪	∪	∪	∪	1	మరుబాణం
17	1	1	1	1	∪	చిరుస్థలము
18	∪	1	1	1	∪	క్రిశ్మలము
19	1	∪	1	1	∪	వాయసము
20	∪	∪	1	1	∪	కుకుందము
21	1	1	∪	1	∪	వజ్రశృంగము
22	∪	1	∪	1	∪	గోధిహస్థం
23	1	∪	∪	1	∪	నీచాలసము
24	∪	∪	∪	1	∪	బెబ్బలిహస్థ
25	1	1	1	∪	∪	క్రచము
26	∪	1	1	∪	∪	అర్ధపతాకము
27	1	∪	1	∪	∪	జలూకము
28	∪	∪	1	∪	∪	మకరము
29	1	1	∪	∪	∪	చంద్రకళా
30	∪	1	∪	∪	∪	సూచిహస్థం
31	1	∪	∪	∪	∪	శిఖరము
	∪	∪	∪	∪	∪	పూర్ణనాభము

అభయపతాక వాయవయరాత్మైశ్చ

త ముభృంగఖంజరీటంబుకటక

ముఖఘరీతృపతాక మునువిహంగముమర్క

టమునిర్ధళితవనాటములరేడు

జంకయు మరుబాణ చిరుపల్లవత్రిశూల

వాయవంబుకుకుందవజ్రశృంగ

గోధనీచాలసగురు శరభంబుక

కచమర్దమగుబతాకముజలూక

గీ. మకరచంద్రకళాహస్త మరయనూచి

శిఖరమునుపూర్ణానాభముల్పల్కుమిరి

ముప్పదియురెండుహస్తముల్కునిముగ్ధోడ

కుంచితబ్రహ్మరణంబులుగూర్చసాగబా

42

కా. బ్రహ్మరణబ్రాణమును కుంచితబ్రాణము చేతబ్రహ్మరణించినయడల

32 అనయతహస్తములు బుట్టను వాహినామంబులు బ్రహ్మర

పంక్తులు పైచెక్రమున వివరింపబడియున్నవి పైపేటిగా బ్రహ్మర

ణపుంఖితములు బ్రహ్మరణించిన 32 బ్రహ్మరణ అపవేతనములు బ్ర

హ్మరణించిన 32ను బ్రహ్మరణ క్షేత్రములు బ్రహ్మరణించిన 32 వెరళి

128 అను లోమసంయుత ములునిలోమ సంయుతములు 128

వెరళి 256 అనయత హస్తములు బుట్టలు గ్రందవిస్తారభిచీ

సంక్షేపింపబడెను 42

సీ. పుష్పకరమునందూర్ధ్వ భాగంబున

ద్విగుణాంకములునిల్పిదేజిల్లు

తొలిబ్రాణసంఖ్యల తోడరిమొత్తముజేసి

నందుపై నెక్కుటినమరగూర్చు

బ్రహ్మారపంక్తినిబ్రబలు హస్తబగు
 నుద్దిష్టములునిట్టులూహ్యమగును
 నరయస్థాంకంబు నర్దింపదొలిపగు
 నందోటినిగూర్చి నరయొనర్ప

గీ. మారుబ్రాణంబులగునిట్టిమర్మములను
 విబుధవరులకటాక్షసంపీక్షణమున
 నితరమర్మంబులెల్లను నెరుగపలయు
 పార్వతీచిత్తమోదమాంపాహిసాంబా

43

తా. హస్తాద్దిష్టప్రశ్నమనగా పైచెక్రములో బ్రహ్మారకీతిగా వేయు
 హస్తములయందు దనకిష్టమగు హస్తమునిచ్చి యిదిబ్రహ్మారహస్త
 ములలోయన్నే నహస్తమని అడుగునప్పుడుయాహస్తముపైనివరుస
 గా 1 2 4 8 16 యీలంకెలు వేశినందుదోలి ప్రాణంబులపై
 నుండు సంకములు గూడిమొత్తముచేయగా వచ్చెడిసంఖ్యగల
 హస్తమునిదియని చెప్పవలయును సప్తప్రశ్నము అనగా యిన్నో
 హస్తమెట్లయిండునని యడుగగా నాసంఖ్యను సగముచేయగా
 నదిదోలి ప్రాణసంఖ్యయగును పటుగానిచోనందు మరియొకటి
 గూర్చియరచేయరెండవ బ్రాణసంఖ్యమగును వ్రదాహరణము
 పైబ్రహ్మారణ బ్రాణమును కుంచిత్రబ్రాణముచే బ్రస్థించిన 32
 హస్తములుబుట్టునుఅందు15హస్తమెట్లయిండుననినడుగగాఅది బేళినం
 ఖ్యగనుక సగముగా నెరదు అందుమరియొకటి జేచ్చిన 16నగును
 నదిసగమాజేసిన 8 వచ్చును గనుకమొదటిది అంగుష్టము బ్ర
 హ్మారణ చిహ్నముగలదగును అనంతరమున యెనిమిదిని సగము
 చేసిన 4 వచ్చునుగనుక తర్జనవ్రేలు కుంచిత్రబ్రాణముగలదగును
 అటువలెనే 4 సగముజేయ రెండువచ్చునుగనుక మధ్యమము

సు కుంచిత్ర బ్రాణమునే చుండునునటువలెని అనామికయుక్తుం
చిత్ర బ్రాణమాయెను అంకస్తానమున నెకటియున్నదిగనుకనందు
మరియొకటి గూడినరెండునుచ్చును నదియరచేయ్య నెకటియ
గును గనుకకనిష్టికబ్రసారణప్రాణమునుపొందెనుఅంగసంఖ్యలు
1-౨-౩-౪-5వచ్చును ఈవిధిస్వర తాళప్రస్థారములయందును
బనికివచ్చును వీనికెవ్రద్విప్తము కుంచిత్ర ప్రాణములపైనున్న
యంకములుగూడిన 14 వచ్చును నందున నెకటిచేర్చిన 15వచ్చు
నుగనుక పదిహేనోహస్తమని తెలియును యీరీతిగనంతటను
పూహింపవలయు

43

సీ. సదమలంబగుకర సముదాయములకెల్ల

స్థానబేదమున్లునందుదంబు

దలకుపై భాగంబుదగ జేర్చిగానగు

చంద్రతోరణవొమచరములందు

నాకవియచ్చరీసగపయోదములందు

పూర్వజన్మచ్యుతి నుబ్బునుటందు

నిటలతటంబందునిడసగుబ్రారబ్బ

నిజప్రమాణములందు నేర్పుగాను

గీ. ముఖమునందును దలవ్రాతమూర్ఖులందు

శ్రోత్రములశృతిచయబ్రియస్తూక్తులందు

నాశికంబుననాశ్చర్యసనటలందు

నోటియందదివద్దన సువ్పసాంబా

44

తా. సమస్తమగు హస్తములకుతదుక్తార్థనిష్పాదకంబగు స్థానబేదంబు
లచే రసస్కలనంబు గాకుండునట్లునీనియమంబులు బూర్వభర
తాచాద్యులచే విధింపబడెను నవియట్లున్న చంద్రనియందును

ధ్వజమొనందును ఆ కాశమున నుంచరించు గ్రహనక్షత్రవిహంగాదు
 లందును పూర్వజన్మజ్ఞానమున బలుకుటయందును వాటివాటికి
 జప్తంబును హస్తంబు లెల్ల ను దనదలకు పై భాగంబునందు జేర్చి జూ
 పందగును ఆరీతిగానే బ్రారబ్ధంబునందును ప్రమాణము చేయు
 టయందును సడి నెత్తియందు జేర్చి చూపందగుమ దనదలవ్రాత
 యందును మూర్ఖయందును ముఖమునందు జేర్పవలయును
 వేదశాస్త్ర ప్రవాణేలిహస సృతివిరోధాను లాలించుటయం
 దును బ్రీయుని వాక్యంబుల వినుట మొదలగువాటియందు
 చెవులయందును నాశ్చర్యమును చెందుటయందు నాశకమం
 దును అదిక్కుడదనుటయందు నోటియందును హస్తంబుల జేర్చి
 చూపవలయును 43

సీ. చెక్కిల్ల శృంగార చర్యజూపుటలందు

చుబుకంబుననుదుఖసూచకము

కంతంబునను బాశగళవిదారిణలందు

మంగళసూత్రసన్న్యాసమందు

పురమునదన బ్రాణానానామయటనమందు

బలికుతూహలములుబలుకుటందు

కుపితగర్వవిధానకుచభూషణములందు

బ్రాణాదంబెడ బాయటందు

గీ. బాహుమూలంబుననుమోహబటలమందు

బార్వములసహచరభ్రాతృబహుళవిఫల

నికటనిరుప్రదనములందు నేర్పుటందు

నుదరమునబృతృపాత్యలందోపుసాలబా.

45

తా. శృంగారచర్యలజూపుటయందు చెక్కిల్ల యందునుదుఖసూచకము

నందు గడ్డమునందును త్రాడుచో నురివేయుటయందును గోంత్తుక
కోయుటయందును మంగళసూత్రమును ముడివేయుటయందు
ను బహుమానమును చేయుటయందువేయు పుష్పదామబన్న
సగములనర్పించుటంగు కఠమునందును దశమనోభిలాషమును
చెప్పుటయందును సఖునిసంతోషచర్యలు చెప్పుటయందును,
కుచ్చితమునందును గర్విమునందును దాఖమునందును స్థనలం
కారాదులందును శ్రాణాదంబెడబాండుటయందును నక్షమున
జేర్పవలయును. మోహపటలమందు బాహుమూలములయం
గును స్నేహితులయందును శోబుట్టువులయందును అనేకమను
టదును విశాలమునందును సమీపమందును భయములేదనుట
యందును నో కరికినేర్పుటయందును శార్వములను జేర్పవల
యును బుత్రునందును పౌత్రులందును కడుపునందు జూప
వలయును.

45

సీ. కటియందు వాహన కనకపీతములందు

క్రిందికదోలోకికినుకలందు

మందుకుతత్కలమునగూర్చి విధులందు,

వెనుకకుగత కథావిధులయందు

స్త్రీకిరాబోయెడి బలునర్తనములందు

శార్వంబులనుజ్ఞాపిబలమునందు

వెనుకకుముందుకు వికలవిహ్వలమందు

క్రిందికిమీదికి కినుకయందు.

గీ. తత్తదుత్తంబులఁ బాఠితృతులగూర్చ

రసము భిన్నంబుగాకనురక్తగల్గి

బుడమిబురుషార్థములబోందబోలునంచు

నారదునకును బలికెను నలువసాంబా

46

తా. వాహనమునందును శీతమునందును కటిప్రదేశమునందు జేర్పవలయును నరకమునందు దుఃఖమునందు క్రిందునకును వర్తమానార్థములయందు ముందునకును గతకాలార్థములందు వెనుకకును ముందురాబోవు ననెడియనేకార్థములయందు పైతాగమునందును జ్ఞప్తితో బలుకుటయందు ప్రక్కల యందును మతిచెడుటయందును దేహమునుగు రైగుగక యుండుటయందు వెనుకముందులకున్ను, విచాలమునందు క్రిందుమీదులకున్ను వాటివాటికి చెప్పబడుహస్తములు జేర్చి చూపిన రసము భంగము చెందక వినోదకరములై బురుషార్థసిద్ధిని భూమియందు బొందగలరని నారదునకు బ్రహ్మదేవుడు జెప్పెను

యిది శ్రీ భరద్వాజ సగోత్రోద్భవ వేదుల యగ్నేశ్వ

తనూ భవ సీతారామ శాస్త్రివిరచితంబగు భరత

సంగ్రహంబునందు తదుక్త సంగ్రహ

టికా సమేతంబుగాభావా

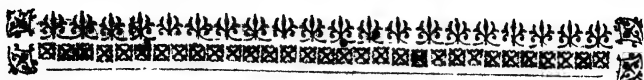
ధ్యాయమునందు

హస్తప్రకర

ణంబు

సంపూర్ణము

రసప్రకరణము.

నా యి కా ల క్ష ణ ము లు .

అగమరసాలంబముగు స్త్రీలుబురుషుల

కునునాయికానాయకులగుదురు

బంధియగుననురాగి వశిష్టమౌనకీయ

బగబురుషుల భారతముగురు

నగకురియవ్వనయగుముగ్ధియసమయ

ప్రేథామదనమధ్యవిచప్రగల్భ

కేలీకలాపాను కృతిదా నెరుంగని

తారుణ్యయవిహిత తన్వితయండు

గీ. యవ్వనసహన్వితయృజ్జిత యవ్వనియగు

భయముప్రేథాన్యరహిత భరనవోధ

యండవిప్రబ్ధయనవోధయగునుకొంత

పరిచయంబునుగలిగియు పరసంబా

47

నవరసంబులకు నాలంబనోద్భూతములగు స్త్రీలు బురుషులు

నాయికా నాయకులగుదురు నందు పతియందు ననురాగము

గలది శ్వియ్యయగును బగబురుషులయందు గలననురాగమును

నన్యులకు దెలియనియ్యక గూఢమగు ప్రవర్తనముగలది పరకి

య్యయగును నందునకురమగు యవ్వనముగలది ముగ్ధయగు

ను నీడులేనిశిక్తమదముగలుగునది మధ్యమయగును కేలీవిలాస

ములయందలి కేర్పుగలది ప్రగల్భయగును, తనుగురైతుంగని
యవ్వనముగలది అజ్ఞాతయవ్వన యగును తెలియునట్టి యవ్వ
నముగలది జ్ఞాతయవ్వనయగును భయము శిగుపరాదీనము
గలిగి పతిచే భరియింపబడునది నవోధయగును పైలక్షణము
లలో కొన్ని మాత్రము గలుగునది విశ్రబ్ధనవోడ యగును 47

సీ. పగనతీరతుడగు పతియందు సతమును

ధ్యాధీరపరుషవ్యం జ్ఞాములువల్కు-
మధ్యధీరాధీర ముయిల్లుబల్కియ
వ్యజ్ఞకోపాశేత యగుచునుండు
నగువుగులోడనహీనత నెరుగుపై

సమలక్షణయును జ్యేష్ఠాకన్తిప్త
యన్యస్త్రీసంభోగియగు పతిన్ గనుగొని
రత్యుదాసీనధీరప్రగల్భ

గీ. నట్టిపతియందుతాడనహటనములను
నివళిగాపించునదియధీరప్రగల్భ
నిమ్యదుగగుణధీరధీ రప్రగల్భ
నదియు జ్యేష్ఠాకన్తిప్త న్నలగుసాంబా

48

తా. పగనతీ సంభోగము గలపతియందు కఠినమగు ధ్వనితోచు
వాక్యములు బలుకునది మధ్యధీరయగును పైరీతిగ బల్కుచు
గూఢములేని కోపముకలది మధ్యధీరా ధీరయగును యిరువురి
లోను తనకగు తక్కువను దెలిసిపైలక్షణంబులతో గూడుచది
య్యానాధికములనుబట్టి జ్యేష్ఠాకన్తిప్త యనబడును అన్యస్త్రీసం
భోగముగల పతినిజూచి రతియందు వ్రదాసీనముగలది ధీరప్రగ
ల్భయగును వాప్రకారమగు పతినిజూచికొట్టుట నిరోధించుట

మొదలగునవి చేయునది యధీరక్తగల్భయగును పై రెండులక్ష
ణముల తోగూడునది ధీరాధీరప్రగల్భ యగును అదియునూ
న్యూనాతిశయములచేత జ్యేష్ఠాకనిష్ఠా బేదములను పొందును 48

సీ. అవివాహితయుశ్శయ్య నదితలిదంష్ట్రల

యాధీనబారిణి యుగునుకస్య

పరిణయగునునట్టి పరపురుషానుభో

గినిపరోఽథయసంగ గీర్తిచంద్రు

నురతగోపనగుప్తు సుగతాగతావర్త

మానభేదంబుల ముద్రివికము

దనయభిప్రాయంబు దపులువానికీదిక్కి

నెరుగనియ్యనిదను తెయువిదగ్గి

గీ. నదికియావాక్యచతురతశౌనటంఘ్న

లక్షీతయసంగ బయలగునట్టిసురతి

వ్యాపకాంబితయసగను వ్యాప్త మగును

కులటబహుపురుషులతోడ గూడసాంబా

48

తా. వివాహములేక తల్లిదంష్ట్రల స్వాధీనమునందుండి బారిష్వము
చేయుచుండునది ఏగీర్ణయగును సురతిగోపన గుప్తయైతగిత
ము అనాగతిము వర్తనూనము ఆనమూహవిధింబులు దనమ
నోగిత మగుయభిప్రాయమును దనప్రేయసకు దిక్కనితిరుల
కు దెలియనియ్యనిది విదగ్ధయగును మరియు నది క్రియావిదగ్ధ
వాక్యచతురవిదగ్ధయని రెండువిధములు కొంతకొంతబయలగు
నట్టిసురతవ్యాపకము గలది లక్షీతయగును బహుపురుషాను
రాగముగలిగి ప్రవర్తించు నదికులటయసబహును

48

సీ. తనదుసంకేతమా తలనిర్దోఢతగూర్చి
 నాలోచనముచేయు ననుశయాన
 నదిభావ్యసందర్భ వర్తమానములండ్ల
 దనతరిజారబో ధనయుముదిత
 పతిసమీపమునుత పతిగూడ్చిగ్రీడింప
 బలసాహసికప్రతి భాచతురయు
 తనరంకుకొంచము దగబయల్పడినను
 సమయోచితగ్రోవ్య సమధికగును

గీ. తంద్రచేతనుతనజారి తనముబల్కి-
 గోదనాదులదినయందు గోపముడిగి
 కనికరిముబుట్టబతిమది గరుగ చేయు
 గాంతనపలాపచతురన గడుగుసాంబా

తా. తనదు సంకేతస్థలమును నరికట్టుటచేత యాలోచించునది యనుశయాన యగును నది భాలియనుశయాన ఆసందర్భాలనుశయాన వర్తమానయనుశయాన యని మూడువిధములు తన సమయమును బాగునకు బోధించునది ముదితయగును తనజార తనము కొంచము బయలగునప్పుడు సమయోచితముగా గ్రోవ్య పరచుసామర్థ్యము గలది ప్రతిభాచతాగమును తనజారత్వము భయముచే చేప్పియును రోదనాచులచేత తనయందు కనికరము బుట్టునట్టుబతిమనన్పును గరిగించునదిసపలాపచతురయగును. ౪0

గీ. సామూన్యద్రవ్యాను సంతతిగాబహుపురు
 స్థాగుధాగిణియన నమ్మతిల్లు

నదివివాహితగాని యదిబాతిసామాన్య
 గలవివాహిత్యయున గంతుకగును
 గూడసామాన్యన ఖుషుగతించిన వెన్క-
 నట్టివ్యాపకమున నలరునదియు
 బతిసాధ్యస్వాధీన పతికనంగనుచెల్లు
 వాసకసజ్జకౌ వచ్చుబియున

గీ. కనుగుణంబుగ కేగి హంబునాత్మ
 లనుసలంకారిముగ జేసి నలరుచుండ
 పతియురానందులకుమది పతినిపింప
 విరహపుష్కంతి తననది నెలయుసాంబా

51

తా. ద్రవ్యమునాశ్రయించి బహుపురుషులయందు ననురాగముగలది
 సామాన్యనామక యగును సందువివాహములేనిది బాతిసా
 మాన్య యనియును వివాహముగలది పైరీతిగాబ్రవర్తించుచేని
 యగంతుకసామాన్య యనియును వివాహముగలిగి మగడుచని
 సోయిన వేనక పైలక్షణములతో బ్రవర్తించునది గూడసా
 మాన్యయనియును చెప్పబడును పతినిస్వాధీనము జేసుకొను
 స్త్రీ స్వాధీనపతికయగును వచ్చుబియునకు దగునట్లు కేలిగ్మ
 హంబుచు దనశరీరమును నలంకరించుకొని సంభోషముతో
 నెదురుచూచుచున్నది వాసకసజ్జక యనంబడును పతిరాసం
 దునకు మనంబున దుఃఖించుచున్నయది విరహాత్మకంతయు
 సంబడును

51

సీ. సంకేతమగుచోట సఖునిగానక గుండ
 నదివిప్రలబ్ధయనంగ నెప్పు

పరసతీసంబోగపరుడగుపతిగాంచి

కోపింపఖండితకొమరుమీరు

నారీతిపతిగాంచి నలగికోపింపంగో

డీకొన్న భావిఖం డితయునగును

గడుగోపమునబ్రయు న్నదలిం విగలగుగాం

తనుగలహంతరి తనగయగును

గీ. పతియుదేశాంతరముబోవ బడిబలుమరు

బలునఁచినప్రపోషిత బతికటండ్లు

సఖునిగూర్చిజనగనభి సాఁకయగు

నదియుజొన్నతమోవర్తు లనిరిసాంబా

52

తా. సంగతేష్ఠలమున బ్రియుచిగానక చింతించునది విప్రలబ్ధయగును
అస్యస్త్రీసంబోగపరుడగుఁటియందు కోపించుచది ఖండితయనం
బడును నట్టిపతియందు పైలక్షణములుజూచి గోపింపబూనునది
భావిఖండితయగును సధికిమగు గోపింబునబ్రియుని నెల్లగొట్టి
చింతించునది కలహంతరితయగును పతిదేశాంతరము బోయెన
ని మాటమాటకీ చింతించునది ప్రోషితపతికయగును తనుబ్ర
యనిగూర్చి జనునది అభిసాఁకయగును నది తోష్ఠవన్దిత
మోవర్తియని రెండు భేదంబులుగా నుండు.

52

సీ. అరుగునూరికిమగం డనిభావివిరహంపు

సరిశిష్యుఁడగుచుగ ఛిన్నోత్పత్తియు

నలులీగజూచిరా సగుమన్మథాన్వి

కలప్రవచత్పతి కయగునండ్లు

రాబోవుదేశాంత రమునుడియనుముద

శ్యామసమాగమి ప్యుత్పత్తికగు

నటురానరశియా నదించునదిసమా

గఛత్పతికయన గణనచెందు

గీ. నన్యసత్తులనుగూడిన యనుగుజూచి

కోపఘాణితయగుదాని కోమరుగాంచి

బ్రీయడలాలించ శాంతిలు బ్రీతచిత్త

నగయలఘుమానవతీయన నగునుసాంబా

53

తా. దనబ్రీయును నూరునకుబోవునని ముందురాబోవు విరహమును
గూర్చి దుఃఖించునదిగ ఛత్పతికయగును నాప్రకారము మగడు
నూరునకుబోవ జూచి రాబోవుమస్కంధ బంధులచే విరహదుల
దుఃఖించునదిగ ఛత్పతిక యగును దనపతి దేశాంతరమునుండి
రాగలడు సంతోషించునది అగమిప్యత్పతిక యగును అప్రకా
రముగా రాజూచి అనందించునది సమాగఛత్పతిక యగును
అన్యస్త్రీలతోగూడియున్న పత్తిస్త్రీకోపముచేత గలుగుదానితీ
జూచిబ్రీయును లాలన సేయుటచేత శాంతిగది బ్రీయముగల
చిత్తముగలది లఘుమానవతీ యనంబును

53

సీ. బరసతీనామంబు బలికినబత్తిప్తేని

కోపితయగుదాని కోమరుగాంచి

యానబైటచేత మాంసశాంతియునెంద

మధ్యమానయనంగ మణిజలంగు

చిహ్నలగ్గనుగోప చిహ్నతపాదస్ర

ణగులుగుమానమందుగవని

త్పత్తియత్పత్తిప్తప్తప్తప్తసమూహ

దెసవులనుందురు దెరవలెల్ల.

గీ. నందుగర్వితలెన్నంగనైదుగురగు
 రూపతారణ్యవిద్యావిరూఢగతుల
 బ్రేమయః మానములచేత బెంపుచెందు
 నందువక్రకోక్తులొకతరి నగునుసాంభా

54

తా. బరసతీనామంబు బలుకు బతిపైని కోపించు నాయికను జూచి
 నాయకుడు బ్రమాణాదులనుచేయుటచేత శాంతించునది మధ్య
 మానయగును పరసతీరతడగు నాయకుని చిహ్నములుజూచి
 కోపోద్దీప్తితురాలగు నాయికా పాదంబులపై బడి నాయకుడు
 బ్రాధిక్యంచూపియగునవి గురుమానమనంబును నాయకుని
 వలనపూర్ణముగా తృప్తినందునది తృప్తయనియు తృప్తిలే
 నది ఆతృప్తయనియు నెకప్పుడు తృప్తియు నెకప్పుడు ఆతృ
 ప్తియు గలుగునది తృప్తాతృప్తయనియు, సకలమగు స్త్రీలమూడు
 విధములుగా నుందురు. అందుగర్వితలు నైదు విధములుగా
 నుందురు 1 రూపగర్విత 2 యవ్వనగర్విత 3 విద్యాగర్విత 4
 విరూఢగర్విత 5 వ్రేమగర్విత అందువక్రములగు బలుకులు వకా
 నెకప్పుడు గలుగును.

54

సీ. పతిబరసతికిలోబడదాని చిహ్నము

ల్లనిగుండు డెందముగలుగనన్య
 సంగభోగభేదనం సమ్మతిల్లునుదాని
 దాశిగానగుటయు దగునటండృ
 వక్రకోక్తులను నెప్పవలయు నెక్కొకతరి
 బ్రియుడప్రియముసేయ బ్రియముసేయ
 వత్తియును త్తమబ్రియునకు దగురీతుల
 మారుసేయుచునుండ మధ్యమయగు.

గీ నధవుబ్రియును హితంబునునాచరింప

దివిరహితపుగ వర్తిలదివ్యదివ్య

దివ్యజాదివ్యలనగను దేజులెదు

రందుభేదంబులూహ్యులగును సాంబా.

55

తా. దనబతి బరసతితోగూడిన దాని చిహ్నములును విచారించు నది నన్యసంభోగదక్షిణత యగును నట్లుగూడునది నీనదాశీయుగు టయు గలదునందు వక్రమగువాక్కులు వికల్పముగా వచ్చును బ్రియునుదనకు బ్రియుముజేసిననూ దానుబ్రియుముసేయునది పుత్తమనానుక యగును బ్రియుని హితాహితంబులకు మాను సేయునది మధ్యమనానుకయగును బ్రియును హితపుజేసిననూ దాననహితపు గావించునది అధమనానుక యగును దేవతా స్త్రీలు దివ్యులనియును మానవస్త్రీలు అదివ్వలనియును దేవతా స్త్రీలకు మానవులకు బట్టువారు దివ్యజాదివ్యలనియును చెప్ప బడుదురు పుదాహరణము పరూధిని దమయంతి శకుంతల మొ దలగునవి

55

సీ. యిలపద్మినీ చిత్తినీ శంఖినీ హస్తి

నులుకశవృషమృగాశ్వలనుగూడ

బహుశ్వయ్యసామాన్య బరకియ్యలననవ

స్థాభేదములన వాంతరితలగును

తగకలహంతరితయు మొదల్పండితా

వస్థచేగోపింపవాడుజనిన

తరివిరహాత్కంతతను జెందురీతిగా

వెననభిసారికావిప్రలభ

గీ. గాననీయవస్థాభేదగతులగణన

చేష్టల స్రవములయందుచెల్లుచుండు

భేదములెరింగి బేరులు బేరుకొనగ

నగునటంచును శాస్త్రజ్ఞులనిరిసాంబా

56

తా. భూమియందు పద్మిని చిత్తిని శంఖిని హస్థినీలను నాలుగుజాతుల స్త్రీలువరుసగా శశవృషవృగహయ జాతులను నాలుగుజాతుల పురుషులను గూడుటయందు ప్రయముగలవారలై యుందురు వారు శ్వియ్యాసాహంస్య పరకియ్యయను నవస్థాభేదములచే నవాంతరత్వమును పొందుదురు మరియు కలహంతరిత ఖండితా వస్థచే కోపింపగా భర్తజనిన వెనుక విరహా త్కంఠతను పొందునట్లు అభిసానిక విప్రలభ్యు నగును గనుక నీయవస్థాభేదములయొక్క మార్గములుచేష్టలయందును రసములయందును చెల్లును అసగా నీభేదములు తత్తత్కాలాను సరణిగా నూహించి వాడుకొనవలయు ననుట యిదియె విద్వాంసులయొక్క అభిప్రాయము.

65

—*నాయకలక్షణములు*

సీ. ధైర్యకృపాసత్యదార్ఢ్యదేశాదారు

డగును దీరోదాత్మ డనగజగతి

స్వర్పమాత్సర్యభేదికదత్తుడగువాడు

ధీరోద్ధతుండన దేజరిల్లు

ధీరశాంతుండగు ధీయత శాంతుండు

ధీరలలితుఁ డ్భాగదీపితుండు

నిట్టివాండ్రకు గార్యనిపుణత్వచతురులౌ

నలుపురు ననుగులు నగుదురందు

గీ గుపితయశానాయకకు ప్రేమగురురజేయు
 వీటమద్దుండు నెగవిద్యప్రీతుడగును
 విటుడుచేటుడుసంధానీవిహ్వలుండు
 దూపకవిదూపకాఖ్యలదొడరుసాంబా

తా. దైర్యముదయాసత్యముదృఢదేహముమనోబలముగలవాడుధీరో
 దాత నాయకుండగును దిర్బిముమాతృర్యము హయాసమర్థ
 త్వముగలవాడు ధీరోద్ధత నాయకుండగును శాంత్తముబుద్ధియు
 గలవాడు ధీరశాంతుండగును సకలభోగ సమన్వితుడు
 ధీరలలితుడగును నిట్టి నాయకులకు గార్యనిర్వాహకులగు సలు
 పురుషిత్వముగలరు లండు కుచ్చిదముగల నాంకుకు నాయ
 కుని యందు ప్రేమగురురజేయునాడు వీటమద్దుండు సబహును
 యేకవిద్యాప్రియముగలుగువాడు విటాడసంబహును. సంధాన
 చాతుర్యముగలవాడు చేటుడసంబహును. దూపకాఖ్యభావము
 గలవాడు విదూపకుండసంబహును. 57

సీ. అన్యోన్యసందేశ మమరగుచ్చునుదూతి
 మరదాశిదాశి సహానగుసఖా
 బ్రియునియెద్దకుబోన ప్రేరేపణమునేయు
 వేలదుకయగు శాంతివేదినయస
 పైరంధిసాధ్యయై సామంతనృపవధూ
 రంజితాలంకార రమణిచతుర
 పతికనుకూలమా పద్ధతుల్లర పెడి
 పణతిశిక్షికయస బరగుచుండు.

గీ. చెతురసంధానచేటినా చెల్లుదాది
 బాలధాత్రేయిలింగి నివ్యాజయోగ

చేతశిల్పిని శిల్పిని చెఱటిహన్య

నర్మసఖనర్మసఖ యననగునుసాంబా

58

తా. భరత్పర సందేశమును గూర్చునది దూతికయగును. నౌఖరీ
జేయునది దాశీయగును గనతోసమానురాలు సఖయగును
బ్రయునియొద్దకుబోవ బ్రేకీకణముచేయు బోరుగింటిది బ్రాతి
వేశినియగును సంసారిగానుండి సామంత్రరాజ కాంతిలు సంత్ర
శింపనలంకారములను జేయుచుండునది సేరంద్రియగును పలికి
అనుకూల మార్గములను వ్రుచదేశించునది శిక్షికయగును సంధా
నచతురితగలది చేటియగును దన్ను బెంచు దాశీబుత్రి ధాత్రే
యియగును గపటయోగ చాతుర్యముగలది లింగనియగును
గృహమున చిత్రకర్తలు జేయునది శిల్పినియగును పరిహాసము
లు బటుకునది హాస్యయగును మిక్కిలి వినయవిధేయములు
గలుగునది నర్మసఖయగును.

58

సీ. యేకపత్నివ్రతుండిలననుకూలుండు

దాక్షిణిండుగు ననితాసముండు

యపరాధియగుదన్ను నదివెళ్ళగొట్టిన

నైభికదృష్టుడు బ్రయంబాలుకబలుకు

గపటముజేయునంగనల శతుండుప

పలివిటుండుగు పలిపరిణయిండు

బ్రయురాలునలిగిన బ్రయము నుత్తముహూను

మాయగోపితుడుగుమద్యముండు

గీ. భయగృహాలజ్జలను దానుబారదోలు

శాముక్రీడవిచారణాకరుడధముడు

తనకు భేదమవస్థవాంతరుజతులను

యీర్షమానాదులును లేవు యిందుసాంక్షా

59

తా. యేకపక్షీవ్రతముగలుగువాడు అనుకూలనాయకుం డనబడును అనేకులగు స్త్రీలయందు సమానమగు సభిప్రాయంబు గలుగు వాడు దక్షిణనాయకుండనబడును అపరాధయై దన్ను నాలు కవెళ్ళగొట్టినను తానుబోక బియ్యవాక్యములు బలుకువాడు దృష్టాడనంబడును స్త్రీలయందు గిటము జేయువాడు శిషిండన బడును బారుడు పుష్పతి యనంబడును వినాహము జేసుకున్న వాడు పతియనంబడును బ్రయురాలు దిస్మయై నలిగినను దాను బ్రయమునేజేయువాడు పుష్కము డనంబడును గిటముగాన రాకుండుస్థు సంచరించువాడు మధ్యముండనంబడును భయము దయాశిగ్గు లేనివాడై కాముక్రీడాప్రధానము గలవాడు యధ ముండనంబడును అవస్థలకు సవాతరిత్వములు గలుగును యీ ర్షమానాదులు యిందు గలుగనేరవు

59

సీ. రతిహాస్యశాంతవీరాదృశతశాదృశ్య

సాధయాసకముభీభత్సములను

సవరిసంబులునం చెనయును స్త్రీబురుషుల

కగుభోగగోర్క కాంక్షరియరితీయు

వికృతిదర్శనచిత్తివికసనహాస్యంబు

విబుధమిత్రవియోగవిరతిగర్భ

సః సేయసపచారమందు బుట్టినమనో

జ్వలనంబుక్రోధమై జలగుచుండు

గీ. పోందదగనట్టి కార్యంబు బోందగోరు

టందుగలగోర్క నుత్సాహమండ్రబుధులు

కూరవాగ్మూసమాలఱాచి కెరలనర్థ

శంక యేభీతియననతిశయిలుసాంబా

60

తా. శృంగారరసము హాస్యరసము శాంతరసము వీరరసము అద్భుత
రసము శౌందర్యరసము కరుణారసము భయానకరసము భీభత్స
రసము అని నవరసములు గలవు అందు స్త్రీపురుషులకు గలుగు
సంభోగకోర్కె శృంగారిరస మనబడును వికృతిదరిశనము
వలసగులుగు మనోవికసనము హాస్యరసమనబడును పండితుల
యొక్కయు స్నేహితుల యొక్కయు వియోగమందు గలవిరితి
కరుణారసమగును శైత్యపులు జేయు నపచారమందు బుట్టిన
మనస్సుయొక్క ప్రకాశము కోధమనబడును పోందుటకు
సలవిగాని గార్యములను పొందగోరు గోర్కెయిత్సాహరస మ
గును కూర్మమగు నాక్యములు రూపములు వినుట చూచుట
మొదలగువాటిచే గలుగుఅనర్థశంక భయానక రసమగును 60

సీ॥ గమరక్త మాంసాస్థిగముల జూచుటచేత

బరగసహ్యతయె భీభత్సమగును

అపకారిములచేతనగు మనఃప్రవృత్తి

సంబుకౌద్రవమనంగ నమరియుండు

మన్నించుపస్తువుల్లాటలు వినిగన

చందుసంతోష మాశ్చర్యమగును

విషయవైరాగ్యముల్విఘ్నిల్లగజేయు

మానసనిశ్చయంబునిరిశాంతి

గీ. అందురతియవ్వనము లెవ్వనాశ్రియించి

పచ్చుచున్నవో వారెయాలంబనములు

పుద్గీపనములు వసువయోత్యూహచేష్ట

ల్లరిశుకపికానులగు తటస్థములుసాంబా

61

తా. విశేషములగు రక్తమాంస'అస్థిసముదాయములు జూచుటచే
తగలుగు ససహ్యము భీభత్సరసంబగును అపచారములచే
నైన మనస్సుయొక్క ముటయే, శౌద్రరసంబగును గొప్ప
జేయదగు వస్తువులు మాటలు గనుటచేతను వినుటచేతను
నగుమనోల్లాసము హాశ్చర్య రసంబగును విషయములయందగు
వైరాగ్యమును నృధి నొందనేయు మనోనిశ్చయము శాంతరసం
బగును యిందుశృంగార రసస్మఛాసమగు యస్వసముగల నా
లుకా నాయకులు అలంబనమనంబడును నయస్సృధిసముచే
స్తానమూహంబులు పుద్గీపనములనంబడును కాలము విలుకలు
కోవిలులు మలయానిల చంద్రదాదులు తటస్థము లనంబడును

సీ. భానురంబైనవి భావాదికముచేత

గలరసముత్పన్న కలస చెంది

బాహ్యప్రకాశమై బరగుకొన్నభృ

విక్షేపమనుభావ వితతులగును

నిష్క్రియాంగత్వంబు నెగడుస్థంబమనంగ

నతిమోహతరమూర్ఛ మగుప్రళయము

కన్నీళ్ళకలచే గలగజృంభణమగు

జమటస్వేదమనంగజలగుచుండు

గీ. విమలకంపితస్వరమగు విస్వరంబు

నగునుపులకాంకురము రోమహర్షణంబు

వణకుకంపము వెలియెలివణమండ్ర

విడికొందరుసాత్వీక వితతిసాంబా

62

తా. ప్రకాశమానంబగు విభావాదికముచేత గలుగురసము వుత్పన్నమై పైకిబ్రకాశించును, కీగంటి ప్రసారములు భృలిక్షేపములు అనుభావసముదాయంబగును అంగముల యోక్తవ్యాపారరా. హిత్యముస్థంభమనంబడును అతిమోహమున గలుగుమూర్ఖ ప్రళయమగును కన్నీళ్ళ కలనబృంధణమగును చెమటస్వేద మనబడును దగ్ధదస్వరము విస్వరమగును పులకాంకురము శోమహర్షణమగును మౌఙకుకంపమగును నెలనెలత్వము వివణమగును యిందు కొందరు సాత్వీక సముదాయంబు లేదని చెప్పిరి

62

సంచారీభావములు

సీ. విమలమైన ర కేచ్చవిడివెలిగాకుండ
వెంటసంచారులై వెలయుచుండు
సవియుసంచారింబు లనబడుగోర్కె-లే
కుంటనిర్వేదంబు కునుజలంగు
విరహమందగు స్వేదవిలతిశ్రమంబగు
దగుబుద్ధిదేహభేదంబులనది
మదనాచులనుదీసి మతివేడదన్యంబు
జాడ్యమేమియు జేయజాలకునికి

గీ. శక్తిలేనట్టి బడలికై జెల్లుగాని
త్రాసముతటస్థములగనదపులుభయము.
తనమునోభీష్టతయు తటస్థంబుయగునో
కాదాయసుసంశయము శంకగ్గునుసాంభా

63

తా. స్వచ్ఛమగు రతియందు కోర్కె భిన్నము గాకుండా వెంటనే సహచారులన బుట్టించును యచి సంచారింబు లనబడును. యిట్టములేక యుండుట నిర్వోద మగును విరివైనాద్యవమగు చెరుట శ్రమమనబడును నది మానసకృష్ణము దేహకృష్ణము యని రెండు విధములు. దీనిత్వముచేత మదనాదులను వేడుట ద్వైత్యమగును. యేరీయు జేయజాలకుండుట జన్మ మనబడును సుక్తిలేని బడలిక స్థానియగును మలయాదిల చంద్రాదులను గన నగు భయము త్రాసమగును. దను మనస్సునగల గోరిక యగుచో కారోయను సంగత్యము శతకయనబడును. 63

సీ. మూర్ఖజ్వరంబున మగుతను పీడార్థి
నపరాధ్యుడై కోప మగయరోప
మగుగర్వ మొరులు నాహ్లాదురాగనమదో
భతచిత్త మాన్నత్య తన జలంగు
గలుగు నిష్టార్థి గములచే నగుహనో
వేషకా వేశహంనే శమగును
మనము గృతార్థత్య మగులమేధృతియగు
పూర్వారుభవజ్ఞాప్తిపూర్వస్మృతి.

గీ. చపలమగు రాగజంబగు చర్యలెల్లు
నుగ్రతగు నెగులగు గోపమున గలంగ
దనమనోభావములయందు దనరురూపు

మరుగు బగచుటయవసోఫ మగునునాంబా. 64

తా. మన్మథ జ్వరముచే గలుగు శరీరపీడ ఆర్థియనబడును అపరాధుల యందగు కోపము రోషమగును. యితరులు నాసరిగా రని మదముచే బుట్టిన మనస్సుయొక్క యశాన్నత్యము గర్వ

మగును. యిష్టాన్నిష్ట నిమదాయములచే గలుగుచున్న మన
స్సంతోషాతిశయము ఆవేశమగును మనస్సు కృతకృత్యతను
పొందుటయే ధృతియగును. పూర్వాను భవమును, జ్ఞాపకము
జేసుకొనుట స్మృతియగును అనురాగమువల్ల బుట్టినచేష్టాసము
దాయము చపల మగును యెగ్గుజేయుట చేత గలుగు గోపా
తిశయము పుగ్రమగును దన మనో భావంబులయందు దివులు
రూపమును మగుగు బరచుట అవహిధమగును. 64

సీ. త్రపమనస్సగళయ తగువిషాదమువిది

ఘోషాయభంగమై దోచుమదమా

నాసవపానాదులందు నోత్పన్నమా

మానసచలనసంభ్రమ మటండ్రు

సమయాక్షమతలేక సపదిగా గోర్వము

సౌఘక్యగుణనిణా యంబగుమతి

నగుమాన సోన్మిల నమున్మిదమూర్చిమో

హము మేలుకొనుట బోధగునుముదము

గీ. స్ట్రస్సప్రాప్తి పలనగు నీప్సితంబు

జేయదగుగార్యములయందు జేయుగాల

యాపనాలస్యమగు నిద్రయనగనుప్తి

యధికసందేహము వితగ్న మగునుసాంభా. 65

తా. మనస్సంతయమున నగుదాఃఖము త్రపయనంబడును. వివిధము
లగు ప్రపాయ భంగము గలుగుచది మన మనంబడును మద్య
పానమునందు బుట్టిన మనస్సుయోక్కు అస్థిరము సంభ్రమ
మనంబడును సమయాక్షమగు దగుశాంతి లేక నాలస్యమును
నోర్వజాలక యుండుట జౌచ్చక్య మనబడును ఆర్థనిణాయ

ము మలియనబడును మనోస్థిలక్ష్మము నిద్రయనబడును మూర్ఛ
మోహమనబడును మేలు కోనుట బోధయగును యిష్ట సంప్రా
ప్తిచే గలుగు గోర్కెయే ముదమనంబడును. జేయదగు గార్య
ములయందు జేయుగాల యాచనము ఆలస్యమగును నిద్రయే
నుప్తియగును అధికమగు సందేహము విలంబమగును. 65

సీ. బహునాథికత నోర్వబడకుంటు సూయగు

గార్యానుగత మలిగిడగుభ్యాస

సచరాచరజ్ఞాన సమితి సూన్యముభ్రమ

కామవికారాధికమప స్థృతి

యిన్నియు నొకచోట నెన్నడుగలుగవు

రిసగుణాంతముగా రిమ్యమగును

నలరసాభిజ్ఞాన మనదిగుభావంబు

హావమునుభ్యవముహావస్ఫుటనము.

గీ. భాసబ్రకిటనమున హేలబాగుమీగు

బ్రియునిజూచిన స్థిలకు బ్రీతిచేత

లాలితంబగు చేష్టవిణాసమగును

దిను బ్రకాశతిమాధుర్యత యగుసాంబా.

కా. అన్యల యతిశయమును జూచి సహించకుండుట అసూయ
యగును కార్యాను గతిమగు బుద్ధి భ్యాసయగును చేతనా
చేత సజ్ఞాన సూన్యము బ్రచయమగును మదిస వికారాతిశయము
అపస్థృతి యగును యిపైని వ్రాసిన సంగతీ భావంబులన్ని
యు నొకచోట నెన్నడు గలుగనేరవు రిసగుణాను సరిణులుగా
బ్రకాశించును యిపై రసములు నెలునుకొ. . మోగ్యతయే
భావమన బడును కొద్దిభావస్ఫుటనము హావమగును భావము

యొక్క బ్రకాశత్వముచేత, హేలయగుచు బ్రయులగును గోను
స్థిలకు బ్రీతిచేత బ్రకాశ మానంబగు చేష్టయే విలాసంబ
గును శరీర బ్రకాశ మానము మాధుర్య మనబడును. 66.

సీ. గుణశీలములు దాటకునికి ధైర్యంబగు

మరిచంచలము విభ్రమ మనబడును

బతిక్కిముగదాను బ్రబలుటయేవీల

కిలికించితము నుల్కికినిశగోష

సంతోష బహుయు స్పరశి శాష్పంబుల

నించుకొని మొదలగు చేష్టలు

దనయుష్టమును కథాతతులతో చెలుంగ

మోక్షయితము మోహ మొప్పు నట్లు

గీ. సోయగపుమేని విన్వాసనుందంబు

లలితనకా భూపణము లల్పమైనగాని

దనుబ్రకాశత విభిత్తిధవుని కళల

యందునిరసన బిభృకిమనిరి సాంభా.

67

తా. గుణశీలములు దాటకయుండుట ధైర్యంబగును. మనస్సు స్థిరము
లేకయుండుట విభ్రమమగును బ్రయుని యుష్టముగా బ్రకాశిం
చుట లీలయగును నులికిపడి సంతోషించు సరిణులచే శాష్పముల
నించుకొని మొదలగు చేష్టలుకిలి కించితమగును దన యభిప్ర
యము కథలు మొదలగు వాటిచే చెలువుట మోక్షయిత
మగును మోహ మొలుకునట్లు నుందరమగు శరీర విన్వాసము
నుందర మగును ఆభరణము లల్పము లేనను దను బ్రకాశిం
చుట విభిత్తియగును. దనబతియొక్క కథలయందు నిరస
నము బిభృక మగును.

67

భరతసంగ్రహము

సీ. తనదు సంకీకార తనుదెల్పుతానూర

కుండిక్రియతో నూలుకోస నిహృతము

తన వశాగ్ధ్యతనము చే తగుభీతిచకితము

హసితము మోదార్హిమైననవ్వు

దనుమననముచేత దంతక్షతాదుల.

గురు శిరుంగక యుంటకుట్టమితము

బ్రియు విషయంబగు బ్రెమమోహదల

చెలలతకుతుకమై చెల్లుచుండు

గీ. బ్రీతితో జూచినది నేత్రబ్రీతియగును

సంఘటనగూర్చి యగునూతి సమీచిచింత

యేకవీర్యత ధ్యాసను హింసస్త్రోతి

బలినగుగా కీర్తి నము బ్రలాంబు సాంశా

68

తా. దనయ్యమును దెలుపదగు సమయమున దెలుపక యూరికుని క్రియతో దెలుపుట విహృతము యగును తన ముగ్ధతనము చేత నగు భయము చేకితమగును దన సంకోచమునకు దగిన నవ్వు హాశిత మగును దనశరీరము మోహమున లియ్యమగుట చేత దంతక్షతాదులను గుర్తెరుంగక యుండుట కుట్టమితమగును బ్రియుని యందగు బ్రెమ మోహదల చెలలతము కుతుక మనబడును.

—*ద్వాదశావస్థలు*—

బ్రీతితో జూచినది చక్షుబ్రీతియగును సంఘటన పిషయ మగు విచారము చింతయగును యేకనిష్ఠాయుతంబగు విచారము సంస్త్రోతియగును బ్రియుని గుణములు గొనియాడుట బ్రలాంబనబడును.

68

5. దవులు మోహంబున దనకిత్య కేభలో

కలలేమి యరితితాపముతపింప

యరయ లజ్జాత్యాగ మగుశిగ్గు లేకుంట

దనకుదాజనగను దగుగమసము

మైనెరుగమి మూర్ఛమనగుఘస్యత్వము

బలిలాభమున బ్రాహ్మమైన దృష్టి

విలసిల్లు సంభోగ విప్రలంభము నల

శృంగారములు రెండు చెలువమొప్ప

గీ. నందుబాహ్యంత రంబులనంగినొప్పు

రతులు బాహ్యంబు లగు సఖిరదక్షిణములు

నగును సౌఖ్యబంధంబు లంతరము

విప్రలంభంబు ద్వివిధమై వెలయు సాంబా.

69

తా. దవులువడు మోహముచేత దనకు నితరమగు గీత్యలేక

యండుట అరితి యగును తదేక ధ్యానమున తపించుట తాపం

బగును శిగ్గులేకుండుట లజ్జాత్యాగ మగును దనకు దానేజనగ

మన మగును శరీరమును గుర్తెగుంగక యండుట మూర్ఛయగును

బ్రీయనిలాభము వల్ల గలుగు దృష్టిఘస్యత యగును. శృంగారము

రము రెండు విధములుగా నుండును 1 సంభోగ శృంగారము

2 విప్రలంభ శృంగారము వాటియందు రతులు రెండువిధంబులు

1 అంతరరతులు 2 బాహ్యరతులు 1 సౌఖ్య బంధంబులు అం

తరరతులు 2 దంతసఖ క్షితాదులు బాహ్యరతులు మరియు

విప్రలంభ శృంగారము మూడువిధములుగా నుండును. 69

నీ. సంగమాత్పాగ్ని లాసంబధిలాపంబు

కలశియున్నాయుట కగువిరహము

బటివియోగ్గుంబున బరగు బ్రహ్మసంబు
మానంబు ద్విధమ్మే మహిజలంగు
బ్రహ్మయమానంబన బ్రబలును బటిపైని
బరహేతుకోపమ్మే బరగునేని
పరసతీహేతులై పరగెడి గోపమి.

ర్హమానమందుగు సారవిదులు

గీ. నిదియు మరి బురుషులయందు నెన్నరాదు

సట్టు వెన్నరసాభాస మనగనొప్పు

బరగు శృంగార విప్రలంభంబునందు

భేదమితరములన గనుపించుసాంబె

70

తా. సంగమమునకు పూర్వమందు గలుగు విలాసము ఆభిలాష
శృంగారమగును కలశి నెడలెయు నెడల విరహ విప్రలంభ
శృంగార మగును. బ్రయుల దేశాంతర వియోగము ప్రవాస
విప్రలంభ శృంగార మగును. మానము రెండువిధమై యుం
డును 1 బటిపైని నితరహేతుక మగు గోపము బ్రహ్మయ
మానం బగును బరసతీ హేతుక మగు గోపముయ్యార్హమా
నంబగును సీతార్హమానము బురుషులయందు నెన్నబడదు.
ఆటలు నెన్నర సాభాసమగును. నితరమగు భేదములు శృంగార
విప్ర లంభంబునందునె జెందును.

70

—*రసాభాసలు*

సీ. అరయ స్త్రీ బురుషుల యందొక్కరికి బ్రీతి

గలుగుటనీచ సంగ మనుతియును

మొక స్త్రీ కనేకుల నోనర గూడెను గోక్కె

నేకకాలంబున నెగడుటయును

బురుషులకును నట్లు పొష్గుటయును సీచ

కును నుత్తముడు నుత్తమునకుసీచ

రతివణానము వయోరమణికి ముసలియు

ముదుసలికిని యుక్తముదిత ఘటన

గీ. రూపసౌందర్య వతికికు రూపిరలియు

అంగవైకల్యునకు యవ్వనాంగియులియు

బసువిహందాదిరతులను బలుకుటయును

నివిర సాధాన లనగను నెగడుసాంశా.

71

తా. స్త్రీబురుషు లిరువురియందు నోకరికి మాత్రమే బ్రీతిగలిగి
యూపటయును నోకస్త్రీకి అనెకబురుషులు గూడు గోక్కె-
నేకకాలంబున గలుగుటయును పుగుషునకును నాగీతియే సంగభ
వమగుటయును సీచనాయికకు నుత్తమ నాయకు నిరలియును
నుత్తమునకు సీచరలియును యవ్వనస్త్రీకి వృద్ధుఁడను వృద్ధున
కు యవ్వనియును రూపవతికి కురూపియును కురూపికి రూప
వతియును అంగవైకల్యునకు యవ్వనయు నోనగూఁపట యును
పసువిహందాల రతులు బలుకుటయును రసాధానలగును.

సీ. ఉరువడియొక భావ ముదయమైగనుపట్ట

భావోదయంబన బరగుచుండు

భావముశమియింప భావశాంతియునగు

భావసంధియురెంట భ్రాంతిగోంట

భావశబలమొప్పు బడుననేకములుగా

బొడమి శమింపందె బూనుకోనుట

భావరసాదుల భాసురత్వంబులు

భావనియ్యల కృపన్బడయవలయు.

గీ. భావశాస్త్రార్థ గతములై బరగువీని

బాలులకు బోధనార్థమై బలుకబడియే

దోషములన్నినను బాదదోలిదీని

జేకొని కటాక్షమున భోవజ్ఞెట్టుసాంబా

72

తా||ముందుగా నొక భావము స్ఫుటముగా గనుపించిన నది భావోదయమనబడును. నాభావముశాంతించిన నది భావశాంతియనబడును. అందు రెండు భావములు స్ఫుటతరముగాక భ్రాంతినిగలుగజేసిన నది భావసంధ్యయగును. అందు అనేక భావములు బుట్టుచు శాంతించుచూ నుండిన నది భావశబలతయనబడును. భావరసాదులయొక్క బ్రకాశమును భావజ్వలయొక్క దయచేత బాంధవలయును. భావశాస్త్రమునందు గలుగు యావిషయములను బాలులకు బోధనార్థముగా సంగ్రహించి వ్రాయబడెను. దీనియందుదోషములు గలిగియున్నను నాదోషములు బరిహరించి రక్షింపవలయును.

72

ఇది శ్రీభారద్వాజసగోత్ర పవిత్ర వేదులజ్ఞేశ్వర

తనూభవసీతారామశాస్త్రిప్రణీతంబగు

భరతశాస్త్ర సంగ్రహంబునందు

రసప్రకరణము

సంపూర్ణము.

రాగప్రకరణము.

సీ. అరయసర్వేశునందగు భూతచెయము సం

దాత్యమానసవాయులనవరతము

గారణంబగుచుచు గడగునాదము బ్రంహ్మ

గ్రంధిస్థితంబుగా గలయబారి

తగనాభిహృత్కండ పతులందు గ్రమముగా

మంద్రిమధ్యమతారమనగ బరగు

పదినణాధ్వన్యాదులని రెండువిధములౌ

వాక్యరూపములెల్ల వణామయము

గీ. వేణువీణాదులను ధ్వనిం న్స్వలయుచుండు

చెలనధృవముల నస్వీణచెన్నుమీరు

నందుద్వాళింశ శృతులనునగు ధృవంబు

చెలనమునఁజోడ శశృతుల్చేల్లుసాంబా॥

73॥

తా॥ సర్వేశ్వరుండగు భగవంతునియందు గలుగు పృథివ్యాపస్త్యజో
వాయురాకాశంబులను పంచభూత సమదాయంబునందు ఆత్మి
మనోవాయువులు ముఖ్యకారణంబుగా బ్రకాశించు నాదము
బ్రహ్మగ్రంధినుంచి విస్ఫరిల్లి నాభియందు మంద్రమనియు, హృద
యమునందు మధ్యమమనియు, కంఠమునందు తారకమని బ్రహ్మ
శించును. ఆనాదము వణాత్మకమనియు, ధ్వన్యాత్మకమనియు
రెండువిధంబులు. అందు వేదవేదాంగములు వణాత్మకంబులు

వేణువీణాదులు ధ్వన్యాశ్లోకములు ధ్వనిపాదాధ్యమగు వీణయు
చెలనము, ధృవములని రెండువిధంబులు అందుపదహారుశ్మతులు
గలది చెలనమనియు, యిరువదీ రెండు శ్మతులుగలది ధృవమని
యు చెప్పబడును. 73

సీ దేవయోనులయందు దేభరిల్లుధృవంబు

చెలనముమానవ చెయముకి గును

పడ్యమంబోకటందు సంప్రదంబగుశుద్ధ

శ్మతిచతుశ్మతియు పట్నైత్తులరిషము

మూడురీతలనంగ మొనయుంగాంధారంబు

నగుశుద్ధ సాధారణాంతగముల

మరిశుద్ధమనిప్రతి మధ్యమంబనిరెండు

పంచమంబోకటందు బరిధవిల్లు

గీ. దైవతంబును రిషమట్లుదనరుచుండు

శుద్ధకైశికి కాకలిసాబగుచెంది

నిలనిపాదంబు లిటుమూడునింపుగాంచు

నివియు పదియారు శ్మతులననెగడుసాంశా॥

73

తా॥ దేవయోని సంభూతులగు గంధర్వయక్షశిద్ధాదులు చేయుగాన
ము దృవమను వీణననుసరించియుండును. మానవులుజేయుగాన
ము చెలనమను వీణననుసరించి యుండును. దానియందు పడ్య
మంబోకటియును రిషభములు మూడును, గాంధారములు మూ
డును, మధ్యమములు రెండును, పంచమంబోకటియును దైవత
ములుమూడును, నిపాదములుమూడును వెరశి పదహారుశ్మతు
లగును. పై నము1 పడ్యమము 2 శుద్ధరిషభము 3 చతుశ్మతిరిషభ
ము4 పట్నైతిరిషభము 5 శుద్ధగాంధారము6 సాధారణగాంధార

ము 7 అంతరగాంధారము 8 శుద్ధమధ్యమము 9 ప్రతిమధ్యమము
10 పంచమము 11 శుద్ధదైవతము 12 చతుశ్రుతిదైవతము
13 షట్శ్రుతిదైవతము 14 శుద్ధనిషాదము 15 కైశికినిషాదము
16 కాకలినిషాదము యీరీతిగాపదహారు శృతులు గలిగి
యుండును.

74

సీ. తగషడ్వరిషభ గాంధారమధ్యమపంచ
మముదైవత నిషాదమనేడిస్వరము
లారోహణావరోహణముల ద్వివిధంబు
నవియారువిధములు నగునుమరియు
సమషాడవౌడనస్వరతుదల్పామిక
గాధికార్చికమన గడగు సతము
వొక్కొక్క స్వరమందు వొదలిన నవిరాగ
ప్రస్తారపంక్తులైప్రబలుచుండు

గీ. పోల్పసమగతి స్వరములపూణకమైన
మేళమనరాగములయందు మెరయుచుండు
శుద్ధప్రతిమధ్యమములచేసాంపుమీరి
నవియుడెబ్బదిరెండుగా నగునుసాంబా॥

75

తా॥ షడ్వమమరిషభము గాంధారము మధ్యమము పంచమముదై
వతము నిషాదము అనుసప్తస్వరములు అరోహణము ఆవరోహ
ణములను రెండు భేదములు చెందును అవియులిరుగానారువిధంబుల
గును అందుసమమనసంపూర్ణముగానుండును షాడవము ఆరుస్వ
రములుగలదిజౌడవము అయిదుస్వరములుగలది స్వరాంత్యంనా
లుగుస్వరములుగలది సామికము మూడుస్వరములుగలది గాధిక
మురెండుస్వరములుగలదిఅర్చికమువకస్వరముగలదియగునుయిట్లు

సప్తస్వరములందు అరోహణమునగాని అవరోహణమునగానివా
 కొక్కస్వరమువంతున తగ్గుచూరాగా పైనామములను పొంది
 రాగప్రస్థారపంక్తులగునుసమగతిగలస్వరములతో అరోహణావరో
 హణములయందు శృతిభేదములు గలిగినను సంపూర్ణములగునవి
 రాగములకు మేళకర్తలనంబడును అట్టిమేళకర్తలు శుద్ధమధ్యమ
 ప్రతిమధ్యమభేదములచే డెబ్బది రెండుభేదంబులుగలవు 75

సీ. రసరూపసంఖ్యలరాజులుగుణయుక్త

నామంబులందునున్న తివహించు

సంకంబులకుసంజ్ఞలగునుహల్లులయందు

కాదిగానవసంఖ్యకముకవర్గు

ఓదిగాతోమ్మిదట్లగుటవర్గంబన

యాద్యైకంబనియనిదిబుధులు

పాదిపంచకమనంబడునకంములకెల్ల

వానుదిగ్గమనంబువపునెప్పు

గీ. రాగతాత్పాది నామములరసిసంఖ్య

గనగుణాదికములగుర్తులరయవలయు

నవియువరుసగ బెంచిననగునసంత

రాగములువానికగుబూర్వరసముసాంఘ

తా|| పైమేళకర్తలకు రసమునుసంఖ్యను గుణమును దెలుపునట్టి శేరు
 లువెనుకటి గ్రంథకర్తలు బెట్టియుండిరి. నవి దెలియుటకుగాను
 హల్లులయందు గలుగుసంజ్ఞలు కవణముమొదలు తొమ్మిది
 వరకు కవర్గమనియు, టవణము మొదలు తొమ్మిదివరకు టవర్గ
 మనియు, యవణము మొదలు యెనిమిదివరకు యవర్గమనియు
 పవర్గము మొదలు అయిదువరకు ఫవర్గమనియు శేషములుబిందు

వులుగాను అంకసంజ్ఞలగును యృఢభువై పునకు బెంపవలయును పు
దాహరిణము మాయామాళవశాశయనునప్పుడు మ అయిదు య
వకటి 15 యిదిపది హేనోమేళకర్తయని తెలియును చిన్నయాకార
ముగలదియు సత్యమగు శాంతసముగలదియు నగును కనకాంగి
యనునప్పుడు వకటోమేళకర్తయనియును శృంగారరసముగలది
యు తేజోరూపముగలదియుయని తెలియును యీరీతిగా అన్ని మే
ళకర్తలయందు గ్రహింపవలయును అందు న'కొక్కమేళకర్త
నుబ్రష్ఠించిన అనేక రాగములుబుట్టిన వాటికిబూర్వ రసమేప్ర
ధానమైయుండును

76

స్వగళిభారము.

కీ. స్వరములబ్రహ్మరసము దయంబెట్లన్న
నొకటిరెండును మూడునొసరనాలు
గాదియశానకముల్లలపంక్తియందగు
సరిగమ పదనిస సంజ్ఞాచెందు
నవియునస్కలితమై నమరురీతెట్లన్న
కడపలియంకముల్కంఠ్యునించి
సంతతన్ని కటంబునను క్రిమక్రిముగా
పంక్తి భేదంబులు బరగకుండ

గీ. వినిమయింపంగ భేదముల్విస్థరిల్లు
యవిపరస్పరగుణములై యానుసంఖ్య
రాగబ్రహ్మర విధులందు రమ్యమగుచు
నిఖిలలోకప్రకాశమైనెగడుసాంబా॥

77

తా|| స్వరప్రస్థారభేదంబెట్లన 1-2-3-4-5-6-7-8-యట్లు ప్రస్థరింపద
గుపంక్తియందుగల సరిగమ పదనిస యనువాటికి గుర్తులుగానుం
చుకొని ముందుగా చివరనుతిశు యేకదశస్థానములు మార్చి
తరువాత దశశతస్థానములను వరుసగా మార్చుచురాగా పున
రుక్తంబులురాకుండా నందుగల భేదంబు లేర్పడును పైయంకం
బులపరస్పరము గుఱించిన నందుగల భేదంబులు దెలియును.
ఉదాహరణము:— స రి గ మ యనునాలుగుస్వరములు బ్రష్ఠ
రించిన యన్ని భేదంబులేర్పడును నవియెట్లుండుననిన పైవ్వరంబు
లపైనిగ్రమంగా -1-2-3-4 గుర్తులునుంచుకొని సహస్రస్థానమం
దున్న నెకటిని శతస్థానమందున్న రెండుచేగుఱించిన రెండు
వచ్చునుదానిని దశస్థానమందువున్న మూడుచే గుఱించిన ఆరు
వచ్చును. దానిని యేకస్థానమందువున్న నాలుగుచే గుఱించిన
యిరువై నాలుగు వచ్చును గనుక యిరువది నాలుగు భేదములు
నేర్పడునని తెలియును

77

రుజువు	స.ఖ్య.	స్వరము.	సంజ్ఞ.
స-ప్రస్థరించిన భేదం 1 యగును	1	స	1
సరి-ప్రస్థరించిన భేదం 2 యగును	2	—	—
సరిగ-ప్రస్థరించిన భేదం 6 యగును	2	సరి	1-2
సరిగమ-ప్రస్థారం భేదం 24 యగును	3	రిస	2-1
సరిగమప- ,, భేదం 120 యగును	6	—	—
సరిగమపధ- ,, భేదం 720 యగును	4	సరిగ	1-2-3
సరిగమపధని-,, భేదం 5040 యగును	24	సగరి	1-3-2
		రిగస	2-3-1
		రిసగ	2-1-3

గణన 3-2 1

గసరి 3-1-2

24 భేదములకు రుజువు

2 చక్రం

స్వరము-సంజ్ఞాఅంకములు

స రి గ మ 1 2 3 4

స రి మ గ 1 2 4 3

స గ మ రి 1 3 4 2

స గ రి మ 1 3 2 4

స మ రి గ 1 4 2 3

స మ గ రి 1 4 3 2

2 1 3 4 రి స గ మ

2 1 4 3 రి స మ గ

2 3 4 1 రి గ మ స

2 3 1 4 రి గ స మ

2 4 1 3 రి మ స గ

2 4 3 1 రి మ గ స

3 చక్రం.

4 చక్రం

3 1 4 2 గ స మ రి

3 1 2 4 గ స రి మ

3 4 2 1 గ మ రి స

3 4 1 2 గ మ స రి

3 2 4 1 గ రి మ స

3 2 1 4 గ రి స మ

4 1 3 2 మ స గ రి

4 1 2 3 మ స రి గ

4 2 1 3 మ రి స గ

4 2 3 1 మ రి గ స

4 3 1 2 మ గ స రి

4 3 2 1 మ గ రి స

యారీతిగా ఆరోహణావరోహణముల బ్రస్తుతింప నొకొక్క-
మేళికర్తయందు పాడవాది భేదములుగల 10080 రాగములు
బుట్టును గ్రంథవిస్థారభీతిచే ముగింపబడెను. యీక్రిందిమేరువులను
జూచినవిశిదమగును.

స్వరము	శ్చంద్రము	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	లింగము
స	1	1							1
రి	2	2	1						3
గ	4	5	2	1					8
మ	8	12	5	2	1				20
ప	16	28	12	5	2	1			48
ధ	32	64	28	12	5	2	1		112
ని	44	144	64	28	12	5	2	1	256
స ని	127	320	144	64	28	12	5	2	575

ప్రథమారమునం
పంచాదిస్వరస
ఖ్యలను దెలుపు
పృథ్వీమేనువు.

స్వర ప్రథమార పథకము

స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	సం	స్వరశ్రేణి
1	2	4	8	16	32	64	127	సంఖ్య
1	2	5	12	28	67	144	320	పాతాళము
1	3	8	20	48	112	256	575	మహాపాతాళం

ష డ్య మే రు వు

											రిని
											సని 1
											ష 9
											ని 1 0
											ధ 1 0 8
											స 1 0 7 7
											మ 1 0 6 6 27
											0 5 5 20 35
											రి 1 0 4 4 14 24 54
											స 1 0 3 3 9 15 31 57
											ని 1 0 2 2 5 8 15 26 44
											0 1 0 1 1 2 3 5 8 12 20
											1 1 0 1 1 2 3 5 8 12 20
											హిసం

రి ష ధ మే రు వు . సని రిని

											ధ ని 1 5 64
											మ ని 1 4 10 24 63
											రి x 1 3 6 13 30 66 82
											0 స 1 2 3 6 13 26 50 96 81
											1 1 1 2 4 7 12 21 36 62 హిసం

గాం ధా ర మే రు వు.

రిని

											ధ ని సని 1 3 గా
											x మ స 1 3 9 22 2 గా
											స రి 1 2 5 10 22 46 92 1 గా
											1 1 2 3 6 11 21 43 72 132 హిసం

మధ్యమ మేరువు .

సని రిని

				మ ప థ ని				1	3	మ2
0	స	రి	×	1	2	5	12	26	58	మ1
1	1	2	4	14	27	52	100	192	హిసం	

పంచమ మేరువు .

ప థ ని సని రిని

స రి × మ					1	2	5	12	28	1 వ
1	1	2	4	8	15	30	59	115	225	ప పి

దై పత మేరువు .

ధ ని సని నిరి

స రి x మ ప					1	2	5	12	ధ 1	
1	1	2	4	8	16	31	62	122	241	ధ హి

నిషాద మేరువు

ని స రిని

స రి × మ ప ద							1	2	5	ని 1
1	1	2	4	8	16	32	63	125	248	హిసం

ఖండప్రస్థార పథకము.

స	సరి	సరి×	సరి×మ	సరి×మప
1	2	6	24	120

దీనివై సముపై నప్రస్తంబియన్నది

సీ. పూర్వార్థాభిముఖముగా నుంచి తొమ్మిది రేఖ
 లనునడ్డుగానన్ని సమర జేర్చు
 నరునది నాలుగు నగుకోస్తవమీలయందు
 నాగ్నేయదిశగడి నాదిజేరి
 రిషములుగాంధార రీతులెరింగియు
 వాటిక్రిందను సమవరిసలందు
 శుచిరిషములు మూడుసోభిల్లగానుంచి
 దుగచతుశ్చతుల నందువడిజేర్చి
 గీ॥ నెకటిషట్పుత్తి యుతముగానొప్పనిల్చి
 దగుగ్రమంబున విమలసాధారణాంత
 రమునుసాధారణము నాంతరంబులనెటి
 నారుగాంధారములు గూర్చునగునుసాంబా॥

78

తా. తూర్పు పడమరలకు తొమ్మిది రేఖలును, పుత్తర దక్షిణముల
 కు తొమ్మిది రేఖలును, వ్రాశిననందు అరువది నాలుగు గళ్ళు
 యేర్పడును. నందు ఆగ్నేయదిశ మొదలు రెండుగళ్ళయందు రిష
 భ గాంధారములు గుర్తులుగా వ్రాశి వాటిక్రింద వరుసగా మూ
 డుగళ్ళయందు శుభరిషభములు. తరువాతరెండు చతుశ్చతిరిష
 ములు తరువాత నెకటి షట్పుత్తి రిషభమును వ్రాయవలయును
 తరువాత నారీతిగానే వకటి శుభగాంధారంబును. రెండు సాధా
 రణ గాంధారంబును. మూడు అంతరగాంధారంబును నాలుగు
 సాధారణగాంధారము అందు అంతరగాంధారము ఆరు అంత
 రగాంధారము వరుసగా నెకథాస్త్రికిద మరివకటిగా వ్రాయవల
 యును,,

సీ. వాయవ్యదిశనుదై. వతనిపాదగుబులు.

గురుతు లొనటులను గుదురు బరచి

వరుసగా విమలదైవతములు ముడింట

దగచతు శృతిదైవతములు రెంట

నొకటారు శృతులతో నొనరుదైవతముంట

కడుశుద్ధకై శికి కాకలియును

కై శికి కాకలి కాకలి శృతులనం

బహునిపాదంబులు బరగగూర్చి,

గీ. వక్కటాదిగ ముప్పదా రొక్కటోకటి

సేషనుగు కోటములయందు జేర్చిచూడ

మేళకర్తలశృతి చయమెరుగవచ్చు

నట్లుప్రతిమధ్యమమునందు సగునుసాంబా॥

తా. పైరీతిగా వాయవ్యమూల రెండుగళ్యయందు సరిగ్గాదైవత ని
పాదములు గురుతులుజేసి వాటికి యెడమవైపు వరుసగా మూ
డుశుద్ధదైవతములు రెండు చతుశృతిదైవతములు నకటి పట్టు
దైవతంబును జేర్చనలయును. అందుక్రింద వకటి శుద్ధనిపాదము
రెండు కై శికినిపాదము. మూడు కాకలినిపాదము నాలుగు కై
శికినిపాదము అయిదుకాకలినిపాదము ఆరుకాకలినిపాదము
యిట్లుజేర్చిచూచిన శుద్ధమధ్యమరాగములు 36 ప్రతిమధ్యరాగ
ములు 36 వెరళి 72 మేళకర్తలశృతి భేదంబులు బాగుగ
దెలియును.

ధేను మేరువు.

మేళకర్తలశృతుల్గుడెలుపును 8 గా											
1	2	3	4	5	6	శు	శు				
7	8	9	10	11	12	శు	నా				
13	14	15	16	17	18	శు	అం				
19	20	21	22	23	24	చ	నా				
25	26	27	28	29	30	చ	అం				
31	32	33	34	35	36	ప	అం				
<div>న శు శు శు చ చ ప </div> <div>దా శు క కా క కా కా </div>											

సీ. కనకాంగి రత్నాంగిగానమూర్తియున
 స్పృతిమానవతితాన పాలనాంగి
 సేనాధిపతియును చెలగుహసుమన్తోడి
 ధేనుకనాట కాధేయప్రియము
 కోకిలప్రియసుమ కోమలరూపిణి
 గాయకప్రియసుర కాంతభూష
 మంజులతరమాయ మాళవగౌళయు
 చక్రివాకముసూర్యచారుకాంతి॥

గీ. హాటకాంబరి ఝంకార హనముమిగుల
 వంద్యనటభైరవము కీరవాణియుఘన
 ఖరహరిప్రియయును గౌరికామదంబు
 వరుణసంప్రేదినియనంగవరలుసాంబా॥

తా. ఈ మేళకర్తలనామంబులు కొన్ని గ్రంథములయందు భేదంబుగా
 నున్నవి. అభిప్రాయంబు మాత్రము మెకటిగానే నుండును.
 1కనకాంగి 2రత్నాంగి 3గానమూర్తి 4 వనస్పతి 5 మానవతి
 6 తానయాపిణి 7 నేనాపతి 8 హనుమంతోజి 9 భేనుక 10 నాటక
 ప్రియ 11 కోకిలప్రియ 12 రూపావతి 13 గాయకప్రియ 14 వకు
 లభరమణము 15 మాయామాళవశాళ 16 చక్రవాకము
 17 సూర్యకాంతి 18 హటకాంబరి 19 యౌగళారధ్వని 20 నట్టభైరవి
 21 కీరవాణి 22 భగహరిప్రియ 23 శారీమనోహరి 24 నరుణప్రియ॥

సీ. శృంగార రససమంచిత మారరంజని

చారుమంగళమాళి చారుకేళి

సాంద్రసానంగి సరసాంగియును హరి

కాంభోజి ధీరశంకర కరమణి

యానగానందిని యాగప్రియమురాగ

వధానిగాంకేయ స్వరవిభూష

వాగధీశ్వరి శూలివరచలనాటల

యందుశుద్ధంపు మధ్యమముపైన

గీ. చక్రమునజూచి స్వరశ్రుతిసరణులరశి

గానలేత్తులు సభలందుగడగిబాడ

నరయసుఖసంపదల చందనగునటంచు

ధాతనారదునకుదెల్పె దయనుసాంబా

81

తా. 25 మారరంజని 26 చారుకేళి 27 సరసాంగి 28 హరికాంభో
 జి 29 ధీరశంకరాభరణం 30 నగానందిని 31 యాగప్రియ
 32 రాగవర్ధని 33 గాంకేయభూషిణి 34 వాగధీశ్వరి 35 శూలిని
 36 చలనాటయీము పై ఆరురాగములయందు శుద్ధమధ్యమ

ము యితరశ్చేతులుపై చక్రమృలోదెలియును వానినదిగి గానవే
త్తలు సభలయందు గానము చేయ సకలసంపదలను బొందుదు
రనినారదునకు బ్రంహ్మ దెలిపెను. 82

5. పద్ధిమాదిగానందు ప్రతిమధ్యమము జేర్చు
ముప్పదారగుర్రాగములు జనించు
నందుసాళగ జలాణావము ఝల్లవరాళి
సవనీతమును పావనయరఘుప్రియ
బహుళగవాంభోజ భవప్రియశుభపంతు
పద్విధమూర్తిని స్వర్ణాదేహ
లలిదివ్యమశిధవళాంబరి నామనా
రాయ శిశుకామవర్ధనయురాయ

గీ. శ్లాఘ్యుగమనశ్రమ ముచువి శ్వాంబరంబు
శ్యామలాంగియు పణ్డుఖశానియును
శింహ్వామధ్యమమును స్వర్ణాశ్రవసంత
ధర్మవతిసీతి మతియన దనర్థసాంబా॥ 82॥

తా. ప్రతిమధ్యమరాగ మేళకర్తలు 37 సాళగ 38 జలాణావము
39 ఝల్లవరాళి 40 సవనీతము 41 పావని 42 రఘుప్రియ 43 గవాం
భోజ 44 భవప్రియ 45 శుభపంతువరాళి 46 పద్విధమూర్తిని
47 సువర్ణాంగి 48 లలిదివ్యమశి 49 ధవళాంబరి 50 నామనారాయ శి
51 కామవర్ధని 52 రాయప్రియ 53 గమనశ్రమ 54 విశ్వాంబరి
55 శ్యామలాంగి 56 పణ్డుఖప్రియ 57 శింహ్వాద్రమధ్యమం
58 హేమవసంత 59 ధర్మవతి 60 సీతిమతి॥ 83॥

సీ॥ కాంతామణియుశివ కామవృషామోది
వరకల్పలతికాంగి వాక్పతియును

మేచక కళ్యాణిమెరయుచింతామణి

సుచరిత్ర జ్యోతిస్సుశోభనాంగి

నగధాతువర్ధనినాశికా భరణంబు

కోసలమును రశికులవినోది

యనెడిడబ్బదిరెండు యగుమేళకర్తలు

నవరసంబులను జెంన్నలరుచుండు

గీ. యందుబోల్చి యనేకములైనగాని

బాలభోధార్థముగ గొంన్ని బలుకబూని

నవియు లక్షణ లక్ష్యంబులలరు నట్లు

జెప్పెదనుజిత్తమున జేర్పజెల్లుసాంబా॥

84

తా 61 కాంతామణి 62 వృషభప్రియ 63 లతాంగి 64 వాచస్పతి
65 మేచకకళ్యాణి 66 చింతామణి 67 సుచరిత్ర 68 జ్యోతిస్వ
రూపిణి 69 ధాతువర్ధని 70 నాశికాభరణం 71 కోసలము 72 రశిక
ప్రియ యీడెబ్బదిరెండు మేళకర్తలను ఎొక్కొక్కదాన్ని పై
రీతిగా బ్రస్తవించినయడల అనేకములగురాగములు బుట్టును.
అయినను బాలులకు బోధకొరకు కొన్ని ముఖ్యములగు జన్య
రాగములు లక్ష్యలక్షణములతో నిందు వాంగులగుచున్నవి 84

సీ. ఆరయనిపాదంబు నారోహణనులేక

మవరోహణము పూర్ణమగుచునుండ

కనకాంగియందును కనకాంబరియునగు

కోకిలధ్వసంబు కోసలమున

మాయమాళవియందు మరినటసాగంగ

వరుణప్రియంబున వందినియును

కాంభోజియగుహరి కాంభోజియందును

యాగప్రియమునందుయజ్ఞకాంతి

గీ. దివ్యమశియందు కుంతలదీప్తిగల్లు

శింహ్వారాజ్యధ్యమమునందు సేషరవము

దోచుకరహరిప్రియను ఖద్యోతమశియు

ధర్మవతియందు దామ్యంబు దనరుసాంబా॥

85

తా. ఆరోహణమునందు నిపాదము లేక అనరోహణమునందు పూ

ణామైయుండిన నదికనకాంగియందు కనకాంబరియగును నదియే

కోసలమునందు కోకిలరవంబగును మ'యామాళవమునందు న

టసారంగయగును సమృద్ధిప్రియయందు పండినియగును హరికాం

భోజియందు కాంభోజియగును యాగప్రియయందు యజ్ఞకాంతి

దివ్యమశియందు కుంతలదీప్తియగును శింహ్వద్రవ్యధ్యమమున

సేషనాదమగును ఖరహరప్రియందు ఖద్యోతమశియగును ధర్మా

వతియందు దామ్యంబగును

85

సీ. గలుగదారోహణనాంధారమేయడ

ననరోహణముపూణామనగనైపు

కనకాంగియందునుగలుగుగుడ్డముఖారి

పెనుగురత్నాంగిని ఫేనకాంతి

గానమూర్తియునందాగలుగునామవరాళి

హోటకాంబరినిశింహ్వళిమటండృ

ఖరహరప్రియయందుగలుగుదర్బారస

సమృద్ధిప్రియమునందువాణియగును

గీ. మధ్యమనిపాదములునజ్జమగుచురెంట

పరగమాళవియందు భూపాళమగును

తోచుచేగుప్తిహనుమంత తోడియందు

నగునుకాంభోజియందు మోహనయుసాంబా 86

తా. ఆరోహణమున గాధారము వజ్రమై అవరోహమునందుపూర్ణమైయుండిననది కనకాంగియందు శుద్ధముఖాయు రత్నాంగియందు ఘనద్యుతియు హోటకాంబరి యందుశింహళమును గానమూర్తియందు నామవరాళియు ఖరహరిప్రియయందు దర్బారును పరుణప్రియయందు వాణియును, నగును ఆరోహణా వరోహణములయందు మధ్యమనిపాదములులేక యుండిన మాయామాళవంబున భూపాలయును హనుమంతతోడియందు చేగుప్తియు హరికాంభోజియందు మోహనయునగు.

86

సీ. దైవతరిషభము ల్దగుల వారోహణ

స్పృహవరోహణన్వోత్పసంగ

ఘంటారవంబన న్దగురత్నాంగిని

ధన్యాశితోడిని దగజనించు

అలనటభైరవినిగు యభేరియనంగ

సుచరిత్రముగు భోగసుమతియందు

ఖరహరిప్రియయందు ; కగునజ్రపుకాంతి

వగవినోడిని జక్రవాకమందు

గీ. శంకరాభరణమునందు శాంభవియును

లలితమగు శింధుదేశ్య రుణాణవమున

మారకళ్యాణి మృగరాజమధ్యమున

చారుకేళిని చంద్రిక జనునుసాంబా,

87

తా. ఆరోహణమున రిషభదైవతములు లేక అవరోహణము పూర్ణముగానుండిన, నది రత్నాంగియందు ఘంటారవంబును, తోడియందు ధన్యాశియును, నటభైరవియందు యభేరియును భోగవతియందు సుచరిత్రమును, ఖరహరిప్రియయందు వక్రకాంతియును,

చక్రివాకః ఘనం దువినోదినియును, శంకరాభరణమునందు శాంభవియును, ఝుబాణానమునందు శింధుదేశియును శింహేంద్రమధ్యమమున మనదనక శ్యాశియును, చారుకేశియందు చంద్రికయును నగును. 87

సీ. పంచమహీనమైపరగు ద్వయంబున.

శ్లోడియుహనుమంతశ్లోడినగును

మాయామాళవియందు మరివసంతయునగు

భైరవియుగునటభైరవమున

ఖరహరిప్రియయందు గలుగు శ్రీమతియన

భవప్రియమున బడబాగ్నిబుట్టు

దగరామప్రియయందు ధౌరేయమనబడు

ధవళాంబరంగుమం దాకినాను

గీ, రిషనిహదంబులును లేక రిహముగ

దైవతమువక్రపూర్ణమై దనరుచుండ

నదియనానంద భైరవమగునటండ్ర

నదియునటభైరవికి జన్యమగునుసాంబా. 88

తా ఆరోహణా నరోహభములయందు పంచమము లేక యుండినది హనుమంతశ్లోడియందు శ్లోడియు, మాయామాళిమునందు వసంతయును నటభైరవియందు భైరవియును ఖరహరిప్రియయందు శ్రీమతియును, భవప్రియయందు బాడబాగ్నియును, రామప్రియయందు ధౌరేయమును, ధవళాంబరియందు మందాకినియును, నగును ఆరోహణమున రిషభనిషాదము లేక రిహముగావక్రిదైవతముగలిగి ఆరోహపూర్ణమయ్యేనేని అది ఆనందభైరవియగును. 88

సీ. గాంధారనిషధముల్లు గావోహణ
 నవరోహణము పూణామగుచునుండ
 సరసాంగియందును సదమలసురీసేన
 ఘనశివకాంభోజి ఖరహరందు
 యగునుసావేరి మాయామాళవంబున
 కోకిలప్రియందుకోసలంబు
 కాంభోజినెదుకులకాంభోజిజన్మించు
 గోత్పాదిలలికనుగొనబుమీరు
 గీ. విమలమేచకకళ్యాణివిశ్రుత బు
 భూపశ్యాణియనగనుభోలియుండు
 బరగునారభిశంక రాభరణమందు
 తోడియందున సావేరిదోచునాంబా

89

తా. ఆరోహణమున గాంధారనిషాదములు లేక ఆరోహణము పూ
 ణాముగానుండిన నది సరసాంగియందు సురసేనయును. ఖర
 హరిప్రియందు శివకాంభోజియును మాయామాళవి యందు
 సావేరియును, కోకిలప్రియందు కోసలమును, కాంభోజియందు
 యదుకుల కాంభోజియును లతాంగియందు గోత్పాదియును.
 మేచకకళ్యాణియందు భూపకళ్యాణియును, శంకరాభరణమునం
 దు అరభియును, తోడియందు ససావేరియునగును. 89,

సీ. ఖరహరిప్రియమిత్ర కమలామనోహరి
 మణిమనోహరిమిత్ర మానవతికి
 తానరూపిశిమిత్ర తనుకీర్తియనజను
 చక్రవాకముమిత్ర చంద్రికయగు

కామనర్థనిష్ఠిత కరముపంతుష్వరాళి

వరుణప్రియకు మిత్ర వారుణాంగి

యాగప్రియము మిత్ర యామినీలకంబు

రామప్రియకుమిత్ర రమ్యకేళి

గీ. శంకరాభరణమిత్రగు శ్యామలాంగి

కరముకళ్యాణి మిత్రగు కలవరంబు

నాటకును మిత్రగు సురానందనాంగి

పావనికిమిత్ర హంసనంబును సాంబా||

90

తా. భరహరిప్రియకు కమలామనోహరియును, మానవతికి మనోహరియును తానరూపిణికి తనుకీర్తియును, చక్రవాకమునకు చంద్రికియును, కామనర్థనికి పంతుసరానియును, వరుణప్రియకు వారుణాంగియును, యాగప్రియకు యామినీలకమును, రామప్రియకు రమ్యకేళియును, శంకరాభరణమునకు శ్యామలాంగియును, కళ్యాణికి కలవరంబును, నాటకు సురానందనయును, పావనికి హంసయును మిత్రులనంబును.

90

సీ. మేళవపూర్ణమై మెరయమిత్రనదగు

పాడవపూర్ణముల్పక్షియలగును

బౌడవపూర్ణములొను దత్తుతులు స్వ

రాంతపూర్ణంబులురమణులగును

సామికగాధిక సముదయాద్భుతములు

సేవకజాతిగా చెప్పబడును

పూర్ణపాడవములు పురుషరాగంబులు

పూర్ణపాడవంబులు పుష్పబోంట్లు

గీ. పూర్ణాసామికగాధి కబులుపురుషులు
 పూర్ణామాద్భి కస్వరతుదల్పల్పస్త్రీలు
 జన్యజనకాధి భావములైందిసతము
 నవరసంబుల భాశిలు నవియుసాంశా॥

91

తా. మేళకర్తవలె ఆరోహణావరోహణములయందు సంపూర్ణముగానుండిన నది ఆయా రాగములకు మిత్రయనబడును. ఆరోహణమున పాడవమును అవరోహణమున పూర్ణమును గలవి స్త్రీరాగములు యనబడును. అరోహణమున ఔడవమును అవరోహణమున పూర్ణమునులగునవి వాటిపుత్రులనబడును. ఆరోహణమున స్వరాంత్యము అవరోహణమున పూర్ణముగలవి వాటికినతులగును. అవరోహణమున సామికముగాని గాధికముగాని అద్భితముగాని గలిగి అవరోహణము పూర్ణముగానున్న నవి వాటి సేవకులుగాజెప్పిరి. ఆరోహణము పూర్ణము అనరోహణము పాడము గలవి పురుషరాగములు పూర్ణాడవములు స్త్రీలు పూర్ణాసామికగాధికములు పురుషులు పూర్ణ అద్భిక స్వరాంత్యములు స్త్రీలు యిందుకువ్యతిరేకములు నపునరాగములు యివి జన్యజనకాది భావములను పొంది నవరసంబులచేత బ్రకాశింపుచుండును॥

91

ఇది శ్రీభారద్వాజసగోత్రీ ఐవిత్రీ వేదుల యశ్చేశ్వరతనూ

భవ సీతారామశాస్త్రివిరచితంబగు

భరతసంగ్రహమునందు

రాగాధ్యాయము

సంపూర్ణము.

తాళప్రకరణము.

సీ. ఆనంద తాండవంబాడు సదాశివు.

పాదంబునందిల బడినయందె

తకిటత ధరికిట దధిగిణ ఝనుఝెంత

యన యాదితాళంబు యనిరిదాని

కాలమార్గక్రియాంగ గ్రహప్రసార

యతి కళాలయ జాతుల నెడిపదియు

తాళంబులకుబ్రాణ తతులనంబుపద్మ

ప్రతిశతంబంగు బరచినూచి

గీ. ముఖతృటిత కాలమేలసంబునకు జెల్లు

నవియువసుగుణ్యమగుచును సగునుక్షణము

కాప్తనిముష కళాభాగకములను ధృత

ధృతయలఘు గురుకాలమందెనయు సాంబా

92

శా||ఆనందంబుతో ప్రదోషతాండవంబు జేయచున్న యీశ్వరుని

పాదంబునుంచి జూరేలపైబడిన యందె తకిటత ధరికిట దధిగిణ

ఝనుఝెంత యని పదహారుశబ్దములుగూ బలికెను నదియె కాక

పాదంబుయ్యెను నదియే తాళమునకు అదిగనుక దానిని అది

తాళంబనిరి. దానికిదశస్రాణములు గలవు, నవయేవి యనిన 1

కాలము 2 మార్గము 3 క్రియ 4 అంగము 5 గ్రహము 6 ప్రస్తా

రము 7 యతి 8 కళ 9 లయ 10 జాతి యీపదితాళమునకు దశస్రా

ణములు, అందు తామరచేకులు, నెకదానిపై నెకటి చొప్పున

నూరు బరచి, నూది మోనతో రంధ్రముగా చేయడగు కాలము
 లవమనంబడును. యెనిమిది లవములు 1 క్షణము-8 క్షణములు 1
 కాష్ఠ 8 కాష్ఠలు 1 నిమిషము 8 నిమిషములు 1 కళ 8 కళలు
 1 భాగము 8 భాగములు 1 అనుద్యతము 2 అనుద్యతములు 1
 ద్యతము 2 ద్యతములు 1 లఘువు 2 లఘువులు 1 గురువు 2 గురు
 వులు 1 కాకపాదము! యివైనమె కాల మనంబడును || 92||

సీ. మార్గముల్దక్షిణమన వార్తకముచిత్ర

చిత్రతరతి చిత్ర చిత్రతమము

లప్తకళాక్రియల నిరిదక్షిణమందు

సందరవార్తి కంబందునెప్పు

నలులషణ్మార్గంబులకును నూహ్యంబగు

మార్గదేశియభేద మమరునుక్రియ

లఘుపంచకముచే చలగునుదేశియక్రియ

పదియమార్గ క్రియం బరగుచుండు

గీ. వక్కటాదిగ పదియారు వరకువరుస

నెక్కొకటి వృద్ధిగాబెంప నొప్పుచుండు

సంగభేదాదినంఖ్యల సంజలంగి

పదియనారు గసంగముల్బరగుసాంబా

93

తా. తాళమునకు మార్గములు ఆరుగలవు యేనిమిదికలలు క్రియగా
 గలుగునది దక్షిణ మార్గము నాలుగుకలలు క్రియగాగలుగునది
 వార్తకమార్గము రెండుకలలుక్రియగాగలుగునది చిత్రమార్గము
 1 కలక్రియగాగలుగునది చిత్రతరము అందుసగము అతిచిత్రము
 అందుసగము చిత్రతమము అనిచెప్పబడును క్రియ మార్గక్రియ
 యనియు దేశియక్రియయనియు రెండువిధములు అందులఘువు

లు మార్గక్రియకును పది లఘుపులు దేశియక్రియకును గలుగును
 అందులంగములు 16 వకటి మొదలు పదిహారువరకు వకటొకటి
 వృద్ధిగా పోడశాంగములగును వైసం 1 అనుధృత 2 ధృత 3
 ధృతవిరామం 4 లఘుపు 5 లఘువిరామం 6 లఘుధృత 7 ల
 ఘుధృతరామం 8 గురుపు 9 గురువిరామం 10 గురుధృత 11
 గురుధృతవిరామం 12 ప్లుతం 13 ప్లుతవిరామం 14 ప్లుతధృత 15
 ప్లుతధృతవిరామం 16 కాకపాదం యివియెతాళమునకు లంగ సం
 జ్ఞానైయుండును

౯౩

సీ. గ్రహము ముక్తైరగుల గ్రాలునుసమమతీ

తమునాహతంబన తగ్రహమున

తాళాంగసంఖ్యను తగుర్తిపైనుంచి

న్యూనాంగములమార్గ నుచితమగును

మానసంబునగల మానంబున్యూనాంగ

సమభిన్నమిలను బ్రస్తారమండ్య

పాతాళమనవట్టి పరిధివిల్లుచునుండు

సర్వపాతాళంబు సకలమగును

గీ. లఘుపుచతురస్రత్రిస్ర ఖండంబులనియు

మిశ్రసంకీర్ణముల సంగమెరయజాలి

అభిశిఖరకై లగ్రహాదికముల

సంఖ్యగా నెంన్నుటలు జేల్లునతముసాంబా

94

తా. గ్రహము మూడువిధంబులు అవియెట్లన గీతతాళములు సమా
 నముగా గ్రహించునపుడు అదిసమగ్రహము గీతముకన్న ముందు
 తాళముగ్రహించునపుడు అనాహతగ్రహము గీతముకన్న వెనుక
 తాళముగ్రహించునపుడు అతీతగ్రహముఅగును ప్రస్తారము తాళ

ముయోక్క అంగమును పైనుంచి దానికన్న తక్కువసంఖ్యగల అంగములు చేర్చి సమానముగా తెగుట ప్రథమగును అనగా దేన్ని ప్రస్థరింపవలయునో దాన్ని పైనుంచి దానికింద దానికన్న తక్కువసంఖ్యనుంచి దానికి కుడివైపున మొదట సంఖ్యకు సమానముగా అంగముల నుంచవలయును పునరుక్తులు రాకుండునట్లు స్వరప్రస్థారమువలె సరిచూచినవలయును, దృతంకింగ ధృతమును అనుధృతముక్రింద అనుధృతమును వుంచవలయును॥

1 అనుధృత 3 ధృతవిరా 4 లఘుప్రస్థారము

2 ధృతప్రస్థారం 1-2 మప్రస్థారం 22

11 2-1 112

111 121

211

1111

గురుప్రస్థారము

8

1 1 1 4 1

4 4

1 4 2 1

2 2 4

1 2 2 2 1

1 1 2 4

2 1 2 2 1

1 2 1 4

1 1 1 2 2 1

2 1 1 4

4 1 2 1

1 1 1 1 4

2 2 1 2 1

2 4 2

1 1 2 1 2 1

1 1 4 2

1 2 1 1 2 1

4 2 2

2 1 1 1 2 1

2 2 2 2

1 1 1 1 1 2 1

1 1 2 2 2	2 4 1 1
1 2 1 2 2	1 1 4 1 1
2 1 1 2 2	4 2 1 1
1 1 1 1 2 2	2 2 2 1 1
1 4 1 2	1 1 2 2 1 1
1 2 2 1 2	1' 2 1 2 1 1
2 1 2 1 2	2 1 1 2 1 1
1 1 1 2 1 2	1 1 1 1 2 1 1
4 1 1 2	1 4 1 1 1
2 2 1 1 2	1 2 2 1 1 1
1 1 2 1 1 2	2 1 2 1 1 1
1 2 1 1 1 2	1 1 1 2 1 1 1
2 1 1 1 1 2	4 1 1 1 1
1 1 1 1 1 1 2	2 2 1 1 1 1
1 2 4 1	1 1 2 1 1 1 1
2 1 4 1	1 2 1 1 1 1 1
2 1 1 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1 1

యూరీతిగాలన్నియు సూహింపవలెను

యూక్రిడిమెరువులను జూచినసులభముగా బోధపడును

అందునేర్పడు మొత్తమునకు పాతాళమనికేరు అంగములమొత్తమునకు సర్వపాతాళంబనియును పేరు లఘు పుచతురస్రజాతియందు నాలుగు అనుధృతములు గలదిగాను త్రిస్రజాతియందు 3 అనుధృతములు గలదిగాను ఖండజాతియందు 5 అనుధృతములుగలదిగాను మిశ్రజాతి 7 అనుధృతములు గలదిగాను సంకీర్ణజాతి 9 అనుధృతములు గలదిగాను యెన్నవలయును 94

—* మేరుపుద్ధారణం *—

సీ. శ్వేచ్ఛాగతంబుగాచెలగుతాళంబున
 గలయనుధృతసంఖ్యగలుగునట్లు
 పూర్వపశ్చమదిశల్పించు రేఖలనుంచి
 సంవడ్డముగమరియన్ని జేర్చి
 మూలాది నెకకోష్ఠమునుతగ్గుచునురాగ
 సంత్యపర్యంతమానట్లునిలిపి
 నాదికోష్ఠంబులసందొకట్లునునించి
 క్రిందిపంక్తుల బేశిక్రియలయందు

గీ. సంత్యపాంత్య ద్వాదశమబ్ధులరయ
 వర్జమంత్యంబుసమిక్ష్పవరుసలందు
 వహ్ని వసుభానుకోష్ఠ భావప్రసిధిగ
 సలమునిరుద్రసంఖ్యలుసగునుసాంబా

95

తా. తనస్థిమగు తాళంబునందు యెన్ని అనుధృతము లుండునోన
 న్ని పూర్వాభి ముఖములగు రేఖనువ్రాసి మరియు నడ్డంబుగా న
 న్ని రేఖలును వ్రాయుచూ వాయవ్యం మూలమొదలుకొని న
 గ్నిమూలవరకు నెకొక్కకోష్ఠమును తగ్గించుచూ సత్యమగుప
 ర్యంతము వ్రాయవలయును వాటిపైనితాళాంగములు గుర్తులు
 గా వేయవలయును వాటిక్రిందిగళ్ళలో నొకటొకటిగా సంకెలు
 వేయవలెను అండ్రిక్రిందికి విషమకోష్ఠములయందు చివర
 రెండుగళ్ళు-8-4-12-గళ్ళునదిలి అంత్యాది సమగళ్ళయందు 3-8
 12-గళ్ళకు ప్రతినిధిగా 3 7-11 చేర్చుకొనవలెను యీక్రిందిచ్చ
 క్రమును జూచినస్పష్టమగును. యీప్రతినిధియను ధృతమేరువు
 సందు మాత్రమేగలదు. ధృతాదిమేరువులయందు ప్రతినిధిమా
 త్రముయండుదు

95

సీ. చతురస్రజాదిగాజలగు జాతుభయందు

ద్విగుణంబులై క్రియద్దేజగిల్లు

కళలనంబడుశీత కరరవిరుతునజ

వరశాస్త్రబాణాణా వాఙ్మీవిదులు

తాళమధ్యంబునదవులు కాలములయ

యగిమన్య ధృతవిలంబంబులందు

మయకాలమును శిధ్ధమనగజలంగును

ధృతమర్థమగునందు దిష్టదురము

గీ. దీఘముగుచు విలంబమైదేజగిల్లు

యతియునాద్యంత మయములయందునెప్పు

సనుముశ్రోతోతోవహము గోపుఛంబనంగ

తాళబ్రాణంబు లిటుపడిదనరుసాంబా॥

96

తా. చతురస్రజాతిమొదలు కోనిగ్రమముగావక దాకంటె నొకటికి క్రియలురెట్టింపుగాయుడును యెట్లైన చతురస్రజాతికి 1 త్రిస్రజాతికి 2 ఖండజాతికి 4 మిస్రజాతికి 8 సంకీర్ణజాతికి 16 యిట్లగును వీటియందు కళలుగ్రమముగా 1, 12, 6, 9, 6, 5, 4, 2, 1, యిట్లగును తాళమధ్యంబునందుండు కాలములయయనంబడును అందున్వ భావజన్యమగునది మధ్యమకాలమనంబడును దానికిరెట్టింపుగ్గాదు రయునేయునది ధృతకాలమగును మొదటిదానికంటె ద్వీర్ధమగునది విలంబకాలమగును యతిమూడువిధంబులు 1 సమయతి 2 శ్రోతోవహయతి 3 గోపుఛయతి తాళాంగములలోమొదట గొప్ప సంఖ్యయుండు సేనిసమయతి మయముచనున్న శ్రోతోవహయతి అంత్యంబుననున్న గోపుఛయతి యిట్లదశప్రాణములు సధిపూర్ణము॥

96

8 చతురశ్రజాతి పతకం

రి	1	రి	అంగములు		
3	6	10	18	31	56
	10	22	14	91	180
	16	34	72	147	298

అంగములు

సంఖ్య

పాతాళం

మహాపాతాళం

చతురశ్రజాతి ప్రస్తారమందు అనుధృతాద్యంగముల సంఖ్యదెలుపు పథకము.

అంగము	ధృమ	స్వ	దృ	ల	గు	స్వ
౧	1	1	0	0	0	1
౦	2	2	1	0	0	3
౦౦	3	5	2	0	0	7
౧	6	10	5	1	0	16
౦౦	10	22	10	2	0	34
౧	18	44	22	5	0	71
౦౦	31	89	44	10	0	143
౧౦౦	56	174	89	22	1	286

10 త్రిశ్రజాతి అనుధృతమేరువు

	౧	1	6	౮
	౧	1	0	5
	1	1	0	5
	౦	1	0	4
౧	1	0	3	3
	1	0	2	2
1	0	1	1	1

15

త్రిశ్రజాతిలదృతాద్యగములసంఖ్య పథకము.

అంగ	భేద	అను	దృ	ల	గు	ఆద్యం
८	1	1	0	0	0	1
०	2	2	1	0	0	3
1	4	5	2	1	0	8
५	7	12	5	2	0	19
१	13	26	12	5	0	43
०	25	56	26	12	1	5

త్రిశ్రజాతిలదృతాద్యగములసంఖ్య పథకము.

16

५	१	1	3	దృ
०	1	3	6	2
८	1	2	3	6
1	1	1	2	3
4	7	దృ	హి	సం

త్రిశ్రజాతి లఘుమెరుపు దీపక మెరుపు

17

५	१	2	5	10	1	ల
1	1	2	3	5	8	14
1	1	2	3	5	8	14
1	1	2	3	5	8	14
1	1	2	3	5	8	14

18 త్రిశ్రగురుమెరుపు దనుమెరు.

८	०	1	५	१	1	1	గు
1	1	2	4	7	13	24	గు
1	1	2	4	7	13	24	గు
1	1	2	4	7	13	24	గు
1	1	2	4	7	13	24	గు

మిశ్రజాతి మొదలగునవి యీ ప్రకారము పూరింపవలెను.

సీ. కాక పాదమునందు గలుగు భేదములెల్ల
 యాదితాళములంచు యనిబుధులు
 దృతహీనమైనచో ధృవభేదము లేయగు
 నటప్రుత భేదములనగి డెల్లు
 గురుధృత భేదముల్లు దురుగామరిమగు
 ద్విప్రుటగురువునను దేజరిల్లు
 లఘు ధృత భేదములగు చూపకంబన
 లఘు భేదమేక తాళింబులగును

గీ. నరుసప్రభాంహృణ రాజన్యవై శివ్యహృద్ర
 సంకరకులోద్భవములంచు సంగన్న తింప
 బడునుచతురస్రజాతిసంబు బరిగిఖండి
 మిస్రసంకీర్ణముల నంగమెరయుసాంభా

తా. కాక పాదమును బ్రస్థదింపగా బుట్ట భేదంబులన్నియునుఁబడితాళం
 బులనియును సందు వకధృతమును తగ్గించి బ్రస్థించిన భేదంబుల
 న్నియును ధృవతాళి భేదంబులనియును ప్రతప్రస్థార భేదంబులు
 అటతాళి భేదంబులనియును గురుధృత భేదములు మఱమితాళి భే
 దంబులుగాను గురుప్రస్థార భేదంబులు ద్విప్రుటతాళి భేదంబులుగా
 ను లఘు ధృత భేదములు రూపక తాళి భేదంబులుగాను లఘు ప్రస్థా
 ర భేదములు యేకతాళి భేదములుగాను కొండరుపూర్వభరితాచా
 ర్యులు జెప్పిరి చతురస్రజాతి ప్రభాంహృణజాతిగాను మిస్రజాతి త్రి
 యజాతిగాను ఖండిజాతి వైశ్విజాతిగాను మిశ్రజాతి సోద్రజాతి
 గాను సంకీర్ణజాతి సంగరజాతిగాను చెప్పిరి॥

96

సీ తగణప్రుతంబుల తనరుచంచత్పుట
 చలగుభగురులు చాచత్పుటంబు

పుత్రలఘుతగణంబు పుత్రతనఘముపట్టి
 తాపుత్రికనగను తనరుచుండు
 మగణంబునాద్యంత మగుపుత్రంబులగూడ
 నదియనంపద్వేష్ట మనగదనరు
 మగణముద టమనంగ నుజంనొందు
 నాదితాళంబగు నరయలఘువు

గీ. దర్పణేఛగుదుగధృత ల్దవులుగురువు
 మదివిరామాంతధృతలఘు మండనగును
 నరయనాద్యంతలఘువన లద్వతముల
 శింహ్వలీలయునగు ననజెల్లుసాంబా॥

98

మార్గతాళములు	దేశీయతాళములు
చంచత్పుట 8 8 4-12	అదితాళం-4-
చాచతుఃట 8-4-4 8	దర్పణేఛ -2 2 8 .
షట్పితాపుత్రిక 12 4-8 4-4-12	మండనం -2-4-1-
సంపద్వేష్టము 12-8 8-8-12-	శింహ్వలీల-4-2-2-2-4-
పుద టము 8 8-8-	

సీ. కందర్పతాళంబు కగుశృతద్వందంబు
 మగణంబునకు పూర్వమమగు నేని
 ప్రత్యంగతాళమై ప్రబలునుమగణంబు
 వెలిలఘుద్వందంబు వెలయునేని
 నందువిరామాంత్యమగు గజలీలందు
 లఘు గురుప్లుత త్రిభిన్నంబటండ్య
 లఘుశృతదుగగురులగు వీరశౌర్యంబు
 యంత్యవిరామంబు లఘుయుగంబు

గీ. హంసలీలయనంగ జెండ్లు లరుచుండు

వణాభిన్నంబుధృత లఘుబాహుగురులు

సగణమాద్యంత ధృతలనున్నచి బెసంగి

లగణపుతములురాజ లీలయగుసాంబా॥

99

కందర్పతాళం 2-2-8-8-8

వీరివిక్రమం 4-2-8-8

ప్రత్యంగతాళం 8-8-8-4-4

హంసలీల 4-4-1

గజలీలతాళం 8-8-8-4 4

వణాభిన్న 2-2-4-8

త్రిభిన్న తాళం 4-8 12

రాజలీల 2 4 4-4 2 4 12

సీ. రంగజ్యోతకమసరంజల్లు మగణంబు

లలితలఘుప్లతలను బెసంగ

రాజతాళంబనరాజల్లు గురుప్లత

కరనేత్రధృతప్లత గలయుగంబు

వరవణినియన్వడు వాద్ధిధృతలను

గురువుసంత్యంబును గూర్చునేని

మదనమోదినియన న్మహినిబ్రకాశించు

జలజద్వయంబున జంఘుమీరి

గీ. భగణయుగధృత గురువుతోబరగునేని

లఘువుధృతనేత్ర సగణంబులయ్యేనేని

తగణవాద్ధివిరామ ముల్తనరునేని

సతప్లతలవణా మాలతౌసతముసాంబా॥

100

గంగజ్యోతకం 8 8 8 4 12

రాజతాళం 8 12 12 2 2 8 4 12 12

వరవణిని 2 2 2 2 8

మదనమోదిని 4 8 4 4 4 8 4 4 8 4 4 4 8 4

బ్రౌహ్మణవణః మాల 8 4 4 8 4 4 2 8

క్షత్రియవణః మాల 4 2 2 4 4 8

వైశ్యవణః మాల 8 8 4 1 1 1 1

శూద్రవణః మాల 8 8 4 8 4 8 12

సీ. రంగప్రదీపమైరంజిలు తగఁజంబు

గురుపుతల స్త్య ముస్థూర్పునేని

హంసనాదంబననగు లుపుతములు

భుజవ్యోమగురుల బెంపోదవునేని

యలగురుగణములుయగు శింహ్వనాదంబు

మల్లికామోద మనంజలంగు

లలచతుఃపుతల జెన్న లుసాల్యపులీల

లఘుపువారి ధిఘతలనుజలంగ

గీ. రమ్యభుజస్థిత లఘుపుతరంగలీల

తనరురంగభరణ సంస్థితలప్లతములు

తిగణలఘుగురుప్లతములు తగుజయశ్రీ

నగుజయనందలల మగణములుసాంబా

101

తా||రంగప్రదీపం 8 8 4 8 12 సాల్యపులీల 4 2 2 2 2

హంసనాదం 4 12 2 2 8 తురంగలీల 2 2 4

శింహ్వనాదం 4 8 8 4 8 రంగభరణం 8 8 4 4 12

మల్లికామోదం 4 4 2 2 2 2 జయశ్రీ 4 8 8 4 8 12

జయానంద 4 4 8 8 8

సీ. లఘుధృతద్వందంబు లగుప్రతితాళంబు

మకరందతాళమ నన్జలంగు

భృతయుగస్మగురులుదిన. మంగళంబగు

సగణద్వయంబునసంమృదముగ

లఖ-గురుప్లుతగురు లఘుప్లుతంబులచేత

కీర్తియనంగను కీర్తిగాంచు

ప్లుతగురుప్లుతగురు లోపలులిజయసంక్షా

వీరమర్యసగను వేలయననలు

గీ. భగురుయుగ్మంబు నీరదంబగునగురువు

నగణమునుగూడ ప్రతికీర్తినాజలంగు

జగణలఘుభృతయుగళంబు జయమటండ్వ

భుజలఘుబాహువులు కుఘుక్కుగునుసాంబా॥

102

తా. ప్రతితాళం 4 2 2

వీరమరిమి-4 4 8 4 4 4

మకరదం 2 2 4 4 4 8

నీరదము 8 4 4 8 8 4 4 8

దినమంగళం 4 4 8 4 4 8

ప్రతికీర్తి 4 4 4 8 4 4 4

కీర్తి 4 8 12 8 4 12

జయ 4 8 4 4 2 2

విజయ 12 8 12 8

కుఘుక్కు-2 2 4 4

సీ నగణప్లుతాక్షులు నగురుయుగ్మప్లుత

ల్లలప్లుతలఘువులు తపలయుగము

నగుశింహ్వానందన మనగనిస్సాకరం

లఘుభృగ్విరామం బులలరుసేని

భలపయములనెన్న బడుశింహ్వాక్రిడన

జ్జగముత్రభంగియై జలగుచుండు

నగణంబులఘుప్లుతల్ని రయశ్రీరంగంబు

రతిలీలనగణంబు రగణయుగము

గీ. నాల్గుబింధులుగురువును నగునురమ్య

తాళమనగను భృతయుగ్మతతియగణము

ధరపరాక్రమ తాళమైదనదు ఘండు

మగునులఘ దుగలను శుభంబరునుసాంచా 103

తా. శింహస్వనంపన 4 4 8 12 2 8 1 8 8 2 2 8 8 4 1 12 1 8 8 1 12 1 1

నిస్సాకరం 4 1 1 శ్రిరంగం 1 4 4 4 12

శింహస్వక్రిడి 4 4 4 4 12 4 8 8 రతిపీల 4 4 8 8 4 8 8 4 8

త్రిభంగి 4 8 4 8 రమ్యం 2 2 2 2 8

పరాక్రమం 2 2 4 8 8

శుభం 8 8 8 4 4

సీ. తలముశ్రికీర్తి నాదగుచతుర్బిందువు

ల్పాద్వ్యం త్తిగురు వులసమరునేని

బిందుమాలినియ సంశేరోందులఘయుగ్మ

దృగ్విరామాంబోధి ధృతలసమము

లలనభజ్వాప్లుతలను లక్ష్మీలీలగు

అభినందితాళమాల లనలసలు

నుద్వీక్షణంబనను చితమానగణంబు

గురుశృతప్లుతములు ఘూర్జరంబు

గీ. అంతగపుక్రీషస్థిత విరామాంతశృతయు

మల్లతాళంబునగునయ మాంత్యలఘువు

దీపకంబగుశృతయు గద్విలఘుగురువు

నగణలఘురువులు నటసంబుసాంచా॥

104

తా. శ్రికీర్తి 8 8 4 4

బిందుమా } 8 2 2 2 2 8

లిని }

సమతాళం 4 4 1 1 2 2 2 2

లక్ష్మీలీల 4 4 4 4 4 8 4 4 12 12

అభినంద 4 4 4 4 4 4 4 8,
 నుద్వీక్షణం 4 4 8
 ఘూజరం 12 12
 అంతరక్రిడ 2 1 2
 దీపకం 2 2 4 4 8
 మల్లతాళం 4 4 4 4 4 4 4 8 4 4 4
 సటతాళం 4 4 4 4 8

సీ. లఘుధృతసగణంబు లగునందితాళంబు

లఘుధృతశ్చైత్రీ గురులగులతాంగి

ఖండకంకాళంబు కగులఘుయగణంబు

ధృతియేకతాళమై దెబడిల్లు

సగగురువ్రలచేతనగును కంకాళంబు

తగణంబునమను సతగుసటండ్య

యగణంబు విషమంబు యగుచతుస్థాళంబు

గురుధృతశ్చైత్రీయంబు గురుగుగాను

గీ. లఘుధృతమున భంగ తాళంబునగును

రాజలీలాలిలాసంబు రగణధృతయు

లఘువిరామంబు లఘుసేఖరమనగును

కరధృతివిరామములనుసరించి ముసాంగబా॥

105

తా. నందితాళము 4 2 4 4 8

సమకంకాళం 8 4

లతాంగి 4 2 8 8 8 8

రాజవిలాసం 4 4 2

ఖండకంకాళం 4 4 8 8

లఘుసేఖరం 4 1

యేకతాళం 2

సంకరం 2 2 1

కంకాళం 8 8 8 8 8 8 8

విషమకంకాళం 4 8 8

చతుస్థాళం 8 2 2

అభంగతాళం 4 12

సీ. నగునగణము మగణము తనభతనగను

లనితంబుభుజధృత లఘుగురువులు

రమణియ్యలఘుగురు లగురతితాళంబు

నాలుగుధృతల చేనగునుకరుణ

దగనారుధృతల చేతగునుషట్తాళంబు

కరిబిందులఘు స్థుతల్కమలమగును

నయధృతలు జగణంబునారాయణి

పార్వతీశత్ర మింపలరుచుండు

గీ. లముధృతాద్యంతములను జెంన్చులరునేని

నలనలంబులు యగుశివనందినియన

బాహుధృతస్థుతగురువులు ధారతియును

గలపలంబులు గరుడంబుకగునుసాంబా॥

106

తా. వసంత 4 4 4 8 8 8

కమల 2 2 4 12

లలిత 2 2 4 8

నారాయణి 2 2 4 8 4

రతీతాళం 4 8

పార్వతీనయనం 2 4 2

కరుణా 2 2 2 2

శివనందిని

4 4 4 4 4 4 8 4

షట్తాళం 2 2 2 2 2 2 కళ్యాణి

2 2 12 8

గరుడతాళం 8 4 12 4

యిదిశ్రీభారద్వాజ శగోత్ర పవిత్రవేదల యజ్ఞశ్వరతనూ

భవశీతారామశాస్త్రి విరచితంబగు

భరతసంగ్రహమునందు

తాళప్రకరణం

సంపూర్ణము

పాదప్రకరణము.

॥॥॥॥

సీ. పరగపాదాధ్యాయ పథతుల్యచియింతు
 పునీతికరణంగ పూహలమరు
 అంగవిక్షేపంబు ఆరభటివృద్ధి
 ననననించిన భావమతిశయించి
 తాళానుగుణముగా తనరెడినటుపాద
 విన్యాసరూపమై వేలయుచుండు
 నదితాండవంబున నలరుచుచుమూడు
 దేవులనన్మరి నైజరిల్లు

గీ. అంగమాత్రాను విక్షేపణంబుచేత
 నటునెదదకృతకర్మంబు నటనమగును
 నతిమృదులరాగకరణ గుణానహంబు
 కైశికియతంబులశ్యంబు కరముసాంబం॥

107

తా. పాదాధ్యయంబునందు గలగీతులు చెప్పెదవినుము యెత్తిచేయ
 దగు కరపాదాన్వితంబగు దేహవిసేషములు ఆరభటివృద్ధి ప్ర
 ధానంబుగా భావమునృద్ధిచేది
 తాళానువర్తియై ప్రకాశించు నటునిపాద విన్యాసరూపంబు
 తాండవంబనబడును నదియుమూడు గీతులై యుండును దేహవి
 ష్టేషణముచేత నటునిపాదములచేత నాచరింపంబడు కర్మనటనమ
 నంబడును అతికోమలంబుగాజూపు దేహవిన్యాసకర్మంబు కైశికి
 పృథ్విప్రధానంబై లాస్యంబనబడును

107

సీ. వివిధరసాదుల లెలుగోందోనాట్యంబు

శుభకార్యములయందు చూడగును

పాదవినాస్యంబు బరగందుద్వివిధమై

సమమువక్రముల సస్పష్టదముగ

నవినాల్గువిధముల సంగ్రహకాశించు

ముందువెస్కకు పార్శ్వములనుచెంది

బ్రాణపంచకమందు బ్రబలునుపుంఖత

సగఘట్టతంబు బ్రసారితంబు

గీ. లంఘనముకుంచితముల జెంపెలకుక్క

మూడువిధములు మధ్యాగ్రములములను

దనరుదోధూయరక్తి విదారితప్ర

కంపమునువిశ్లేషము పంచకలలుసాంభా॥

108

తా. అనేకవిధములగు రసాదులచే బ్రకాశించునాట్యమును శుభకా

ర్యములయందు చూడవలయును అందుపాదవిన్యాసంబు రెండు

విధములు 1 సనుపాదము 2 పక్రపాదము అందువక్కోకి

దానికి న్యాసం 4 విధములు 1 ముందుకు 2 నెనుకను 3 కుడి

ప్రక్కకు 4 యెడఘట్టకకు పొందినాల్గువిధములు అందువ

క్కోకి కదానికి అందుబ్రాణములుగలవు 1 పుంఖతము 2 సగఘ

ట్టతము 3 బ్రసారితము 4 లంఘనము 5 కుంచితము అందువక్కోకి

కదానికి కర్మమూడువిధములు 1 మూలమును 2 మధ్యమును

3 అగ్రమును పొందును వీటికికలలు అందువిధముగాగలవు

1 దోధూయము 2 రక్తి 3 విదారితము 4 ప్రకంపము 5 విశ్లే

తము

108

సీ. గురులఘుసమములగు శున్యాశ్రితయంబు

చటకము నాగిహంసముకపోత

దోలానురూపమై దోచునుగమనంబు

మండలంబులు నాల్గమరును శితము

వామావృతంబుగా నర నెఱిజుక్రంబు

దక్షి శివృతమనందగు ఘృశితము

పూర్వావృతంబై నపురుషుకాతమందగు

పచ్చిమంవృతము గుపాటవంబు

గీ. తాళములను గ్రహాంతరాలలోని

పాదములచేత బ్రహ్మరీతిల కిహాపు

ధీయులనంగితి నీవీతినియచలయు

పాపకాద్యైవ్యత నింపిపాపంబుగా

109

తా. న్యూనం 3 విధములు 1 నన్యాన్యం 2 లఘున్యానం 3 గురు

న్యానం పీడితులగుచుచుండును అందునాల్గియుండును విభిన్నక పాము

హంసపావురము పుష్పంబు విధములైయుండును పీడికిమండలము

లు నాల్గవిధములు యెఱుంగునై నుకొనిండు చక్రము ను శితమని

యును కుడిగానిండు చక్రము ఘృశితము మందగుచుదిగుగు

చక్రము పురుషుకాతము నెనుకనుచుగు చక్రము పాటవము

అనబడును ఇందుతాళములనెనె గ్రహాంతరాలలోని పాదము

లచేత బ్రహ్మరీతిల భావప్రపంచితల సహాయముచేత ఇందుగ

లవి సేపంబులు గ్రహింపవలయును

109

సీ. హరనాగధరశాలి హయసక్రోధన

త్సగితసన్మృగవంచ మిప్రయుక్త

భానువారమునందు భక్తియుక్తంబుగా

భరతశాస్త్రార్థము ల్పరగగూర్చి
 దశశతోత్తరము వైదగుసీసపద్యము
 లైసినమద్విరాచె జెకోనుండు
 ధరనిదినాచంద్ర తారకంబగుచును
 నీకటాక్షంబు చేనెగడుగాత

గీ. భక్తియుతముగ దీనినిబరనసేయు
 బుణ్యబురుషులు వసుయశఃపూర్తివెంది
 ధరనుశ్రితైలవాసుని దయకుపాత్రు
 లగుచుమోక్షపదంబు నందలగుసాంబా॥ 110

తా. 1811 శాలివాహనశకమునకు నదియగుక్రొధన॥ నూఖనుభ
 5 భానువారము రోజునభరతశాస్త్రంబులెల్లను బరిశీలించి భక్తి
 తో నూటపదిశీశపద్యములను జేలిమీకు నమర్పణముగా వించె
 ను దీనిగ్రహింపవలయును భూమియందు నీకటాక్షమువలన
 ఆచంద్రతారకముగానిగ్రంథముయొందు గాక భక్తితోనిది బరన
 చేయు పుణ్యపురుషులు యశోధనవంటులై శ్రితైలవాసునిదయ
 కు పాత్రులై మోక్షమునెంచుదురుగాక 110

యిదిశ్రి భారద్వాజసగోత్ర పవిత్ర వేదుల యజ్ఞేశ్వరతనూ
 భవశీతారామశాస్త్రి విరచితంబగు
 భరతసంగ్రహమునందు
 పాదప్రకరణము
 సంపూర్ణము

శ్రిసాంబ శివార్పణమస్తు

ర స ప్ర దీ పి క.

శ్రీ

ర స ప్ర దీ పి క.

ప్రథమాశ్వాసము.

సీ॥ శ్రీహరిసంగెడి వేదశైలరమానాథు పాదారవిందముల్
బ్రణుతింజేసి । కానెషశ్రీభాష్యకారకురామాత్యులను నాత్మనిష్ఠతో
సభినుతించి యశ్వినీదేవ సమార్చనగావించి ధన్వంతరుని ప్రసాదంబు
వడసి । బాహుకూదుల నెల్లఁబ్రస్తుతిగావించి కలశసంభవునియంఘ్రులు
దలంచి । యాదివైద్యుల కెల్లఁ జోహారుఁజేసి । మునుల నెల్లరఁ బ్రా
ర్థించి మ్రోక్కితలచి । యాంజనేయులఁ బూజించి యాంధ్రభాష ।
గవితఁ జెప్పిన వైద్యయోగంబులెల్ల॥ క॥ శ్రీవత్సగోత్రజనితుండ ।
శ్రీవైష్ణవపాదపద్మసేవారతుడన్ । శ్రీవేంకటాభిదాసుడ । శ్రీశైల
యుముడుంబయసగఁజెలఁగినవాడస్ ॥ శా॥ శారీరంబునిఘంటు ప్రవృ
గుణమున్ సంఖ్యానిదానంబునా । దారంబై సరసప్రదీపికయుసూత్ర
స్తానమున్ ధాత్రిలో । సారంబై సచిత్సంగ్రహముభైషజ్యంబు బా
హుటమ్మింపారంజూచితీవేదశైలపతిపాదాబ్జంబు లేప్రాపుగన్ ॥ గీ॥ శై
లసిన్లుగ సూత్రప్రదీపికయును । దెనుగుగావెంతునుజనులువినుతీసేయ ।
పారదోత్పత్తియపాణిజ్ఞానర్వ । రత్నలోహదులప్రకరణములెల్ల ॥
వీ॥ అనుచుసీప్రకారంబునసశ్వనులుధన్వంతరికి జెప్పినతైరంగున సగ
స్త్వండాత్రేయునకిట్లనియె॥ క॥ తారకదైత్యుడు బ్రహ్మనుగూరిచి
తపమాచరించికుటిలాత్ముడై । ధారుణినెవ్వరుసతనిని । వారింపం

మాటకుగాఢమూర్ఖయటండ్రుయా । పారదానకుచాపులేదనిబల్కె-
 శంభుడుమున్నుగాన్ ॥ గీ ॥ పారదంభాకటియే సులభంబుగాని । సూ-
 తమిశ్రకమములు రెండునూతులిపుడు కాసరావుతుపారంబుగప్పుక-
 తన । నవనిజనకులబోవరాదచటకెపుడు ॥ సీ ॥ భక్షణంబునుకరస్సర్వ-
 నంబునుదానమునుధ్యానమును పరిపూజనంబు । లనపంచవిధములై
 యమరుపారదపూజ భక్షణంబునసర్వ పాపహరము । స్పర్శనంబున
 ముక్తిసత్యంబుగాగల్గు దానంబునను తులాదానఫలము । ధ్యానంబు
 బ్రహ్మహత్యాదులసణగించుపూజింప శివకోటిపూజఫలము । రసము
 రసమని పల్క సర్వోపహరము । పచ్చిదియుశుద్ధియైనదిబద్ధమైన ।
 యదియుశివబ్రహ్మహారూపమనుచు తార్జ్య । మునులుజెప్పిరి యా-
 శ్రేయ మునినరేణ్య ॥ గీ ॥ హరునిశేజస్వరూపమై యమృతమైన ।
 పారదమునిందజేసిన వారుబ్రహ్మ । కల్పశతములుబహు సరకముల
 యందు । మునుగుచుందురుయా తేయమునివరేణ్య ॥ సుగంధవృత్తము ॥
 అనయుమిట్టిపారదా మృతాంబవార్తితోడభూజనులుకాయసిద్ధి సేవ
 జేసిమేలుగలిగియే । వనటలేక మృతియులేక వార్యసత్వసంపదల్ ।
 ఘనతంగలిగియుందురెల్ల కాలముస్మృహూత్సతన్ ॥ శా ॥ ఆరీతింద్రద-
 శత్వ మొందిజనులూభీష్టంబునెందన్ గునా శీరుండాత్మనెఱింగిభీతిగడు-
 రన్ శ్రీకంఠునిన్ వేదినన్ । దోరంబై నెలకొన్న ద్వాదశ మహాదో-
 షంబులన్ దుంచెనిన్ పారంవాటినెఱుంగజెప్పెద మహాత్మావేరు
 వేరుండగన్ ॥ సీ ॥ మలమగ్నిగరళచాపల గౌరవాఖ్యదోషములననైదు
 నై సగ్గికములు । ఫలిభూతైలదోషంబులకూడునునాగవంగమునఁడు
 నాల్గుబుట్టు । నమరగానీయేడు నౌదికంబులై సప్తకంబాలను సౌజ్ఞ-
 నుండు నిలత్రయోదశ దోషములు పాదరసమందు ప్రిబలంబులై
 యుండు భవ్యచరిత । వాటిపేళ్ళనుశుద్ధులు వాటిదోష । చేష్టలును

నీకు వేర్వేర జెప్పిదింక । వినుముశంకరుమదిలోనవినుతిజేసి । యశ్వ
 నులుమున్ను జెప్పినయట్టితెరగు, క॥ మలదోషముచేనుదరం । బల
 వడుమూర్ఖయునుబుట్టినంటుగుణంబునం । బలవేగములకట్టును । బలి
 మిగదాహంబుగుట్టుబ్రబలతఁజేయున్॥ సీ॥ విషదోషమున మూర్ఖ
 వెనమృత్యువును జేయువడి గురుత్వమాకుండ వహి జేయు । చావల్య
 దోషంబు చనటికుట్టువుజేయు పుట్టించునప్తము భూమిజంబు । శైల
 దోషంబది జాడ్యమొనరఁగ జేయువాతపైత్యము జేయువాఁజంబు ।
 వడిగలయానాగవంగదోషంబులు గలగండగు ల్మరొగములుసేయుఁ ।
 గాన నస్తాదశాఖ్యసంస్కారములును । హేనుఁజొనరించెమున్ను
 రసేంద్రిమునకు ఫలములెన్నైనశుద్ధులపారిదంబు । సేయవచ్చును
 నోటాకుసేయరాదు॥ సీ॥ సూతంబుస్వేదనచేత తీవ్రంబగుమర్దనంబు
 సను నిర్మలమునగును । మూర్ఖునచేదోష ములువాయుసూతమధ్దా
 పనశ్వేతత్వమాపుసేయు । పానత్రయము గనసూతంబమృతహ్మను
 నవినవిరోధంబునాప్యాయనంబు నియమనవిధిచేత నిలుచును కదలక
 తపనంబునను ముఖధాతువబ్బు । వాసనంబున యోగనివాసమగును ।
 చాలనంబునఫలములుజాలఁజేయు । జారణంబునబంధమౌపారిదంబు ।
 కోడమశుద్ధులుమేలు శ్రీకంఠుడెఱుఁగు॥

శా॥ ఆనాలుప్పకటుత్రయంబు కలబంధల్లంబునన్నూరియా ।
 రావిన్నిష్టములోనసూతమిడి బట్టనట్టి వేలొండఁగా । పావీరంబున
 చచ్చుభాండముననోజంగట్టియామీదట । వైవనన్నూడు పుతంబు
 లగ్నినిండినం స్వేరాఖ్య జెన్నెందుచున్॥ సీ॥ కరుధూపము తీకఁటు
 కంబు బెల్లముపసపు తెల్లనావాల్ పులిచల్లయిటికె । పొడినుప్పు
 పెరుగుగొంగడి పాతయుమ్మెత చిత్రమూలపు వేరుచెక్కజేర్చి ।
 పాదరసానకు శదియారుభాగములొక్కొక్క దినుసేసి చక్కగాను

కలిఁబోసిమూన్నాళ్ళు గట్టిగా మర్ధించకంచు కదోషము కడకు బో
యి । నిర్మలంబగు కాంతితో నిల్చురసము । గానమర్ధనవిధినేయ
గడగవలయు వినుముమలవహ్ని విషదోష విధియునీవు । మహిత
గుణధుర్యయాత్రేయ మానివర్య॥ గీ॥ ఇలనుమలనహ్నివిష దోష
ములనణంప । దలఁచికలబందతిఁఫల చిత్రకములెల్లఁ । గూర్చియేడు
దినంబులుకడియనూర । మూర్ఛవిధియండు సూతంబుమూర్ఛబో
వు ॥ క॥ కదలకసూతము మూర్ఛన్గదిన జలమైన వేడికలితోనైనం ।
బదిలముగగడగ మేల్కను । నదియుద్ధాపన విధండు సవనిముసం
ద్రోల్ ॥ గీ॥ తామ్రభస్మంబు కలిపారదంబునూరి । లిటికెనిడిమంట
వేయగనదియుమీది । ఘటముబ్బునునాగవంగములుబోయ । దాని
మునులెల్ల సూర్యపాతనమటండు ॥ గీ॥ అరనాళంబుతో సూతకా
భ్రకములు । గట్టిగానుంచికుండలోబెట్టికుండ । యడ్లముగ బెట్టిపెద్ద
మంటమర వేయ । సరసులెల్లనువీర్య గెంతంబటండు ॥ గీ॥ సరిపప
ములుప్పొళిగుబీజములుతిఁఫల । పారదముతోడమెత్తగానూరిమీది
కుండలోబెట్టికిందటికుండజొరగనగ్ని బెట్టనధః పాతమండుబుధులు॥
ఉ॥ అరయస్వేదనాదివిఘటన్నిట సూతముమందవీర్యమా । ధారుణి
లోనిరోధనవిధంబొగినేయదురుష్టబోసియా । వేరుపులోనపారదము
బెట్టిజలంబులుజల్లి మూకుడిం । పారగమూసిమీదలఘువై సపుటంచిడి
వండఁగాదగున్ ॥ సీ॥ క్షీతిస్వేదనాదులచే జపలాదికగుణములు రసము
నకధికమాను । నట్టిచాపల్యంబు హరియంపనియమన విధినేయవల
యుపావీణ్యమెసగ । కల్లుప్పువేపచెక్కయు క్షీరికాకోళిగొడ్డుకాకఠ
కెడ్డ గోధుమములు । నబ్జకరంబుసర్వాక్షీనమృతనల్లి గూర్చియైనను
కలకొలదివై । మునుపుజేచ్చినరీతినిమూడునాళ్ళు । స్వేదనంబున వి
ధిపూనిచేసిరేని । సప్తకంచు కములునునై సర్గికములు । బాసిపాదర

సంబు శుభంబులొసంగు || సీ|| షట్పంచకంబునభోకముత్తీయారసర్ష
 ప వహ్నిచిగుబీజములుగొడ్డుకాకరపాతాళగరుడ భూనాగముమ్మ
 రకకా కాశియుచెరుకువెలుగు | శంఖపుష్పియుకాసి సంబుగించెన
 యును కలబంద పిష్పభృ కరకనేల | తాడికలియుపారదంబు మిర్యం
 బులు నాల్లువర్గంబు చేనమరనూరి | రసమువండిన కుండలో పొసగ
 నుంచి | పోలయంత్రోనరసము మూన్నాభృనండ | దీప్నవీధి య
 నబడును తద్దివ్యరసము | కాంతిగోడుత నభోకగ్రాసమడుగు ||
 క|| కలబందరసముపసపున గలియంగమమర్ధించినూతకముపాతనచే ||
 లలితముగనండదోషం | బులఁబాసిశుభంబులొసగు భూతలమందున్ ||
 సీ|| ఇంగిలీకంబున నిమిడియున్న రసంబు తీసెడుమార్గంబుకెలియవి
 నుము | లోయంచుకల్వంబులోన నింగిలికంబు నెకసేరుమాత్రంబు
 నుంచి మియు | వారిజపాకురసంబున నెకరూము జంబీరరస
 మున రూమునూరి | యదిబిళ్ళవలెజేసి యటికెలోనిడిక్కింద నగ్ని
 జ్వలించియు నందుమీద | ఘటముమీదట నొకవేడ కుదురుగట్టి |
 జలములొగిబోయుచును నాల్గురూములొండ | తోడనేపుట్టరసము
 నిర్దోషమగును | మహితగుణసాంద్ర యాత్రేయ మానిచంద్ర ||
 క|| సి ధూర లక్షణంబును | బంధురగతినాంద్రకావ్యవధతితోనా |
 సంధులుతెలియంగ బలికెద | సంధునకును దివ్యదృష్టినిచ్చినరీతిన్ ||
 సీ|| షడుపైపూతలనిచ్చిన కుప్పెలోపలగంధకమేసమపాలురసము |
 గప్పిబట్టినిబట్టిగట్టి కుండలొబెట్టి కుప్పెవాతమ శ్వేతకుక్కుటంబు |
 రక్తంబు వెలిగారయక్తంబుగా నూరియిగిరించివాలుకా.యంత్రము
 సను | పదిలంబునెనిమిది రూములగ్నిని బెట్టిసూరిమూసేసమన్ను
 మొదలదీసి సాంగశీతలమైనవిశ్వాసమొనర | వర్ణమాత్రంబుసేవించు
 వారలకునువిష్ణుచక్రముచనురులవిధముబోలి రుజములను బాపిజనుల

కారోగ్యమొసగు॥ ఉ ॥ పార్థదగ్గంధకంబులొక భాగమునాలుగుభాగ
మానవా । సారముకు పెట్టిపదిర్పూములువండిన కెంపు సొంపుతో ।
ధారుణిబుద్ధిసింధురముదారతనడ్డిగోయెత్తునిచ్చినన్ । భోరునరోగపుంజ
ములు బోనహరించున మోఘవీర్యమై॥ ఉ॥ చొక్కపుమూడుభాగ
ములుసూతమునసీసముగంధకంబునె । కొక్కొక్కపాలుగూర్చుకొని
యోపికతోడుత నూరికుప్పెలో । జక్కక బెట్టిమంట పదిర్పూములు
వైచిన రక్తవర్ణము । నిక్కిలిగల్గి రోగముల మోహించు నమోఘ
వీర్యమై॥ సీ॥ ఇవ్విధంబునఫలియించు సింధూరంబుననుభవింపగవలె
నడ్డిగెత్తు । వందనములనిచ్చి వైద్యుని బూజించి శుభముహూర్తం
బున శుద్ధితోడ । జ్వరితునకును జీలకర్రయుపిప్పళ్ళుబలునన్నులకును
వావిలిరసంబు । రక్తపైత్యములకు శర్కరద్రాక్షయు బహుకాస
లకును పిప్పలియుతేనె । క్షయరోగములకునాజ్యలవంబు బెంపారు
వెట్టి తృప్తులకునువట్టివేళ్ళు । నరుచికి మాతులుంగాదిరసంబునుచర్చ
లకును కేలనత్తుతోడ । గూర్చివైద్యులననుపాన గుణములెఱిగి ।
యగణితంబై నరోగాదులందునుక్తి । బలముచేనిచ్చినను రోగములు
హరించు హరునిసంబంధమైన రసాషధములు॥ క॥ రససంభవ ప్రకా
రము । వెససంస్కారములునీకువివరించితికన్ ॥ రసకర్పూర ప్రభా
వము । పొసగఁగవినుపింతు మౌనిపుంగవ తెలియన్॥ మ॥ లలిపం
చాంగుళధూర్త చిత్రకము మూలంబుల్ రసంబున్ గలిన్ । గలియ
న్నురియుబిళ్ళచేసి యెదుటన్ గాల్పూర గానిచ్చిని । మ్మలనాబిళ్ళను
కుండలోపలను సాముద్రంబుపై బెట్టియిం । పలరన్వండినరెండు ర్పూ
ములకుభస్మంబౌను శంఖాకృతిన్ ॥ గీ॥ పారదంబునుపటికి కుల్బరిబు
ఘడియ । ప్రిభాగాభివృద్ధి గాపూన్నికలిని । మెండుగా నూరియొ
కర్పూము వండునూర్ధ్వ । పాతనంబున సూతంబు భస్మమగును॥

సీ॥ ప్రత్యేకమునునూతభస్మంబునోహంబువెల్లుల్లిమహిసాక్షి వెల్లుకా
చు॥ నిష్కమైతైత్తునన్నిటియెత్తుబెల్లంబుకలియమర్దనచేసికడకఁదీసి ।
దేవుడుదినంబుల కెనయడధూల్గు మాత్రలుగాజేసి మాపుకేపు ।
దిగమింగితొమ్మిదోదినముమజ్జనమాడిమరియేమి ముట్టకమండలంబు ।
కందిపపున్నమునురొలుకాకనీళ్ళు । చప్పిడిగజేసిజైటనంచారముడిగి ।
యున్నజనులకు గోగంబులుండ వెరచు । దేహములుకాంతి గలిగి
యాలోహములుగ॥ మ॥ గళగోగంబులు వాతముల్ న్రణములున్
గడంబులుచ్చులముల్ । ప్రళయంబైనసవా ఫిరంగులును శోభశ్వాస
లున్ । కాసలుందలపన్ మిక్కిలిదంతమాదలునుకీతంబాదిగామాన్వి ।
విర్గలమాకాంతిని జేయుపాదరసభస్మంబానుమానీశ్వరా॥ సీ॥ లఁర
బుద్ధినినరుం డనపధ్యమొనరిరప సూతంబుకోడంబుచేతగెరలి । వా
తంబు పుట్టించువాతులుగెల్లించు మొగి కాశ్యుచేతులు మోగ్గుబోవు
పరుగులుబెట్టించు భ్రమయించుచిత్తంబు దేహంబుపగిలి విదాహ
మొదవు । నటుగానగంధకంబమరతమలపాకుగుచ్చుడినీళ్ళమృగాయ
జీరకముగూడ పాలయుచేతరాసితీగెముష్పంచిరసమును తియ్యఁపెరు
గు । నన్నమునుబెట్టి పేడవుక్కుమరవేయ । రసమువిరుగును గోగముల్
సికిపోవు॥ గీ॥ మందులను మానకుండిన సంనుడెలసి । చక్కదివి
పించియైనబల్కుక్కువైన । బదిలముగనుంచి చప్పిడికుదురుపరచి ।
మాన్పదగుదాచి శాస్త్రసమ్మతిగలుగులు॥ సీ॥ సూతంబుబద్ధమా
రితినీకెరిగింతు నవనిశ్వేతాఖ్యంబులైనగుంజ । దింతున మోదుగ
దేవదారితుపునర్నవిజిల్లేపనిర్నయముగ । బ్రాశ్వర్కకంబునాడ్వి
ములైనపదిగలచెల్లుపువ్వులవిత్తులమరికేస । రమునరిజూచివేర్వరుసగా
బాడిచేసితత్సమంబులచేత తగనమర్చి । నూరించిమరియజాక్షీగంబుచే
నూరియాముద్దసూర్యపుటాగ్నిచేత । జైలంబుతులమెత్తు తగదీసి
సూతంబు ఫలమెత్తు మూపలోపలనుబెట్టి । జైలంబుకిందమొదట
నుంచిహనియైశుభముహూర్తమునందుగెద్దిచేసి నొకముహూర్తము
నగ్నిలోనుంచిపండ । పారదంబు నమోఘమైబద్ధమగునుదానిను
హిమంబు లెన్నగాఢాణుకైన । నలవిగాకుండుమానికు లాగ్రగణ్య॥
మూలినీ॥ అగణితమశిభూషావ్నా పదాసానుపామా జగదభి

నవ దేహ ఛండసర్వానుశోషా । ఖగరమణతురంగా కాస్తుఖోద్దీపి
తాంగా నిగమగిరినృసింహా నిత్యకళ్యాణరంహా॥

—♦గద్య♦—

ఇతిశ్రీమద్వైద్య వినోదశ్రీసత్సగోత్రానుమోదవేదాంతాచార్యపుత్ర
లక్ష్మీనృసింహప్రసాదలబ్ధ కవితాచాతుర్య ముఘంబవేంకటాచార్య
విరచితంబై నరసప్రదీపికయను నైద్యశాస్త్రంబునందు, పారదోత్ప
తయ తత్ప్రధానంబును త్రయోదశదోషనిర్ణయంబును తచ్చుద్ధి
ప్రకారంబును దరదాంతర్గత రససంభవ ప్రకారంబును శిం

ఘారభేదంబులుదుత త్పాకప్రమాణంబును రసభస్మ

ప్రకారంబును తత్సేవావిధానంబును తత్పాక

ప్రమాణంబును రసభస్మ ప్రకారం

బును తత్సేవావిధానంబును

రసఘటికాదిబంధ

నంబుననున్నది.

ప్రథమాశ్వాసము, సమాప్తము.

శ్రీ ర సు.

ర స ప్ర దీ పిక . ద్వితీయాశ్వాసము.

గంధకప్రకారము.

శ్రీలక్ష్మీముఖపద్మవి । లోలనుధాసాంద్రచారులోచనసకల ।
త్యూలోలవిమలసద్గుణ । శీలావేదాద్రినారసింహాస్మపాలా॥ అనేధ
రింపుమశ్వ నులుధన్వంతరికిఁజెప్పిన ప్రకారంబున నగస్తుండ్రాత్రే
యునకిట్లనియె॥ గీ॥ అత్రినందనశంభువీర్యాభ్యుమై । పారదోత్పత్తి
సూక్ష్మరూపంబుతోడ తెలియఁజెప్పితిపార్వతీదేవియంద్రి । యప్ర
భావంబువినమదియద్భుతంబు॥ ఉ॥ శంకరుఁడొక్కనాడుహిమశైల

మునందుననంగభూతిమై । పొంగముగాగబూసి ఘోరభూషణముల
 ధరించివేళియే । జాంకునిదాల్చి తాండవవిహారమునల్లుచు నుం
 డెనరమీ । నాంకుశతాపాతికచలమయ్యె నుచిత్తిముద్దుల్లు
 ర్దుల్లునన్ ॥ ౧॥ అప్పుడాతేతంబుద్విధంబులై యభిశంభకింబుల
 నంబరింగిమహారసోపరస సాధారణంబులకాదులై నానావిధపా
 మాణ వినోదంబులకుకారణంబులై విలసిల్లుచుండు నందులో నభ్ర
 కాదిమహారసంబులెరింగించెద॥ ౧॥ ఘనతపోనిధియభ్రవైక్రాంతమా
 ట్టి । కములువినులాఖ్యమునునైలజంబునన్య । కింబుచలహవ్వా
 యముంసకబుధనమ । హారసంబులుమకాసికులాగ్రగణ్య॥ ౨॥ అంద
 భ్రమకంబున్వేతాదివర్షములచే నాల్గువిధంబులనమరుచుండు ॥ మ
 గొసినాకమునాగ మాండుకవజ్రంబులనునవిగాఢాగ్నియందుగాచ
 పొరలై బ్లిహీనమై పోవుపినాకంబునాగంబునొపెనునాగురీతి । వడి
 కప్పనలెగంతులిడును మండుకంబునజ్రంబునజ్రంబుభాతినండు । ఘ
 నపినాకంబుమలమరికట్టచుంపు । కలనకుప్పుపుడేయునాగాభ్రకంబు ।
 శస్త్రములచేతనైననసాధ్యమైన । నశ్వనిజేయు మండుకాఖ్యాభ్ర
 కంబు॥ ౩॥ మునిపుంగనవజ్రాభ్రక । మనుదినమున్ సేవజేయునట్టి
 జనంబుల్ । ఘనరోగంబులుబాయుచు । మనుదురుదేహముబులో
 హమయమగుచుండునున్ ॥ ౪॥ నవజ్రాభ్రకముకృష్ణ నర్థంబుమైత్తి
 గాపొడిచేసి కలిగొనబోసినట్లు । కలిపిగొంగటనుచేకొలదిని వడెబో
 సిపడునాన్ని జల్లేడుబాలచేత । విశ్వగాల్పానినెల్లెడకులచేత గజపు
 టంబులు యేడుకడునరుచ్చి వటక్వాధమున మూడుపుటములు వే
 యగన భింబుశుద్ధమైయమరుచుండు । మఱియొకవిధంబు వినుము
 కుమారిసము । మేకనెత్తురురంగరావాకుపాల । త్రయమువటశృం
 గములస్పృశ్యమూత్రనను । నూరుపుటములమృత్తిబాండు పాలుపు
 మీగుల ॥ ౫॥ ఘృతమునుగొండిసిప్పలిమి రెంబులతోడూరినభ్రకంబు
 నున్ । సంతసముచిన్న మెత్తుగొనదారుణ మాకఫవాతవిత్తసం । యు
 తిగ్రహణిషయంబులు వియుక్తప్రమేహగుదాంకురంబు । లగ్గతముగ
 జేసిదీపనముగల్గగ జేయసమోఘ పిర్యమై॥ ౬॥ వినువైక్రాంతము
 పతా 1 లెనిమిదికోణంబులారుయెనిమిదియంచున్ । దనరంగ నష్టవి

ధంబుల । ఘనవర్షముగలిగిబరువుగలదైయొప్పున్ ॥ ఉ॥ ఉలవ కట్టు
 నదినం బుడికించికొనిమిల్తో కంచీమూత్రముల్ సీత్రోచిమియు
 నిన్నుపులుసునగంధకమ్మున నెనిమిది పుటములభస్మమైపాలుపుమిగుల
 ప్రబంబునకు సాటివచ్చునై కాంతంబులిడవచ్చునై జంబు లిడినచోట ।
 సనుపానయు క్షీనిదినమునై కాంతంబు పూటకువల్లంశుబు ద్దుకొనిన
 నాయురారోగ్యకరమువీర్యాభివృద్ధి । గలిగినోగంబులెల్లనుతొలగ
 జేసి । సరుచినణగించుతయములనహహించు పీడలను బాపిజనులకు
 బ్రీతిసేయు॥ సీ ॥ ధరమాక్షికంబులుద్దివిధంబు హేమాక్షికము
 తారమాక్షికాఖ్యములనగ । హేమాక్షికంబర్ధి హేమాధమైయొప్పు
 తారమాక్షికమురజితప్రభంబు । రంభాద్రవంబామృతముకుశుద్ధకో
 ద్రవకటిత్రయస్సమూత్రములు గూర్చి । కందలోలమాక్షికము
 బెట్టిడోలయంత్రమునను నండదోషంబు లణగెను । నాముదముచేత
 నాల్గుపుటలుదీర్చి । మాతులుంగరసంబున మాక్షికంబు । సైధ
 నములెన్నువ్దించినకలహోహ । పాత్రలోనుచ పరిశుద్ధభస్మమగును॥
 క॥ సరతముమాక్షికభస్మము । సరిసుత సేవింపరు జవివాదములణగుం
 ధరిగలరసాయనాగ్రే । సరమైరసమునకు పాణసమమైయుండున్ ॥
 క॥ వినువిమలముత్రివిధంబై । కనుపట్టును హేమతార కాశ్యాభముగా
 దనరుచుపర్తులమైమెరు । పునునంచులుగలిగికోణములతో నెప్పున్ ॥
 గీ॥ వరుసతోడుతవిమలమువావిలారు । రసముననురూము నండిన
 బాసగునద్ది । గంధకమునిమ్మపులుసునకలియనూరి । పదిపుటంబులు
 దీర్చినభస్మమగును ॥ చ॥ అమరకటిత్రయంబుత్రిఫలంబును చూర్ణ
 ము జేసిసేతీతో విమలనుచిన్న మెత్తును ప్రవీణతగొన్నను పాండు
 మైత్ర్యవి । భ్రమశయధుజ్వరితయల పారతవాతప్రమేహకుష్ఠపుల్
 కొమరుగమాన్నిమాసపులకుస్థలమిచ్చునమోఘవీర్యమై ॥ సీ॥ విను
 శీలాజతురెండువిధములై విలసిల్లు బలువై నయెడచేవర్వతమునీ ।
 ఒగినినిర్యాసంబుబ్రభవింపగోమూత్ర కర్పూరికాఖ్యలగణనకెక్కి ।
 గోమూత్రకాఖ్యలగుణముల నెప్పుగ్ని నిడిననిర్ధామమై నెడకయుండు ।
 జలమంటకుండినశిలజంమభ్యగగోమూత్రత్రిఫలసముననూరి । యనుప
 మూకునితోడుచ నె సరుకది । గోమూత్రచూర్ణమునీ ॥

ఫలరసమననూరియేర్పడగనన్య । పుటములిడినను భస్మనూకుటిల
మెడలి ॥ మ॥ దీనమయ్యడ్లిగయెత్తుశైలజముబ్రీతింబుచ్చుకొన్నట్టివా
రినయంబుంతుయపాండుమేహ ధుదజంబాదగ్ని మా ద్యంబుల ॥
ఘనకూర్మాదరగుల్మశూలలను రీక్షగ్రంథులన్నాని । మేలొనరు
దృష్టియుపుష్టియుబలమునాయుప్యంబునిచ్చుగృహ ॥ సీ॥ ధరశి
నుయూరతుద్ధము పాలతుద్ధము నశ్యేకంబననెక్కసౌజ్ఞనుండు । పైల
తుద్ధమును శ్యామలమునైయుండును మాయూరకింఠాభమగుచు
నెకటి । తామ్రగర్భంబునైతగమృదునై యున్న సంస్యకంబదిదళ సరగ
నూరి । నిప్పటగాజేసినరాచ్చియగ్నిపై లోష్ణయంత్రమునేడుమాన్లు
గాచ । నసులమపునదిగూషధవందుబెట్టి । విషమునిరిసిండుశూలల
బలమణంచు । ఆన్లుపైత్యబుహృద్ధరలణచికుప్తు । శ్వాసశ్వాసలబో
గార్చుసంయమింద్ర ॥ సీ॥ చలంబుఁజటుకెంపు చాయనారంచుల
బరువునుమెరుపునేర్పడగనుండు । నదీమూపలోబెట్టిపొదిగినున్నపు
రాళ్ళి పుటమేసిజలములబోసితిడియ । పెరిగెద్దమైరిసభస్మముగాఁచు
ననుపానవశమున జనులుగొన్న । ప్రబలంబునాతి పైత్యకఘాది
దోషములచేట్టిదోషములణంచు । సభకవిద్యాభివృద్ధియైయాకలిం
చు । క్రియలుసమకూర్చుజనులకు ప్రియమొనర్చు । చలనుపాయంబు
జెప్పగాజ్ఞలనిక । మహితగుణసాంద్ర యాత్రేయ మవుని చంద్ర
॥ సీ॥ రసకనామంబున పానగునుకఫరి దుర్ధర కార వెల్లభేదములచేత
దళయు క్షమగునునిర్దిశమునిర్దిశమవును కార వెల్లకమును కఫరియొ
ప్పు । పంచగవ్యమునిమ్మపండ్లరిసంబును కాండకనరమూత్రకములు
గూర్చి । యత్తుంబుననువోలయంతాగ్ని చేనండకడమడిననులుకఫరి
కాంచితోడి । నేడుమారులకునుశుద్ధియొసగునదియు । సూతిలోహం
బులకు మేలుబూపుచుండు ॥ నేత్రరోగంబులకు నీడపాత్రమగును ।
మోతకఫమేహజ్వరయక్షుఘాతలణంచు ॥ క॥ మునివరసిమహరిసము
లు । వినుపించితిశుద్ధిగుణప్రవవీణతిములచే । వినుమికనువరసనిధము
లు । నసఘానామదికి దోచినశ్లేఱగింతు ॥ గీ॥ గంధగైరికకాశీస
కాంచికములు । హరిదిశంబునుమశిశిలతాళికములు । మెసరకంకున్తు
కన్యగోళగ్నినిండు । హరసంబులసంగమమైనకాగ ॥ సీ॥ విను

గంధకమునాల్గువిధముల శ్వేతాదివర్ణ భేదములచేవసులోన , శ్వేతంబుబలుపంబురీతి నీకెఱిగింతు మారణక్రియలకు కారణము . రక్తవర్ణంబదిరక్తధాతుర్వాదవిద్యలకెల్ల ను హృద్యమగును . నతిగుర్లభంబుసీలాఖ్యంబురుచిజరా మృత్యుబాధలకాంచు సత్యముగను . సచ్చైచిలక రెక్కలపగిదినుండు . గంధకంబమృతశిలయనగణనరెక్క . శుద్ధుణాననకార్యసంసిద్ధియగును . ముదిమియొలగించు మృత్యువు మడచుడంచు || క || కలుబందమొగలిచన్నలు , కిలగిరిమలయడ్డరసములిజేరులునే లులకయుపుత్రక్షౌద్రంబులు . కిలిపాలను శుద్ధిబొందు గంధకముభువి || గీ || భాండుమునరసమునిడి మీదిబట్టగట్టి . గంధకముఁబూసిమూకుఁపగిదియమూసి పుడమిలోనుంచిమీదట పుటములిడిన . కుండలోఁబారుబంగారుగుడ్డ రీతి || క || గంధకము శుద్ధి నేయక . ముందుచు నేనింపతేజమును బలిమియనా . నందముజెరచునురుజముల కంసుకొనన్ ప్రైత్యదాహకంబులునొదవున్ || సీ || త్రిఫలచూర్ణమునెయ్యితేనెలనంగముల్ గలిపివై ద్వలయుక్తిబలముచేత . పార్వతీపుష్పసంభవనైన గంధక నేనజేసనకార్యసిద్ధియగును . దృష్టిపుష్టిబలంబు దీర్ఘాయువునుపీరియబలమును దననపాచనములు . గలిగించుకుప్పువుల్ దొలగించుయపాండు గోహనామశూలలకడకుదోలు . చర్మదళములు గజ్జనసర్పదమ్మ . రోగములబాపిజనులకారోగ్యమొసగు . గంధముమైని బూయంగ కాయశుద్ధి . గలిగి రోగమయంబెత్తికాంతిమొసగు || సీ || గైరికంబులునెండు గణులింపన్వర్ణగైరికము పాపాణ్యగైరికమనంగ . పాపాణ్యగైరికబహుదోషములకెల్ల కుదురుగాకొంచెపుగుణముగలిగి . స్వర్ణగైరికశుద్ధిస్వర్ణాభయైతుద నెట్టివై మోముగులు నెరిపుచుండు . పరిశుద్ధమానాపుపాలతో భావనల్ జేసి నేపించినంతమించు . నెగురుతీపియునై యుండుదగనణించు . గళములనురక్తప్రైత్యహిక్కలనణించు . ప్రదరిములఁబాపిసేజములపరిహారించు . గానగైరికమునకెన్నగలదెసాటి || గీ || గజముపలనబుట్టుకంకుక్తకంబన . తెలుపుపత్నదనముగలిగియుండు కారమొగరుచేడు గలిగి కేచనమాను || మూలస్థిహగుల్మశూలలకాచు || న|| ఇవి యునరసగులు ముగించాయొక సాధారణరసంబు లెఱింగించెద వి

నుము॥ గీ॥ శారపాపాణకంపిల్లకములువహ్ని । జారనవసారశైలశిం
 దూరములును । దరదకానర్దికయుచుబాదారుత్పంగి । యచరసంబు
 లుసాధారణాఖ్యయంపు॥ సీ॥ ఘనినాథపాపాణములు రెండుశార
 పాపాణంబునుల్లిపాపాణమనగా । శ్లో॥ నైఋత్పార్శ్వ నల్లిపాపాణం
 బు శారపాపాణంబుకాంతిరక్త । పాపాణములుశుద్ధిపడినయమృతం
 జాను నవిశుద్ధిగాకున్న హరిజేయు । నల్లిపాపాణంబుమెల్లనతేలితో
 నెసిర్నూమునండిననెనదుశుద్ధి । శారపాపాణశుద్ధిజంబీరసము । పా
 సిమర్దించి గుడ్డచుపొసగగట్టి । నేర్పుతోడుతున్న పుగటితోన । డో
 లయ్యుత్రమ్మననుర్నూమువండశుద్ధి॥ సీ॥ అమరసౌగంధ్రదేశమునం
 దుగనియందు కంపిల్లకముబుట్టుకాంతితోడ । పాలుపెనియుచునిటి
 కెనాడిరీతి నెరిక్కిననుష్టరుచిచాలంగలిగియుండు । భావనల జంబీర
 ఫలరసంబున జేయ పరిశుద్ధమై నేత్రపటమలఱుచు । వాతహిఘ్నానముల్
 న్నిణములబోకార్చుపైత్యరోగంబుల బారదోలు । కడుపురోశూలల
 హంించుకపమణుచు । మూలరోగమ్ములనుద్రంచుచుదిబుదుంచు
 నుదరములుగుల్మశూలల మదమణుచు । కఠినజ్వరములు విడిపించు
 కాంతినిచ్చు॥ సీ॥ వినునవాసారంబు జనియించురితిసీ కెటిగింతుముని
 వర్యసరసమైన । యురగొమ్మచక్కనునెనరంగభస్మముల్ గావించి
 పీశ్యనుగల్గిపిండ్డి । క్షారముల్ జేసియాక్షారముల్ పిలుపుచ్చు నేనేడు
 మారులగూడివండ । బాలుపొందనదిలోహములకుసూతమునకుద్రా
 నణంబునుజారణంబొనర్చు । పంచగుల్మంబులఱుచుశోభలనదల్చు॥
 నర్మకానలగెలుచుస్థిహలనదల్చు । నన్యవిధుళుకుచాలవిన్నాణమొ
 నంగు । సారమైయుండువినునవాసారములను॥ చయతివరయగ్నినకి
 పుగ్గిహంబులమాదిరుహాభిచేబహి । ర్ణతమయియెండచేకరమగట్టిన
 పావకజారమంపునం । తతమును నేవజేసిననుదాదావాతక ఫాదిదో
 షముల్ । గతముగ జేసిజారముకాంతియు సూతములిచ్చునేర్పున॥
 క॥ తతగిరిసింధూరముప । ర్వతశిలలనుబుట్టిన క్షవర్ణంబగుచు॥ హి
 తపుగత్రిదోషములకు । ద్ధతిదీపన పాచనంబులలరు ముసేంద్రా॥
 సీ॥ దరదంబువినుద్వి విధంబుతాశకనుండ హంసపాదాఖ్యలనమరు
 భువిని । ఘనజపాకుసుమనంకాశమైబరువునై హంసపాదాఖ్యలమన

నంతకంటె । ప్రకటమైయుండును శుకతుండచర్మార్చ్యమనుసాక్షాతని
 రక్త మగుచునెపుడు । భాననల్లనిమృపండ్లరసంబున నల్లంపురస
 ముననమరశుద్ధి । సరంగోపజ్వరంజుల సంహించు । దీపనంబిచ్చు
 జతరాగ్నిదృఢముసేయు । నధికవీర్యాభివృద్ధిహానమృతముగలు ।
 గరళములదృచుఞ్చిలీకంబుభువిని ॥ సీ॥ భువినిగాగరమందు పాడపు
 నరాటంబు వత్సనై శెల్లనై బరవుగలిగి । పదియేనుచిన్నముల్పరి
 కింపశ్రేష్ఠంబుమానయెత్తుండినమధ్యమంబు । నేడుచిన్నములడ్డిగెత్తు
 కనిష్ఠంబు నుత్తరోత్తరగుణంబుల్లసిల్లు । కాంజకంబునశుద్ధిగల్గువ
 రాటంబు పరిణామశూలలపరిహించు । గ్రహశిఫవాతనేత్ర రోగ
 ములడంచు । నధికవీర్యాభివృద్ధియైయాకలిచ్చు । త్తయములనుభా
 వుకాకయుసంభవిండు । మహితగుణసాంద్రయాత్రేయజ్ఞానిచంద్ర॥
 సీ॥ జలధితీరమునర్జునరజదేశమందున పర్వతగులనబుట్టిబారుశృంగి
 వత్సనై యొక్కింతబరువునై గళయుక్తమైమెరుగునుకాంతినలరుచుండు
 రసబంధనమువెసరంజనంబొనరించుకపవాతప్రైత్యవృద్ధదములణించు
 సర్వప్రణంబులగర్వంబుబోకార్చు కుష్టురోగంబులఁగూలజేయు ।
 త్రిదినములనార్ద్రాకరిసానమెదవుశుద్ధి । మాతులుంగరసంబునమరియు
 లవెసి । శుద్ధిబొందునుకాయసంసిద్ధిజేయు । మహితగుణసాంద్ర
 యాత్రేయజ్ఞానిచంద్ర ॥ ఇకను ఫేనంబాదిగల్గుద్రవ్యంబులశుద్ధిగు
 ణంబులెఱింగించెదవినుము॥ సీ॥ పశ్చిమగులనసాత్తుఫలములుబుట్టును
 వినుము ఫేనములెండువిధములగుచు । స్వేదపిండముఫలభేదపిండమౌ
 లన స్వేదపిండబత్తిశ్రేష్ఠమగుచు । బలురక్కసాకులొలను ఫేనం
 బుంచి వోలయంత్రంబున పాలవండి । నడుదుదీసియునీళ్ళగడిగినశుచి
 యశానుయోగంబులందుప్రయోగమగును శ్వాసదుర్బామక్మిగుల్మ
 కాసలణచు । దీపనముపాచనముసేయతాపమణచు । త్తయములను
 దృంచు గ్రహములచక్కజేయు । నిలుపుబలుపునుబుట్టించునిద్రమా
 న్ను ॥ సీ॥ విషములుద్వివిధమైవిలసిల్లునిర్విష వత్సనాభియుననవ
 సుధలోన । వత్సనాభియునాల్పవర్షములై యొప్పు ధరణి శ్వేతాద్రి
 భేదములచేత । ఖర్జూరఫలతళగలవసనాభియు రసయోగములయం
 ముబాసగుచుండు । మునుపుగాత్రిఫలగోమూత్రభావలచేనెండింపన

శుద్ధినుండునాభి । పత్యమొనరించు గాని త్యప్రాశికోటి । వాతపైత్య
జ్వరయత్కుఘాతలణచు । పాటిసేయంగేవసనాభిసాటియగునె । తగు
ణసాంద్రయా తేయమానిచంద్ర॥ క ॥ వెలిగారముగూక్షీరం । బుల
కొబ్బిరినీళ్ళనిమ్మపులుసునశుచియై । యలరుచు వాంతిబాంతులు । గ
లరుజముల నితరలోగ గణములగెలచుక॥ క॥ వినునేపాళముగోమయ ।
మునపాలను వండశుద్ధిబోందుచునతిరే ! చమైగుల్మోదరముల । ఘన
శూలలజ్వరవికారగణమణచుముసి ॥

మాలినీ॥ ఆతులితఫశిహారా । అనుపూర్వోపకారా । విదరణగున
పూరా వేదశైలప్రచారా । సకలమునిహృదీశా సర్వపాపాఘ
నాశా । శ్రీతజనభయదూరా శ్రీస్మసింహాసతారా॥

గద్య॥ ఇతి శ్రీమద్వైవిన్దోద శ్రీనత్సగోత్రానుమోద వేదాం
తాచార్యపుత్ర స్మసింహావరప్రసాదలబ్ధ కివితాచాతుర్య ముడుంబు
వేంకటాచార్యప్రణీతంబైన రసప్రదీపికాయనుమహావైద్యశాస్త్రంబు
నందును వరసమహారస సాధారిణ రసంబులుగలయది

ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు .

ర స ప్ర దీ పి క - తృతీయాశ్వాసము .

శీరమణీహృదయేశ్వర । భూరికృపాపాంగవిమలపుణ్యతరంగా
నారదసన్నతదానవ । వీరాశ్రేణరవివాశ వేదాద్రీశా ॥ అవధరిం
పుము అశ్వనులు ధన్వంతరికిచెప్పిన తెలుగున నగస్తుండ్రాత్రేయునికి
ట్లీనియె ॥ క॥ ధరగలపాషాణంబుల । మర్యాదలుజెప్పిరింక మఃశి
సామములంబరగిన నవరత్నంబుల గురుతులుచెప్పెదను తెలిసికొను
ము మునీంద్రా ॥ వినుముమాణిక్య మాక్తికక విద్రుమములు । గరు
డపశ్చయు పుష్యరాగంబునజ్ర । నీలవైఘూర్య గోమేధికాలనంగ ।
వెలయుతోమ్మిది నవరత్నములునటండ్రు ॥ నీ॥ పద్మరాగములోక
బాంధవునకుం బ్రీతిమరిచంద్రునకుంబ్రీతి మాక్తికంబు । భౌమునకు
నుబ్రీతి పగడంబటండ్రు ద్విబుధునకుంబ్రీతి యింపొందుపత్న । పుష్య

రాగముసాంపు బృహస్పతికినిమైప్పు ఘనతేవజంబుభార్గవునిబ్రీతి । నీ
 లంబుశీనికి వర్ణింపఁగాబహుప్రీతి రమణవై ధూర్యము రాహువునకు ।
 గానగ్రహపీడలకు శాంతిగాఁదలంచి । రత్న భూషణచయమును రక్తి
 చాల్చు ॥ కాంతిచెన్నెందు పీడలుశాంతిబాండు ॥ అందుమాణిక్య
 ది భేదంబులు పర్ణగుణంబెఱింగెంచెద ॥ సీ॥ షడ్గరాగఖ్యాతిబరగుమా
 ణిక్యంబు బహుకాంతినంతమైపరిధవిల్లుషడ్వత్రాభమైబరువునుమెరు
 గును స్ఫుటమునువట్టువై స్థూలమైన । షడ్గరాగంబది పరిశుద్ధమని
 యంగ్రు చులకనై చిపిటమగుమలినమైన । రంధ్రంబువక్రంబు శా
 క్త్యంబుగలిగిన కార్పూరమైయున్ననుకానిదండ్రు । భూతభేతాళపాప
 ముల్ వాతపైత్య శ్లేష్మములణంచు రుజమలతీర్ణచుణచు । పీడల
 నుశాపిబుధులకు బ్రీతినేయు । మహితగుణసాంద్రయాత్రేయ మాని
 చంద్ర ॥ గీ॥ ఆశిపాశియుగలిగి శ్వేతాభమొనరి । వట్టువై చుల్క
 నై తోయవర్ణమగుచు । స్వచ్ఛమైనిర్మలంబుగ చక్కనైన । మాక్తి
 కమ్ముశుభంబండ్రునూనిచంద్ర ॥ గీ॥ ఉష్ణవలెనున్న పైపొరగప్పియు
 న్నబొగ్గులెయున్న విటమైకూడియున్న । నలుపుకెరుపుచురోక్షయు
 గలియున్న । గుంటలుండినముత్యంబు గూడదండ్రు ॥ గీ॥ మాక్తిక
 ముసేవఁజేసినమానవులకు । నాయురారోగ్య కరమువీర్యాభివృద్ధి ।
 యాకలియుగల్గిరక్తపైత్యక్షయాది । దోషములబాపిపుష్పయు దృష్టి
 మొసఁగు ॥ సీ॥ లలిపక్వబింబఫలచ్ఛాయ విలసిల్లువట్టువైస్నిగ్ధమైవ్రణ
 మువంక । కొటరంబులులేక గొప్పలైకుదురైన పగడంబుబహుశు
 భప్రదమండ్రు । తొర్రలునణములు సూసరంబులుపాండు త్రామ
 వర్ణంబులుతనగుణములు । గలిగినపగడంబు కానదండ్రుముసీంద్ర స్థ
 హదేవిచేక్షుద్ధిసరసమండ్రు । క్షయములనురక్తపైత్యకాసలను ముది
 మి । నక్షిరోగంబులను గరభాదికములఁ । బరిహరముచేసినదీపనపా
 చనముల । గలుగజేయునుపగడంబుకాంతినిచ్చు ॥ సీ॥ నసుధతార్క
 ముహారిర్వర్ణమైయతికాంతివంతమై మన్మథావర్ణమగుచు । బరునై ఘ
 రుగునై భాసురంబైయున్న లలిగరుడ పత్నకులక్షణంబు । నల్లనైచు
 ల్కనై తెల్లచిపిటమైకపిలమైదూక్షకర్మశమునైన । తార్క్యంబువల

దండుతగనాపుచాలచే పరిశుద్ధమైగరుడపత్నయొప్పు । పాండుదుర్నా
మవిషాన్ని పాతములను । జ్వరములను శ్వాస కాసలచర్దిగణము ।
నగ్నిమాంద్యంబులను గ్రుంచి యధికమైన । కాంతినిచ్చును తనుమె
చ్చుగరుడపత్న ॥ సీ ॥ పుష్కరాగమీగోగు బుద్ధవీరినియుండు శుద్ధమై
నుస్థామైస్థాలమగుదు । బరువునై సమమునై మెరుగొప్పియుండిన
పరిశుద్ధమనియండుభవ్యచరిత । కసిలంబుమలినంబు రక్కశంబును
వీత పాండునర్ణంబున్న పరిహరంబు । ధ్యానాన్లుమునకు శుద్ధక్వాధ
మున పుష్కరాగంబు శుద్ధియైరహివహించు ॥ దీపసముపాచనము
గర్జితప్రవృత్త । దాహమును ఛర్దిగణమును నాశకృష్ణ । గరళముల
మాన్వి మిక్కిలి కాంతినిచ్చు । కార్యమీ శీర్షపుష్కరాగంబుభవిని ॥
క ॥ వినునజ్జిముత్రివిధములై । కనుపడుపుంత్రి నపుంసకంబులనంగా
మెననిమియుత్తగోత్తర । ఘనగుణములనుల్లసిల్లు గరిమునీద్ర ॥
క ॥ ఎనిమిదియ చులువతొ । లెనిమిదికోణంబులారు శీర్షదసురరా ।
డనుకాంతివాతరమై । యనువొందిన పురషరత్న మండును నుత్క ॥
సీ ॥ నర్తులంబై చిపిటవర్ణంబుగలిగినస్త్రీ నజ్జిమనియండునీవరేణ్య ।
కంతకోణాగ్రంబుసుననర్తులంబై న నదినపునకనునియండుబుధులు ।
వర్ణభేదములచే వజ్రంబునాలుగు జాతులు ప్రంటమాఖ్యాతిమోరసి ।
బహుగుణంబులతోడ రవమించుమిక్కిలి పురుషాఖ్యనజ్జిబు పుణ్య
చరిత । జరయుమరణంబురొగముల్బహించునధికవీర్యాభివృద్ధియై
యూకలిగ్గు । మానవులకెల్ల నమృతోపమానమగుచు । సర్వరుజ
ములబాపువజ్రంబుభవిని ॥ సీ ॥ వాకుడువేరులో వజ్రంబుదగనిల్చి
యగి నోలయొత్తంబునందగట్టి । దశగురుదక్షకోద్రవ కపాదుముల
చే నేడనిదిసములునేసివండ । ముయ్యెనుమారులు మెయ్యెనవజ్రం
బుఖరమూత్రమునరాచికాచుమణియు । కలియమత్కుణతాళకము
లీమూష మెనన్చి యామూషలోవజ్ర మమర బెట్టి । మునుపుజెప్పిన
గతి నశ్వమూత్రమునను । కాచితోచిన స్వచ్ఛమీ కాంతిగలిగి ॥ పగ
లగొట్టినవజ్రంబుభస్మమగును । మహితగుణసాంద్ర యాత్రేయమా
నిచంద్ర ॥ సీ ॥ విసుల్ హములుపంచదధములు శుద్ధలో హంబును భా

నులోహంబనంగ । లోహాఖ్యమున్నుమిశ్రలోహంబనగ్ధాతు లోహం
 బనంగ పంచలోహములగు । శుద్ధలోహము వెండి శుభ హేమతామ్ర
 ములర్కలోహంబు కాంతాయనములు । దరపూటిలోహంబు తగర
 ముసీసముకడుమిశ్రలోహమిత్తడియుకంచు । నైదుగూడినధాతులో
 హంబటండు । లోకరంజనమగునవలోహములకు । భేదములుశుద్ధ
 లునుగుణామోదములును తెలియఁజెప్పెదనాత్రేయమునివ ర్ణ్యుగీ॥
 సహజమునుప్రాకృతమువహ్ని సంభవంబు! ఖనిజమునుసూత వేదజంబ
 నగగొప్పి । అయిదువిధముల కనకంబులమరుచుండు । కలితపోడశేవ
 ర్ణముల్ గలిగిభువిని॥ సీ॥ బ్రహ్మాండములను సంభవమొందుప్రాకృత
 మతిదుర్లభంబు దేవతలకైన । వన్నె చేజనియించు వహ్నిసంభూతం
 బు సేవింపకాయనంసిద్ధియగును । పర్వతంబులయందు బ్రభవించుఖ
 నిజంబునంద్రుజంబులగర్వమణచు । మేరుకూటమునజన్మించునసహ
 జంబు వేదజంబనసూత వేదజంబు । సహజమును వేదజముఖనిసంభవంబు
 ఘనతరంబునయమృతమైజనులకిపుసభక్తియుక్తియుసౌఖ్యంబుబాసఁ
 గజేసి! యఖిలరుజములబాపిదీర్ఘాయువౌసగు॥ సీ॥ కనకంబుఘర్షణంబ
 నమస్పృశాభమైకాంచనరక్తినుగలిగియున్న । సరికినకపిలవర్ణముగల్గి
 స్వచ్ఛమైపార లేకస్నిగ్ధమైబరువుగలిగి । యతివీతవర్ణాభమై మృదువై
 నను కనకంబుపరిశుద్ధమనిరిమునులు । కాచినమలిసమైకాంతి హీనం
 బైన సుకనక తెల్లనై యువిరిగిన్న । పగులువారినని త్తడుపగిదిన్ను ।
 కాచిననునల్లనైయున్న కఠినమైన । మలిసమైయున్న రూక్షత కలిగి
 యున్న । గుంజగతియున్న స్వర్ణంబు గూడదండ్రు॥ గీ॥ తెలతక్రము
 నుపంచితంబుకలియు । నులవకట్టినగూర్చియొక్కొక్కదినము । కలి
 యనేడేడుమారులుకాచితోచు । సొరదిహేమాద్రిలోహము శుద్ధి
 బాండు॥ సీ॥ వొక్కంపుబంగారు మిక్కిలివలచగా కేకుకేసికేకులకున్న
 సమముగాసూతభస్మముమాది ఫలరసంబుననూడి కేకులబూసియవి
 యు॥ మూకుళ్లలోనుంచిమూడుపుటంబు వేసినబస్మమైయు వెలచుండు!
 తద్భస్మముకు చతుర్భాగంబునూతేంబు నిమ్మపండురసాన నెమ్మిసూరి ।
 శిల్లలుగచేసి చిన్న మూకుళ్లలోనపొందుగానుంచి ముప్పదిపుటములి

డిన । భస్మమ్మానదికుంకుమప్రభ యుజోలి । మహితగుణసాంద్రయా
 త్రేయమానిచంద్ర॥ ఉ॥ మంచినవర్ణ బస్మముక్రమంబునగొన్న ను రా
 జయక్షుముల్ ॥ సంచితకర్మజగిబులును సర్వరుజంబులుభూత వేధ
 లున్ । ద్రుంచుయమోఘపీర్యమయి దోర్బలమున్ ఘనకాంతితేజ
 మ । త్యంచితబుద్ధిమార్గముచిరాయవోసంగునుమానిచంద్రమా ॥
 సీ ॥ విను వెండిత్రివిధమైవిలసిల్లుగనిసంభవముసహజముక్రమంబునం
 గ । గణుతింపసహజంబుకై లాసగిబుట్టుఖనిజంబు పేర్వత్రిగనులబట్టు ।
 వినుకృత్రిమమురస వేధచేనాగవంగములందుజనియించుకాంతిఁగోడ ।
 కాచిన తెల్లనై ఘనకాంతిపంతమై శుభమైమెరుంగై నశుభమటండ్రు ।
 మలినమైననురూక్షమైబరుపునై న । కుటిలమైనెల్లనై యుంన్న కానిదం
 ద్రు । సీసవెలిగారములఁగోడవేసికరుగ ॥ శుభ్రమగుచులురపితంబు
 శుద్ధిబొందు ॥ సీ ॥ తారంబుసమముసూతమునిమ్మపులుసునకలియ
 మర్దించిరెకులకుంబూసి । పుటపాత్రలోనుంచిపొడిగంధకమ్ముకేకుల
 కు పైక్రిందసందులనుజల్లిపయిపూతయిడిలెన్నపొయిమీద నెకనాడు
 వాలుకాయంత్రాసనండితీసి । కాకమాక్షికముతోకలిసూరింపులు
 రెండుపులలనిరుద్ధమగును । తారభస్మంబునబ్రకాంతములతోడ ।
 సేవజేసిచజ్వరమృత్యుజీర్ణకరము । క్షయమహాశ్వాస, కాసలక్షయము
 సర్వ । పోండుపుదరాఝపైత్యవిభ్రమములఁజు॥ సీ॥ వినురాగిద్వి
 విధమైవిలసిల్లునేపాళతామ్రంబునగట్లేచ్చతామ్రమనగ । ఘ్నేచ్చతా
 మ్రముకిన్న మేలునేపాళంబు ఘనరక్తకాంతియుగలిగియుండు । కరిగి
 నకొట్టినకాచినసరికినమలినములేక నిర్మలమునగుచు । విషముకంటె
 ను మహావిషముతామ్రంబందులక్షవిధంబులై యమరుచుండు ।
 భ్రమయుసూర్యయుదాహంబుభ్రాంతివాంతి । జాడ్యమునుదప్పియ
 లత్యయచాలజేయు । గాసతామ్రముపిశ్చగ్ధిగానెనెచ్చి । నేపింబున
 కార్యసంసిద్ధిసేయు ॥ సీ ॥ మునుపుగాశ్చిజీసినరాగి కేకులుచించా
 మ్లుముననుంచిచేచితిసి । తామ్రంబుసమముగంధకమిడిగంధ పాదంబు
 సూతంబునుపాదుకొల్పి । నిమ్మపులుసుసనూరికమ్ముకాకేకులపైనిం
 డబూసిగాల్పార్చియవియు । పుటపాత్రలోనుప్పబోసియాపైయిటిక

పాడిబోసి రేకులు పానగ నుంచి । పైపాడిబోసియూ పైయుష్పతననుంచి
మరిమూతనిడిచీరమన్ను లిచ్చి । సరగున నాలుగ్గూముటువండిననచె
డితొబ్రంబుభస్మమగును । కాక మాక్షికతోడుతకలియనూరి । కొను
చుబిళ్ళలు జేసిమూకుళ్లలోన । పుటములిడిననుముప్పదిపుటములకును
రూఢియై వారితరమునిరుద్ధమగును॥

లయగా)హి॥ మించియనుపానమును మించితామ్రంబుచుభవిం చమ్మ
త్యువు జరయబుచ్చుర బాఫల్ । ద్రుంచికూలనుహరిలించి పాం
డుప్రసంగించిక్షయములనునిరసించి స్త్రీహాదుల్ । ద్రుంచియగ్గముల
పెకళించిగ్రహణలను నదళించి బలుకాంతులను మించంగ జేయున్
కొంచక నెసంగిశిరిమించి భూజనులవలపించు తామ్రంబు గుణమె చ
దరమానే ॥ గీ ॥ ఆయనము మూడువిధములై యవనిలోన । కలుపు
తీక్ష్యంబుముండంకాంతమనగ । ముండమనయనునీతీప్తంబు మొనసి
యక్కు- । కాంకమనునది ధరనమస్కాంతమండు ॥ సీ ॥ మునినాథ
వినుము జేసినతీప్తలోహంబు నాకురాలచుచూర్ణమమర జేసి । లును
ఋమాకిటిలో ననెరగాముమ్మారు నేతితో వేయించినర్చుతోడ । త్రి
పలకపాయానతిపుటంబులొగివేసి సమగంధకముతోడనమరినూరి
ప్రమిదలలోనుంచి పటమృత్తి కలబూసి యారించినాల్లుపుటాలు దీర్చి
సాగ నెల్లెరువనడకసరముగొబ్బి । తిప్పతీగెయుములుపుచ్చత్తిఫలగును
గు । నల్లమాదిగగూర్చిలోహంబుపట్టి । పుటములిడినను నమ్మపైపా
సగుచుండు॥ గీ ॥ తీక్ష్యముండంబులకు నెక్క తీరునుమ్ము । భస్మములం
శుద్ధులును గుణప్రాభవములు । గానవైద్యులుశాస్త్రసంగతిగగూర్చి
దివ్యతరముగ పుటములు దీర్చవలయు ॥ మత్ కోకిల॥లోహభస్మము సే
వజేసిన లోకమండమృతాభ్యుపై । ప్లిహపాండువిరాగ్నిశూలలు విత్తి
వారక ఫాదులు । స్నేహకుష్ఠగదార్భశోభలుమేహముల్ ద్వారకాసలా
నాహముల్ దెగటార్చియిచ్చు చిరాయుగోన్నతసంజడల్ ॥ సీ ॥ విను
ముకాంతమునాల్లు విషముకాలోమక భ్రామకచుంబకద్రావములన
నెక్కలొక్కటిక నెక్కువై విలసిల్లు గణతింప కాంతయగుణమువిను
ము । కాంతపుగిన్నెలో నుధకంబునుంచిన లిలతైలముంబున తీరునుం

డు । హింగువిడిననుగంధహీనమునై యుండు వేపాకురసముచే విడిచి
యుండు । పొసగనాగిన్నెలోపాలు భోసివండ । పొడవుగాబెరిగి భూ
మిపైబడకయున్న । కరికనుంచిన నల్లపై కానబడును । నన్య హంబు
డుబుధాంగగణ్య ॥ సీ ॥ కా తంబునిలజైల తద్రవ్యములచేత శోదిం
చికుండేటిశోశితమున । తడుపుచుముమ్మారు వడినగిన్నెలోగాచి త్రి
ఫలరసాననాఠీరుజేసి । పుటపుటంబునకు నేర్పునననింగిలికంబు నిరువ
దోభాగంబు నెరయగూర్చి । కాంతంబుతోడను కలిబోసిమర్దించిస్ఫుట
ముగా ముప్పదిపుటములేసి । కాంతభస్మము ననుపానగణిమతోడ ।
నేనజేసినబృరమృత్యుజీర్ణకరము । నఖిలరుజములబాపి దీర్ఘాయువైన
గు । కాంతభస్మమునకుసాటిగలదెభువిని ॥ సీ ॥ ఖరవిశ్రక్తములననిరు
వొందతగరంబు ఘనమునుఖరమిశ్రకంబుకంటె । పసపున వావిలిరస
ముమ్మారుకరిగిపోసినశుద్ధిబరగుచుండు । తగరమయ్యగ్నిమీదటపెం
కులోనుంచి తొరంబులను సురాకాంములను । వడుచుమోదుగబం
డచేకాచిన పసచెడితగరంబుభస్మమగును । తాంకంబునుజల్లేడుబాత
తగర । మునకుపైపూతలికిమూడుపుటములేసి । బుద్ధికోలదిని మరి
కొన్ని పుటములేయ । వారితరమగుభస్మంబుస్వచ్ఛమాను ॥ గీ ॥ పంగ
భస్మంబునేఞ్చించువారలకును । రాక్షసుల నెల్లవిష్టచక్రంబుతోలి ।
మూత్రకృచ్ఛంబులునుబహు మూత్రములును । సర్వమెహావ్రణంబుల
సంహరించు ॥ సీ ॥ కరిగిసీసముమూడువరు శులువావిలిరసముసనుంచిన
బాసగుశుద్ధి । చింతభస్మమువేససీసమాయనకృతపాత్రలో వేయించ
భస్మమగును । సీసభస్మముమశిశిలసమంబుగ గూర్చి నిమ్మపులుసున
నూరినేర్పుతోడ । ప్రమిదలలోబెట్టిపదిల బుగానగ్ని । పుటమేసితీసి
నేర్పుననుమఱియు । పరగమశిశిలయిరువదోపాలుగూర్చి । పొసగ
నూరుచుచువదిపుటములేయ । శుభ్రమైవారితరమునై శుభ మొ
సంగు । నాగభస్మంబుదీసివిన్నాణముగను ॥ చ ॥ నయముగనాగభస్మ
ము దినంబునునేవయొనర్చినన్యహా । క్షయములుసర్వశూలలును
కాఁబలపాండుప్రమేహకృచ్ఛలుక । రయమునపారదోలుచుజరామ
వ్రణంబులసంహరించి । నిర్భయముగజేయుష్కానికులపావనసీసముసాటి

గల్గునే॥ క॥ నేడేడుమరిమోదుగ । బూరుగరసములనుసీసములులా
హాదుల్ । నూరుపుటాల్వేసినశిల । దూరించును పెంపుసాంపుతోస్వ
చ్చముగకా ॥ సీ॥ పుత్రడిబోలినయి త్తడితగ దెచ్చివైలాడిశుద్ధులుతగ
మొనర్చు । రజముగావించి యారజమువావిలిరసంబుననూరియెదారు
పుటములేసి గంధకంబును తాళంబునుమణిశిలకలిపియిత్తడినిమ్మ
పులుసుచేత । మెత్తగానూరి యెన్నిదిపుటంబులువేయ పరిశుద్ధమైతి
భస్మముగను ॥ రీతిభస్మంబుసేవించు రీతివినుము । కుష్టుపులణంచు
జంతువుకులముద్రంచు । కర్మపైత్యాదిదోషము లపహరించు । కాక
దొలగించు తైత్త్యముల్ గలుగజేయు ॥ సీ ॥ తైలంబుతామ్రపాత్ర
నుగూర్చిమూషలోగదిగిననలోహంబుకాంస్యమండ్రు । కాంస్యంబు
తైలతక్రాదిద్రవ్యాదుల పరిశుద్ధిజేసినసరసమగును । గంధతాళకము
లోకలిసూరియెదారుపుటములేసినమృతిబాండులెస్స । తామ్రభస్మ
మురీతితగకొన్ని పుటములువేయనిరుద్ధమైవెలయుచుండు । కాంస్యభ
స్మముసేవించుఘనులకెపుడు । నుష్ణమైరూక్షమైచేడుమెగరుగలిగి
వాతపైత్యకఫాదులఘాతలణచు । మహితగుణధుగ్యయాత్రేయమాని
వర్య॥

మాతినీవృత్తము॥ జయజయమృదుశీలాచారుసావర్ణచేలా ।
జయమకురకపోలాస్వాశ్రితాహ్లాదమూలా । జయనివృచయకాలా
సాంద్రవాత్సల్యశీలా । జయనిగమగిరిశాచారులక్ష్మీహృదీశా॥

—♦గద్య♦—

ఇతి, శ్రీఘద్యైద్యవినోద శ్రీవత్సగోత్రానుమోద వేదాంతాచార్య
పుత్ర నృశింహవరప్రసాదలబ్ధకవితాచాతుర్యశ్రీముడుంబవేంక
టాచార్య ప్రణీతంబైన రసప్రదీపికయను వైద్యశా
స్త్రంబునందు నవరత్నములో హాశింఘా
రాధివృకారంబులుగల యది సర్వ

బును తృతీయాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

